

33575 ✓

รายงานวิจัย

สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรม
ในปัตตานี : ศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิต

THE EXTENTION OF INDUSTRY
AND ITS IMPLICATION FOR THE
WAY OF LIFE OF THAI-MUSLIM
WOMEN IN PATTANI

สว่าง เลิศฤทธิ

SAWANG LERTRIT

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กตัญญูมุสลิม - วิจัย
สตรี - ทอผ้าไหม - วิจัย
วิจัย กสมอ

๒๕๓๕
1992

เลขหมู่ HD 6068.2.T5 754
เลขทะเบียน 017552
- 6 พ.ย. 2535

ISBN 974 - 605 - 472 - 4

ขอขอบคุณ

งานวิจัยชิ้นนี้ปรากฏเป็นรูปเล่มเสร็จสมบูรณ์เท่าที่เห็นได้เพราะมีผู้ให้
ข้อมูล ความคิด อำนวยความสะดวก และช่วยเหลือด้านต่าง ๆ มากมาย อาทิ

อาจารย์น้ำ สุขอนันต์	ผู้อำนวยการ สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
รองศาสตราจารย์ชัย วัชร์วิภาค	ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
Professor Dr. Ronald Provencher	Department of Anthropology, Northern Illinois University, DeKalb, U.S.A.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานพ จิตต์ภูษา	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
นายพันธุเทพ จำงเจริญ นายประสาน อารมณัทธี	รองประธานหอการค้าจังหวัดปัตตานี ผู้จัดการฝ่ายวางแผน บริษัทคอนดิเนนทัลแบชิติค (1979) จำกัด
นายนิยม ศรีสุวรรณ	ผู้ช่วยผู้จัดการ บริษัทอุตสาหกรรม การประมง จำกัด
นายศิริชัย ปิฉิเจริญ	ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บริษัทปัตตานีผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด

นางสาวจงกลณี กุลแก้ว

หัวหน้าแผนกวิจัยและพัฒนา

บริษัท เทพพิทักษ์ซีฟู้ด จำกัด

นางหิมาใจ วงษ์เดช

สมุห์บัญชี บริษัทแหลมทองการ

ประมง จำกัด

นายผ่อง บรรจงละเอียด

สำนักงานแรงงานจังหวัดปัตตานี

นางกาญจนา ยอดสมเพชร

สำนักงานแรงงานจังหวัดปัตตานี

นายประพันธ์ คงบุญ

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี

สตรีไทยมุสลิมทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

ความ

เมื่อได้รับแจ้งว่าสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดสรรทุนอุดหนุนการวิจัยให้ข้าพเจ้า สำนักแรกที่ข้าพเจ้ารู้สึกคือ จะต้องดำเนินการที่เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด คือ 6 เดือน เมื่อลงมือดำเนินการได้เพียง 1 สัปดาห์ ข้าพเจ้าก็ต้องคิดใหม่ว่า 6 เดือนนั้นน้อยไป เพราะเพียงแต่การติดต่อเข้าพบผู้จัดการโรงงานต่าง ๆ ในปัตตานี ก็มีอุปสรรคเสียแล้ว กล่าวคือ เจ้าของโรงงานไม่ยอมมาให้สัมภาษณ์กับบุคคลภายนอก (ข้าพเจ้าคิดอยู่ก่อนแล้ว) เพราะเกรงว่าจะมาสร้างความลำบากอะไรบางอย่าง ผศ.มานพ จิตต์กฤษา แนะนำให้ข้าพเจ้าติดต่อรองประธานหอการค้าจังหวัด คือ นายพันธุ์เทพ จำงเจริญ ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลืออย่างดี แต่เจ้าของโรงงานก็ยังไม่ค่อยยินดีนัก (ยกเว้นบางโรงงาน) ข้าพเจ้าโทรศัพท์ไปนัดเวลาหลายครั้งกว่าจะได้พบผู้จัดการ บางโรงงานให้เจ้าหน้าที่ระดับล่างมาให้ข้อมูล ซึ่งดูท่าทางแล้วไม่อยากจะให้สัมภาษณ์นัก เพราะเกรงใจผู้จัดการ ข้าพเจ้าจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลจากคนงานที่คิดว่าคงไม่มีปัญหา เพราะคนงานมีนับร้อยนับพัน คงจะพูดคุยได้ไม่ยากนัก

แต่ในทางตรงกันข้าม ข้าพเจ้าหาเวลาสัมภาษณ์คนงานไม่ค่อยได้ เพราะกฎของโรงงานมีว่าในระหว่างทำงานห้ามใครสัมภาษณ์คนงาน ข้าพเจ้าต้องรอช่วยพักเที่ยง และรอให้คนงานเลิกงานเสียก่อน เมื่อคนงานเลิกงานก็รีบขึ้นรถกลับบ้านทันที ข้าพเจ้าก็ไม่ได้สัมภาษณ์อยู่ดี ข้าพเจ้าจึงกลับเข้าไปในหมู่บ้านที่มีคนงานกลุ่มใหญ่ เช่น บ้านคาโต๊ะ บ้านบาราเฮาะ เป็นต้น ถึงกระนั้นก็หาโอกาสพูดคุยกับคนงานยาก เพราะคนงานกลับบ้านตึกคืนด้วยเหตุว่าต้องทำงานสว่างเวลา บางครั้งกลับตอนเที่ยงคืน ข้าพเจ้าเกรงใจไม่กล้าสัมภาษณ์ เพราะเห็นว่าทำงานมาเหนื่อยต้องการพักผ่อน จึงได้แต่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ญาติ มิตร ฯลฯ เมื่อคนงานลาหยุดงานจึงได้พูดคุยเต็มที่ ซึ่งทุกคนให้ความร่วมมืออย่างดี แต่กว่าจะได้สัมภาษณ์ตามจำนวนตัวอย่างที่ตั้งไว้ก็ใช้เวลานานมาก นานกว่า 6 เดือน โชคดีที่ท่านผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา เข้าใจไม่ได้ต่อว่าประการใด และอนุญาตให้ยืดเวลาส่งรายงาน

ออกใบสักระยะ จงงานวิจัยชิ้นนี้จบลง แต่มาได้หมายความว่า จะสิ้นสมบูรณ์ที่สุด

รายงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลเชิงมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นข้อมูล
เชิงพรรณนา (Descriptive Report) มากกว่าเป็นรายงานจะวิเคราะห์ (Analytical
Report) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้วิเคราะห์ด้วยตัวเองมากขึ้น หากพบว่ามีคามบกพร่อง
ประการใดข้าพเจ้าขออภัยแต่เพียงผู้เดียว และจะเป็นพระคุณอย่างสูงหากท่าน
ผู้อ่านได้แนะนำ ท้วงติง หรือแก้ไขข้อบกพร่องมายังข้าพเจ้า

หวังว่ารายงานวิจัยชิ้นนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการ เจ้าของ
โรงงาน สวโรงงาน และผู้สนใจทั่วไป

สว่าง เลิศฤทธิ์

สถาบันศิลปะ และ วัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

ชื่อเรื่อง : สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรมในปัตตานี : ศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ผู้วิจัย : นายสว่าง เลิศกฤติ

ปีที่ทำการวิจัย : 2534-2535

แหล่งทุน : ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ ✓

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ข้อเท็จจริงและผลกระทบต่อวิถีชีวิตจากการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมของสตรีไทยมุสลิม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยเน้นหนักงานการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยา (Anthropological Research) โดยเข้าไปอยู่ตามหมู่บ้านเป็นเวลาระยะหนึ่ง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์คนงาน เครื่องมือ ผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสในหมู่บ้าน รวมทั้งการสัมภาษณ์เจ้าของโรงงานหรือหัวหน้าฝ่ายบุคคลซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ (Key man) ในโรงงานโดยมีแบบบันทึกข้อมูล จากนั้นก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์และอภิปรายผลกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข หากพบข้อที่ควรแก้ไขหรือข้อมูลด้านใดด้านหนึ่งไม่เพียงพอก็จะเข้าไปศึกษาหมู่บ้านอีกครั้ง

ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยมุสลิมส่วนมากที่เข้ามาทำงานในโรงงานมาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางอาชีพเป็นชาวนา ชาวสวน และชาวประมง ระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ คือ ส่วนมากจบชั้น ป.4 - ป.6 อายุอยู่ระหว่าง 15-25 ปี ชุมชนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนส่วนมากเป็นชุมชนที่ได้รับผลจากการที่สภาพแวดล้อมและทรัพยากรหลักเปลี่ยนแปลงไป เช่น ชุมชนที่อยู่ริมทะเลมีปัญหาด้านสัตว์ทะเลลดปริมาณลงจนไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ชุมชนชาวประมงประสบปัญหาภัยแล้งบางปี และชุมชนที่มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อย สภาพเช่นนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการอพยพแรงงานจากหมู่บ้าน

ผู้วิจัยพบอีกว่า คนงานสตรีมุสลิมมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบางอย่าง เพื่อปรับตัวเข้ากับยุคสมัย เช่น การแต่งกาย การใช้ภาษาในการสื่อสาร การเลือกสื่อมวลชน และการ

มีการรับวัฒนธรรมจากสังคมเมือง เช่น ค่านิยมในการทำงานนอกชุมชน ที่คนงานสตรีมุสลิม เห็นว่าผู้หญิงไม่จำเป็นต้องอยู่เฝ้าบ้านเรือนตลอดไป อย่างไรก็ตามสตรีมุสลิมเหล่านี้ยังคงรักษาขนบประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมานานโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ วันฮารีรายอ วันถือศีลอด พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น สรุปได้ว่า แม้ว่าสตรีมุสลิมจะมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบางอย่างแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นก็ไม่มีผลกระทบหรือขัดแย้งร้ายแรงต่อบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรม

ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่าควรจะได้มีการศึกษาสภาพสังคม-วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในชุมชนมุสลิมให้มากกว่านี้ เช่น ชุมชนที่อยู่ห่างไกล ชุมชนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมหลายด้านยิ่งขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาระยะยาวต่อไป

สารบัญ

บทที่ 1 : บทนำ ----- 1
ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาที่ทำการวิจัย น.1 / วัตถุประสงค์
ของการวิจัย น.2 / การดำเนินการวิจัย น.3 / ขอบเขตการวิจัย น.4 /
นิยามศัพท์เฉพาะ น.4 / แนวคิดในการศึกษา น.5

บทที่ 2 : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ภูมิหลังโดยย่อ ----- 6
ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ น.6 / ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม น.10 /
ลักษณะทางเศรษฐกิจ น.24

บทที่ 3 : สถานภาพและบทบาทของสตรีมุสลิม ----- 24
บทบาทและหน้าที่เชิงการผลิต น.34 / สถานภาพและบทบาทหน้าที่ทางสังคม-
วัฒนธรรม น.41 / บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นำในกิจการศาสนาอิสลาม น.44

บทที่ 4 : อุตสาหกรรมในปัตตานี ----- 49
สภาพทั่วไปของจังหวัดปัตตานี น.49 / กำเนิดการเป็นอุตสาหกรรมในปัตตานี
น.51 / โรงงานและคนงาน น.54

บทที่ 5 : สตรีมุสลิมในโรงงาน ----- 62
จากบ้านสู่เมือง น.62 / ชีวิตสาวโรงงาน น.66 / สภาพแวดล้อมภายใน
โรงงาน น.73 / กฎระเบียบและสวัสดิการในโรงงาน น.76 / ความสัมพันธ์
กับเพื่อนร่วมงานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงาน น.85

บทที่ 6 : วิเคราะห์และสรุปผล ----- 89

บรรณานุกรม -----105

BIBLIOGRAPHY -----109

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ในความศรัทธาทางศาสนาของชาวมุสลิมทั่วไป สตรีมุสลิมต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบประเพณี เช่น แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มิดชิด จะแต่งกายตามสมัยนิยมหรือแฟชั่นที่ขัดต่อศาสนบัญญัติไม่ได้ สตรีมุสลิมผู้อยู่ในสถานภาพเป็นภรรยาต้องดูแลบ้านและครอบครัว การประกอบอาชีพมีอาชีพหน้าที่หลักของสตรีมุสลิม (ดลมนรรัตน์ บากา และแวอุเซ็ง, 2529ก)

ความเชื่อดังกล่าวนี้นิสรีไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ได้ถือปฏิบัติสืบทอดอย่างเคร่งครัดมาเป็นระยะเวลายาวนานนับศตวรรษ อย่างไรก็ตาม ในครึ่งหลังศตวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) กล่าวเฉพาะในจังหวัดปัตตานี จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้พ่อค้าผู้ประกอบการได้ก่อตั้งบริษัท โรงงานอุตสาหกรรม และโรงเรียนขนาดใหญ่หลายแห่ง จากการสำรวจของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี พบว่าในเขตอำเภอเมืองปัตตานี มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 234 โรง (สำรวจถึง 31 มกราคม 2534)

โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในจังหวัดปัตตานี เป็นโรงงานขนาดใหญ่และขนาดกลางที่ผลิตสินค้าจำนวนมาก (mass production) เช่น โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าปลายน โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง ฯลฯ การผลิตสินค้าจำนวนมากนี้จำเป็นต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก จากข้อมูลจากคำบอกเล่าพบว่า คนงานส่วนมากในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และปานกลางในจังหวัดปัตตานีเป็นสตรีไทยมุสลิม

จากสภาพการณดังกล่าวในปัจจุบัน จะเห็นว่าสตรีไทยมุสลิมส่วนหนึ่งไม่ได้ "อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน" เหมือนดังที่เคยปฏิบัติตามความเชื่อศรัทธาในศาสนา การ

เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีตาราง เวลาการทำงานและ ข้อบังคับ ย่อม ทำให้มีผลกระทบต่อชีวิตดั้งเดิมและความสัมพันธ์หรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม วัฒนธรรมของสตรีไทยมุสลิมบางคนบางกลุ่ม

การพัฒนาเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติหลายประการ อาทิ ทำให้ประชาชนมีรายได้ มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และสภาพจิตใจดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มปป.) อย่างไรก็ตาม การมุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจด้านเดียวได้ก่อให้เกิดผลกระทบหลายอย่างต่อสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เกิดความขัดแย้ง ชี้นานสังคม เกิดปัญหามลพิษด้านธรรมชาติ ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นจากการทำนาถุ้งนากา คาคัดที่มีผลให้แม่น้ำ ลาคลองและทะเลสาบเน่าเหม็น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกันมีความขัดแย้ง (ข่าวพิเศษ 12(701) หน้า 30-35 และ นสพ.ภาคใต้ 1(1) พฤษภาคม 2534 หน้า 34-36)

หากการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจดำเนินควบคู่กันไป โอกาสที่จะเกิด ปัญหาที่มีน้อยลง ก่อนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจึงควรจะมีการศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรม ของผู้ที่อาจได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาด้วย ในกรณี ของการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน การที่มีสตรีไทยมุสลิมเข้า มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนย่อมทำให้ วิถีชีวิตของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป และผลมีกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรม เพราะ ฉะนั้น การศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรมในการวิจัยครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหาสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของสตรีไทยมุสลิมที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีต่อรูปแบบวิถีชีวิตของสตรีไทยมุสลิมที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

3. เพื่อทราบทิศทางและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษานหาแนวทางแก้ไขผลกระทบหากมีผลกระทบในทางลบ

4. เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษารวิจัย แล้วนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสมและมีผลกระทบในด้านลบน้อยที่สุด

การดำเนินการวิจัย

ในขั้นตอนการศึกษารวิจัยเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ จะใช้วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูล 2 ลักษณะคือ

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) ที่เกี่ยวกับสังคม ประเพณี ความเชื่อ บทบาทและหน้าที่ของสตรีไทยมุสลิมโดยทั่วไป รวมทั้งเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของชาวพื้นเมือง การปรับตัวและยอมรับวัฒนธรรมหรือนวัตกรรม ข้อมูลส่วนนี้จะ เป็นพื้นฐานในการมองสังคมโดยทั่วไป

2. ศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) เพื่อหาข้อมูลสภาพที่เป็นจริง ปัญหา และทัศนคติของสตรีไทยมุสลิม ต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเก็บข้อมูลภาคสนามจะใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ

2.1 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยสังเกตการประกอบกิจกรรมในครัวเรือน บทบาทและหน้าที่ที่ทั่วไปและบทบาททางศาสนา การดำเนินชีวิตประจำวันของสตรีมุสลิม การเปลี่ยนแปลงบทบาท การแก้ไขปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การปรับตัว และความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยจะ สัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการศึกษา ผู้ประกอบการ เจ้าของบริษัท ผู้อาวุโส ในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านไทย มุสลิมทั่วไป และสตรีไทยมุสลิมทั้งที่ประกอบอาชีพ แม่บ้าน และที่ประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม

2.3 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) โดยการ ใช้ แบบสอบถามทางด้านเศรษฐกิจ ครอบครัว เครือญาติ ศาสนา และวิถีชีวิตประจำวัน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายหลักอยู่ที่สตรีไทยมุสลิมในจังหวัด ปัตตานี ซึ่งทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นขอบเขตของการวิจัยจึงจำกัดอยู่ ในสังคมชาวไทยมุสลิมยุคปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญ โดยจะใช้วิธีการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา (Anthropological Perspective) เป็นการศึกษาสภาพสังคมปัจจุบันเพื่อดู แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหา โดยการศึกษา ผลกระทบจะ เน้นด้านรูปแบบและผลการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นสำคัญ

สาเหตุที่เลือกพื้นที่วิจัยในจังหวัดปัตตานี เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มี โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากที่สุดแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีสตรีไทยมุสลิม เข้าทำงานในโรงงานมาก ซึ่งจะช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูลครบทุกด้าน นอกจากนี้ พื้นที่จังหวัดปัตตานียังไม่เคยมีนักวิชาการศึกษาด้านนี้มาก่อน

นิยามศัพท์เฉพาะ

- สตรีไทยมุสลิม หมายถึง สตรีชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และอาศัย อยู่ในพื้นที่ จังหวัดปัตตานี
- โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมที่ต้อง ใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมาก มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถ มีจำนวนคนงานทุก แผนกรวมแล้วมากกว่า 500 คนขึ้นไป ใช้เงินลงทุนมากกว่า 100 ล้านบาทขึ้นไป

- โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เงินลงทุนน้อยกว่าอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่ใช้คนที่มีความรู้ความสามารถโดยเฉพาะในการดำเนินงาน จำนวนคนงานอาจจะมามากหรือน้อยแล้วแต่ขบวนการผลิต โดยทั่วไปมีคนงานรวมทุกแผนกรวมแล้วน้อยกว่า 500 คน ใช้เงินทุนมากกว่า 10 ล้านบาทถึง 100 ล้านบาท

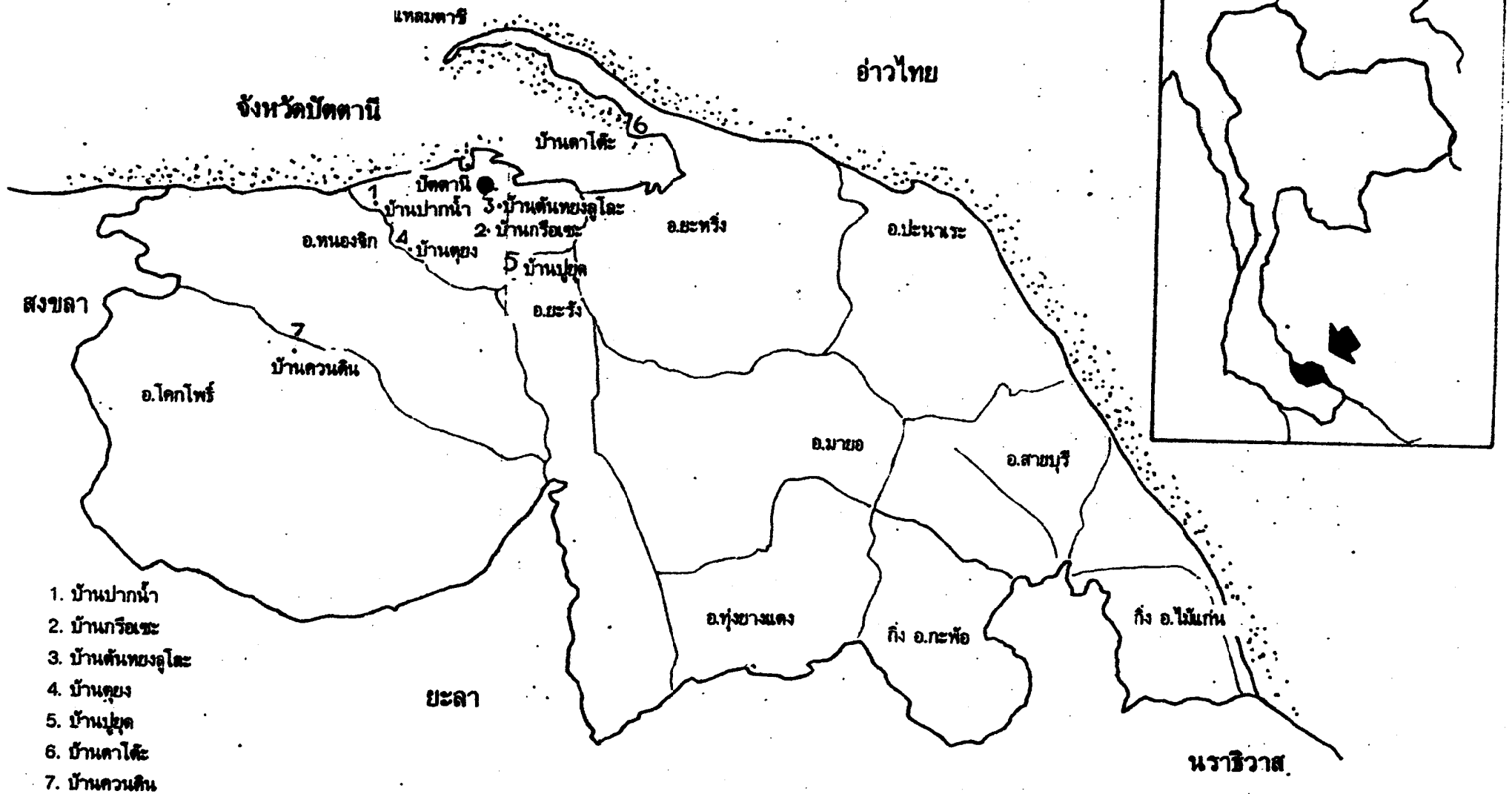
- โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมที่มีเงินลงทุน มีคนงานรวมกันแล้วน้อยกว่า 50 คน

- วิถีชีวิต หมายถึง ความถึง กิจวัตรประจำวันในครอบครัว การประกอบพิธีทางศาสนา และขนบประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

งานการวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change) เป็นหลัก

แผนที่แสดงที่ตั้งจังหวัดปัตตานี อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด และหมู่บ้านตัวอย่างที่ทำการวิจัย

มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ภูมิหลัง
โดยย่อ

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

การค้นพบแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่และซับซ้อน ที่บริเวณใกล้อำเภอ ยะรัง จังหวัดปัตตานี เมื่อพุทธศักราช 2496, 2507 ได้นำไปสู่การศึกษาค้นคว้า ความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีปัตตานีในระยะต่อมา อาทิ สัจจต วาเพลม (ค.ศ. 1964) ได้เข้าสำรวจขุดมัสยิดมบรีเวณบ้านประแวและได้สรุป ว่าบริเวณนี้เป็นอาณาจักรลังกาสุกะ ต่อมาก็มีนักวิชาการเข้ามาศึกษาอีกหลายครั้งจน ถึงปัจจุบัน เช่น ควอริทซ์ เวลส์ (ค.ศ. 1974) ศรีศักร วัลลิโภดม (2522) ชูสิริ จามรมาน (2528) เจนนิส สตาร์การ์ด (ค.ศ. 1981) เขมชาติ เทพาชย และคณะ (2528) สว่าง เลิศฤทธิ์ (2530) เดวิด เวลช์ (ค.ศ. 1987) และ ตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบันคณะนักวิชาการจากกองโบราณคดี กรมศิลปากรเข้ามา ศึกษา อนุรักษ์ และบูรณะโบราณสถาน และได้ค้นพบข้อมูลใหม่หลายอย่าง แต่ยังไม่ มีรายงานออกมาในขณะนี้

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการสำรวจการขุดค้นและการขุดแต่ง โบราณสถานที่ยะรัง พบว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ที่สามารถ สืบย้อนไปได้ถึงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เป็นอย่างน้อย โดยศึกษาเปรียบเทียบจากพระ พิมพ์ดินดิบ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ศิลาธรรมจักร ศิวลึงค์ และชิ้นส่วนสอปูบจำลอง จำนวนมาก เมืองโบราณแห่งนี้อาจจะ เป็นศูนย์กลางศาสนาและพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธและฮินดู มาใช้เมืองที่มีความสำคัญทางการค้าและเป็นชุมชนยุค ก่อนอิสลาม (David J. Welch and Judith R. McNeill 1798 : 37) อย่างไรก็ตามในระยะหลังราวต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ก็เริ่มมีกลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลามเข้าอยู่อาศัยตั้งปรากฏานเอกสารของ ชาวและมาเลย์เกี่ยวกับบ้านประแวหรือปราวัน (Ibrahim Syukri 1985)

สว่าง เลิศฤทธิ์ (2531) ได้จัดลำดับชั้นทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดียะรังไว้สามช่วงใหญ่ ๆ คือ

1. สมัยแรกเริ่ม (Early Period) เป็นช่วงสมัยที่กลุ่มชนรุ่นแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานและได้สร้างเมืองนี้ขึ้นมา มีร่องรอยของคูน้ำล้อมรอบ เป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีอายุคลุมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-12 หลักฐานที่พบได้แก่ ร่องรอยโบราณสถานที่อยู่ลึกจากผิวดินประมาณ 100 - 200 เซนติเมตร (จากการขุดค้นปี 2530-2531) ลูกปัดหินและ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน ผู้คนยังชีพด้วยการเกษตรกรรมและหาของป่า

2. สมัยกลาง (Middle Period) สมัยนี้มีผู้คนมากขึ้นจากเมืองขนาดเล็กก็ถูกขยายพื้นที่กว้างออกไปมีการสร้างคูน้ำเพิ่มขึ้น มีโบราณสถานเพิ่มมากขึ้น มีกำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ (ปัจจุบันเหลือสภาพไม่สมบูรณ์) ศาสนสถานส่วนมากอยู่นอกเมือง สมัยนี้มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกกว้างขวางพอสมควรโบราณวัตถุที่พบ เช่น ธรรมจักรศิลา แม่พิมพ์ต่างหู พระพุทธรูป ติวลึงค์ พวยกาดินเผาแบบสมัยศรีวิชัย ซึ่งพบว่าโบราณคาบสมุทรภาคใต้ มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-15 ตอนปลายของสมัยนี้มีผู้คนบางส่วนเคลื่อนย้ายมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านประแวแล้ว

3. สมัยปลาย (Late Period) พอถัดจากสมัยกลาง เมืองโบราณยะรังก็ถูกปล่อยทิ้งร้างช่วงระยะหนึ่งจนถึงยุคประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงตามตำนานหลายเรื่องที่กล่าวถึงเมืองแห่งนี้ฐานะของเมืองค่อนข้างจะมั่นคงมีเศรษฐกิจการค้าดีพอสมควร มีการสร้างป้อมปราการสำหรับป้องกันผู้รุกราน สมัยนี้ตรงกับสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ราวพุทธศตวรรษที่ 19-23) แหล่งโบราณคดีบ้านวัดถูกทิ้งร้างโดยสิ้นเชิง แต่บ้านประแวมีเป็นเสมือนเขตพระราชวังพอหลังจากตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์เมืองนี้ก็ไม่ได้เหลือบทบาทสำคัญ แต่เกิดเมืองท่าที่ริมอ่าวปัตตานีขึ้นทดแทนสืบมาจนปัจจุบัน

อาจสรุปได้ว่า บริเวณอาณาเขตของจังหวัดปัตตานีในปัจจุบันมีกลุ่มชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานนับพันปีมาแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคนรุ่นแรก ๆ เป็นผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน และนับถือศาสนาฮินดู เป็นชุมชนที่มีความสำคัญในฐานะ เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในยุคก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามามีบทบาทสำคัญ (Per-Islamic Time)

เวลช์และแม็กนีลล์ ซึ่งเข้ามาศึกษาตรวจสอบประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีเมื่อ พ.ศ. 2530 กล่าวว่า ในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ศูนย์กลางอำนาจและอิทธิพลได้พัฒนาและเริ่มเปลี่ยนจากศาสนาพุทธเป็นอิสลามโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ริมทะเลแถบบ้านกรือเซะ (Welch & McNeill 1989 : 37-38) Ibrahim Syukri เสนอว่าเมืองหลวงของชุมชนแห่งนี้ คือ Kerisik หรือที่ชาวบ้านมุสลิมเรียก "กรือเซะ" ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองปัตตานีในปัจจุบันไปทางตะวันออกเพียง 6 กิโลเมตร จากการเดินสำรวจของผู้วิจัยและเวลช์ เมื่อ 2529 ก็พบลักษณะทางกายภาพที่บ่งชี้ว่าบริเวณแห่งนี้เคยเป็นชุมชนโบราณมาก่อน อาจจะมีมีความสำคัญทางการค้าระดับนานาชาติเพราะได้พบเศษเครื่องปั้นดินเผาของจีนไทย และยุโรปเป็นจำนวนมาก พบเหรียญกษาปณ์ทองคำซึ่งสลักภาษาอาหรับ พบเสาคันทันของชาวจีนที่ระบุปี 2135 และเมื่อต้นเดือนตุลาคม 2534 ผู้วิจัยได้ค้นพบแหล่งเตาเผาเครื่องถ้วย จำนวน 4 เตา สันนิษฐานว่าเป็นเตาที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดิน (earthenware pottery) ส่งจำหน่ายเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนโบราณบริเวณอ่าวปัตตานี ใกล้เคียง ๆ หมู่บ้านต้นหยงลูโละมีหลุมฝังศพ 4 หลุม ซึ่งชาวบ้านบอกว่าหลุมหนึ่งเป็นที่ฝังศพกษัตริย์องค์แรกที่ปกครองเมืองปัตตานี และอีก 3 หลุม เป็นที่ฝังศพน้องสาวของราชินี (รายา) ที่ปกครองเมืองปัตตานีระหว่าง พ.ศ. 2127-2178 บัวกัส (1986) ได้ศึกษาลวดลายที่แกะสลักบนหินฝังศพและสรุปว่าลักษณะลวดลายที่แกะสลักเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธกับฮินดู สันนิษฐานว่าแกะสลักที่เมืองปาไซ (Pasai) ทางตอนเหนือของ เกาะสุมาตราซึ่ง เป็นแหล่งชุมชนที่ผู้คนอพยพเข้ามาปัตตานีเป็นรุ่นแรก

(Bougas 1986 : 85-112) จึงกล่าวได้ว่าเสาคินฝังศพนี้เป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าศาสนาอิสลามได้แพร่กระจายเข้ามาในชายแดนภาคใต้เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 20 จากนั้นจึงแพร่กระจายทั่วภูมิภาคแถบนี้

ตำนานเรื่องหนึ่งที่พูดถึงมากเกี่ยวกับสาเหตุที่ศาสนาอิสลามเข้ามาในบทบาทและมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากขึ้น ตำนานมีว่าครั้งหนึ่งกษัตริย์เมืองปัตตานีสัมปวายลง หมอานเมืองรักษาไม่หายจึงให้ตีฆ้องร้องป่าวหาหมอมารักษา ต่อมาหมอพาชายชื่อ เช็กสะอึ หรือ เช็กซาฟียัดดิน อาสาที่จะรักษาให้โดยขอค้ำนัสน์ญาจากราชาว่า ถ้ารักษาหายแล้วขอให้พระองค์เข้ารับเป็นอิสลาม ราชาบัตตานีทรงยอมตาย แต่เมื่อรักษาหายแล้วพระองค์กลับปิดพลั่วจนโรคเก๋าก่าเรื้อรัง เช็กสะอึ ต้องรักษาถึง 3 ครั้ง แต่แต่ละครั้งพระองค์ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข แต่ครั้งที่ 4 จึงยอดกระแทกตามสัญญา ต่อมาเช็กสะอึได้รับแต่งตั้งดาโต๊ะ สะรี รายา ฟาเก๊ะฮ์ (ผู้รู้ทางศาสนายอดเยี่ยม) เมื่อเจ้าเมืองเปลี่ยนศาสนาใหม่ ต่อมาโอรสและธิดา รวมทั้งขุนนางทั้งปวงหันมานับถือศาสนาอิสลาม (Fraser 1960 : 21-22, ประพนธ์ เรื่องณรงค์ 2524 : 19, Che Man 1990 : 34) ตำนานเรื่องนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bougas ที่ศึกษาวิเคราะห์ลวดลายบนหินฝังศพที่บ้านตันหยงลูโละ และได้เสนอว่าผู้ที่นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในปัตตานีมาจากเมืองปาไซ

ในช่วงที่ศาสนาอิสลามเข้ามารุ่งเรืองในปัตตานีนั้น อิทธิพลของไทยได้แพร่กระจายคลุมพื้นที่แหลมมลายูเกือบทั้งหมด เมืองปัตตานีจึงเป็นส่วนหนึ่งของไทย ถูกปกครองโดยรัฐบาลจากกรุงศรีอยุธยา โดยเจ้าเมืองต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นเครื่องบรรณาการทุก 3 ปี ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจ เจ้าเมืองปัตตานีจึงแข็งข้อคิดแยกตัวเป็นอิสระ แต่ในที่สุดก็ถูกกองทัพจากกรุงศรีอยุธยาไปปราบเป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าเมืองปัตตานีมักจะแข็งข้อก่อกบฏทุกครั้งเมื่อเมืองหลวง หรือ ศูนย์กลางการปกครองเสื่อมอำนาจ และตกอยู่ในภาวะสงครามจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาล 1 แห่งราชวงศ์จักรี) พระองค์ได้

โปรดเกล้าแบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง คือ ปัตตานี หนองจิก ยะลา สายบุรี ยะหริ่ง ะแงะ และราห์มัน แต่ละเมืองทรงตั้งพระยาเมืองปกครอง โดยถือว่าเมืองใดไทยพุทธมากที่สุดก็ให้ไทยพุทธเป็นพระยาเมือง เมืองใดมีมุสลิมมากที่สุดก็ให้มุสลิมเป็นพระยาเมือง ทั้ง 7 หัวเมืองขึ้นตรงต่อสงขลา ซึ่งเป็นหัวเมืองเอก (นักศึกษาคณะที่ 5 รุ่นที่ 20 2519 : 4) พ.ศ. 2449 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้รวมหัวเมืองทั้ง 7 เข้าเป็น 4 จังหวัดขึ้นต่อมณฑลปัตตานี คือ

1. รวมเมืองหนองจิก ยะหริ่ง และตานี เป็นจังหวัดปัตตานี
2. ตั้งเมืองสายบุรีเป็นจังหวัดสายบุรี
3. รวมเมืองราห์มันกับยะลาขึ้นเป็นจังหวัดยะลา
4. ตั้งเมืองระแงะเป็นจังหวัดบางนรา (ชาเลื่อง วุฒิจันทร์ 2531 : 24)

ในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลประกาศยกเลิกมณฑลปัตตานีแล้วยุบรวมเมืองสายบุรีลงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ส่วนเมืองระแงะหรือบางนรา ได้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดนราธิวาส เมืองราห์มันกลายเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดยะลา นับตั้งแต่นั้นมา จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเคยมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมานับศตวรรษ ต้องถูกแยกออกจากกันด้วยระบบการปกครองจากส่วนกลางมาจนถึงปัจจุบัน (จรัสรัตน์ บัวแก้ว 2531 : 68) ชาวมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เชื่อว่าแม้จะถูกแยกออกเป็น จังหวัด อำเภอ หรือหมู่บ้าน แต่มุสลิมทุกคนยังเป็นพี่น้องกันมีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม ชนบประเพณี บางอย่างแตกต่างจากกลุ่มชนอื่น ๆ ในภาคใต้ รวมทั้ง

แตกต่างจากชาวมุสลิมในภาคอื่น ๆ ของประเทศด้วย

"ชาวไทยมุสลิม" เป็นชื่อที่ทางรัฐบาลใช้เรียกชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย แต่ชาวมุสลิมเรียกตัวเองว่าเป็น "มุสลิม" หรือเป็น "คนมาเลย์" (Suhrke 1989 : 1) ความจริงชาวไทยมุสลิมหรือมาเลย์มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นคนกลุ่มใหญ่ในภูมิภาคแถบนี้ (โปรดดูตาราง 1 และตาราง 2)

ภาษา

ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนมากพูดภาษามลายูถิ่น ซึ่ง เป็นภาษาถิ่นของภาษามลายูตระกูลภาษามลายูโพลีนีเซียน (Malayo-Polynesian) (ประพนธ์ เรืองณรงค์ 2524 : 93) ชาวไทยมุสลิมเรียกภาษามลายูถิ่นว่า "ภาษา ยาวี" มีลักษณะการอ่านออกเสียงง่าย ๆ รวมทั้งโครงสร้างประโยคต่างจาก ภาษามลายูกวาง แต่ตัวอักษรหลักจะคล้ายกัน เช่น

ภาษามลายูถิ่นปัตตานี	ภาษามลายูกวาง	พยัญชนะหลัก
มาแก (กิน)	มาแก	ม กับ ก
นมอ (ชื่อ)	นมา	น กับ ม
กูบา (ควาย)	เกอร์เบา	ก กับ บ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนมากสามารถ สื่อสารกับชาวมาเลย์มุสลิมได้ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการยืมคำภาษามลายูถิ่นบางคำกับ

ตาราง 1 จำนวนประชากรมุสลิมใน 14 จังหวัดภาคใต้ (พุทธศักราช 2531)

ชื่อจังหวัด	จำนวนประชากรทั้งหมด	จำนวนประชากรมุสลิม	ประชากรมุสลิมคิดเป็นร้อยละ
ปัตตานี	518,079	401,667	77.53
ยะลา	339,221	212,997	62.79
นราธิวาส	536,782	421,267	78.48
สตูล	212,446	140,193	65.99
สงขลา	1,060,029	211,794	19.98
กระบี่	280,818	96,096	34.22
ชุมพร	383,258	1,456	.38
ตรัง	502,968	60,859	12.10
นครศรีธรรมราช	1,396,209	68,693	4.92
พังงา	205,997	39,551	19.20
พัทลุง	448,580	38,551	8.51
ระนอง	107,808	12,118	11.24
สุราษฎร์ธานี	713,528	14,271	2.00
ภูเก็ต	155,367	28,821	18.55

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตาราง 2 แสดงจำนวนประชากรแยกตามศาสนา
(หน่วย : คน : ร้อยละ)

จังหวัด	อิสลาม	พุทธ	คริสต์และอื่น ๆ	รวม
ปัตตานี	381,757(77.50)	106,892(21.70)	3,940(0.80)	492,589(100)
ยะลา	199,110(62.80)	115,408(30.40)	2,536(0.08)	317,054(100)
นราธิวาส	396,313(78.50)	104,505(20.70)	4,039(0.80)	504,857(100)

ที่มา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2531

ตาราง 3 เปรียบเทียบจำนวนประชากรมุสลิมในภาคใต้
(พุทธศักราช 2531)

พื้นที่	จำนวนประชากรทั้งหมด	จำนวนประชาชนมุสลิม	คิดเป็นร้อยละ
ภาคใต้ทั้งหมด	6,861,090	1,747,957	25.48
5 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา)	2,666,557	1,387,918	52.05
3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)	1,394,082	1,035,931	74.31

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตาราง 1, 2, 3 ชี้ให้เห็นว่า 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา
นราธิวาส) มีประชากรส่วนมากเป็นชาวมุสลิม

ภาษาไทยถิ่นบางคำ มีการใช้คำร่วมกันและปรับเปลี่ยนความหมายและรูปคำเพื่อสื่อสารกันทำให้เข้าใจยิ่งขึ้นในบริเวณพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และอำเภอยะลา (สุภา วัชรสุขุม 2534 : 390-391) ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธเป็นเวลายาวนานตามความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม

การเรียนรู้ภาษายาวีของชาวมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีอยู่

2 วิธีคือ

1. การเรียนรู้แบบไม่เป็นระบบ ได้แก่ การพูดคุยอบรมสั่งสอนโดยพ่อแม่หรือเพื่อนบ้านซึ่งเป็นการเรียนรู้ในวัยเด็ก เมื่อเด็กเกิดมาพ่อแม่จะพูดคุยด้วยภาษายาวีเด็กก็จะเรียนรู้จนสามารถพูดได้

2. การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ได้แก่ การเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามด้วยภาษามลายูถิ่นเมื่อเด็กอายุประมาณ 6-7 ขวบ หรืออยู่ในวัยเข้าเรียนชั้นประถมต้นตามการศึกษาภาคบังคับ พ่อแม่ก็จะให้ลูกเข้าเรียนในโรงเรียนตาดีกา¹ ในโรงเรียนตาดีกาแม้ว่าจะเรียนเรื่องศาสนาเป็นหลักแต่เด็กก็ได้เรียนภาษามลายูถิ่นและการเขียนอักษรยาวี เพราะในโรงเรียนใช้ภาษามลายูถิ่นอักษรยาวีเป็นหลักหรือโรงเรียนปอเนาะได้

¹โรงเรียนตาดีกา (TAMAN DIDIKAN KANAK - KANAK) เป็นสถาบันหนึ่งที่สอนอบรมทางวัฒนธรรม (socialization) ให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามอย่างถูกหลัก มักจะใช้มีสยิดประจำหมู่บ้านเป็นสถานที่สอน ผู้สอนส่วนมากเป็นโต๊ะครู หรืออาสาสมัคร ไม่มีเงินเดือนตอบแทนพ่อแม่ของเด็กที่เข้าเรียนเสียเงินเก็บเงินกันเองเพื่อเป็นค่าตอบแทนครูผู้สอน เวลาเรียนไม่แน่นอนถ้าเป็นวันราชการ (จันทร์-ศุกร์) มักจะเรียนตอนเย็นหลังเลิกเรียนภาคบังคับตั้งแต่เวลา 17.00 - 18.00 น. บางแห่งเริ่มเรียนเวลา 18.00 น จนถึง 20.00 น.

เมื่อโตขึ้นก็เข้าเรียนต่อในโรงเรียนบอเนาะ¹ หรือชื่อเป็นทางการว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็สถาบันหนึ่งที่อบรมและสอนเรื่องศาสนาด้วยภาษามลายูถิ่นอักษรยาวี ผู้ที่เรียนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนบอเนาะสามารถเรียนต่อระดับสูงในมหาวิทยาลัยต่างประเทศได้ บางคนจะมาเป็นครูสอนศาสนาในโรงเรียนตาดีกา

อย่างไรก็ตาม คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงและมีโอกาสพบปะทะสังสรรค์กับชาวไทยพุทธ สามารถพูดภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นได้ได้ คนกลุ่มนี้เมื่ออยู่ในกลุ่มมุสลิมด้วยกันจะพูดภาษามลายูถิ่น เมื่ออยู่ในกลุ่มคนไทยพุทธจะพูดภาษาไทยกลางหรือภาษาถิ่นได้

จากการวิจัยพบว่า สตรีมุสลิมส่วนมากพูดไทยกลางได้ โรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งระบุว่าผู้ที่เข้าทำงานต้องอ่านเขียนภาษาไทยได้ และผู้ที่พูดเขียนภาษาไทยได้คล่องมักจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคนงาน (พิจารณาจากปัจจัยอื่นประกอบด้วย) จึงทำให้บางคนพยายามเรียนภาษาไทยและเข้าโรงเรียนสอนพิมพ์ดีดภาษาไทย

¹โรงเรียนบอเนาะ (PONDOK) เป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นโดยเอกชนเปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามและวิชาสามัญ ปัจจุบันโรงเรียนบอเนาะได้รับการรับรองวิทยฐานะจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ การจัดตั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนเหมือนโรงเรียนรัฐบาล คือ เปิดวันจันทร์-ศุกร์ (8.30-16.30 น.) หยุดเสาร์-อาทิตย์ รับนักเรียนที่จบจากชั้นประถมศึกษาตอนปลายหรือจากโรงเรียนตาดีกา

การแต่งกาย

กล่าวได้ว่า การแต่งกายเป็นลักษณะ เฉพาะอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม ที่บ่งบอกความแตกต่างระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม เครื่องแต่งกายของชาวมุสลิมมีหลายอย่างขึ้นอยู่กับโอกาส และพิธีกรรมโดยทั่วไป เมื่ออยู่บ้านหรือติดต่อพูดคุยกับเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันผู้ชายมักนุ่งโจงกระเบน (ผ้าปาปลีกัด) วม่าสเลื่อ (ปัจจุบันนิยม สเลื่อเชิร์ตหรือ สเลื่อยัดที่ซื้อจากร้านค้า) สวมหมวกดูบีห์หรือซอเก๊าะ ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงจะยึดหลักสำคัญ คือ ต้องมิดชิดเพราะหญิงมุสลิมจะแต่งกายด้วยอาภรณ์ าดรูปแบบใดไม่สำคัญ แต่ต้องปกปิดอวัยวะส่วนที่ศาสนาห้ากบปิดทั้งนี้เพื่อให้ผู้หญิงมีฐานะสูง และเป็นที่ยอมรับนับถือแก่ผู้พบเห็นเมื่ออยู่บ้าน (จิตติมา ระเด่นอาหมัด 2529 : 38) ผู้หญิงมักนุ่งผ้าถุงหรือโจงกระเบน (ซามง) สเลื่อแขนยาว มีผ้าคลุมหม (ผ้าคลุมง) ซึ่งใช้คลุมศีรษะ บางเวลาจะใช้คล้องคอ เมื่อไปร่วมงานพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเข้าสู่หนัด สวดยที่สุดสะอาดที่สุดและใหม่ที่สุดของตน ผู้ชายจะนุ่งกางเกงขายาว แล้วนุ่งโจงกระเบนเข้าสวมสเลื่อแขนยาวและมีผ้าปกศีรษะ (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ 2524 : 89) ผู้หญิงจะนุ่งผ้าโจงกระเบนเข้าสวมสเลื่อบานง และมีผ้าคลุมกลีบง (ประมุข อุทัยพันธ์ 2532 : 140) ปัจจุบันหนุ่มสาวเริ่มแต่งตัวสมัยนิยมมากขึ้น นิยมนุ่งกางเกงยีนส์ สเลื่อยัด หรือ สเลื่อเชิร์ต เหมือนชาวไทยพุทธทั่วไปโดยเฉพาะ เมื่อเข้ามาธุระหรือเที่ยวในเมือง

ประเพณีความเชื่อ

"มุสลิม หมายถึง ผู้นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าอัลลอฮ์ (ซุบห์) แต่ผู้เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ มุสลิมจะต้องมีความเชื่อมั่นศรัทธาว่าพระองค์อัลลอฮ์ (ซุบห์) เป็นพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว โดยไม่ตั้งสิ่งอื่นใดขึ้นมาเป็นภาคี" (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2531 : 15, 23)

ข้อความข้างบนนี้ชี้ให้เห็นว่าชาวมุสลิมนับถือพระเจ้าองค์เดียวชาวมุสลิม
 ไม่มีคามเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ (animism) หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ (superna-
 tual power) อื่น ๆ นอกจากอำนาจของพระเจ้าซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนา แต่
 หากพิจารณาจากข้อห้ามในพิธีกรรมพื้นบ้านและการรักษาพยาบาล เช่น ห้ามหญิงที่
 กำลังตั้งครรภ์ เตรียมเครื่องใช้สำหรับเด็กไว้ก่อนคลอดเพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอด
 ไม่ได้ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยหมอผีที่เรียกว่า "บอมอ" (โปรดดู Fraser
 1960 : 191) หรือการรักษาไข้อันเนื่องมาจากความเชื่อที่เกิดจากการกระทำ
 ของอำนาจลึกลับของภูตผีปิศาจด้วยดนตรี "ตีอตรี" (โปรดดู วิทยุสงฆ์ ดวงจันทร์
 2525 : 3 - 10) จะเห็นว่าชาวไทยมุสลิมบางกลุ่มยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีและ
 อำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนต่าง ๆ บนแผ่นดินใหญ่
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สอดคล้องกับที่นักมานุษยวิทยาบางคนกล่าวว่าแม้ประเพณี
 ความเชื่อและการนับถือศาสนาของกลุ่มชนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะ
 เปลี่ยนแปลงมีการรับเอาประเพณีวัฒนธรรมศาสนาจากภายนอก เช่น ศาสนาคริสต์
 ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาฮินดูและพุทธ แต่ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องภูตผี
 ปิศาจยังคงอยู่ (Provencher 1975 : 203 - 204) อย่างไรก็ตามความเชื่อบาง
 อย่างได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยและความเจริญทางเทคโนโลยี ชาวบ้านเริ่มเข้ารับ
 การรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลมากขึ้น ความเคร่งครัดปฏิบัติตามหลักความเชื่อทาง
 ศาสนาบางอย่าง อาทิ การแต่งกาย มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยมอันเนื่อง
 มาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมดังจะได้พูดถึงต่อไป

ตาราง 4 ปฏิทินประเพณีในรอบปีของชาวไทยมุสลิมในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้

ประเพณี	เดือน	กิจกรรม
ถือศีลอด	ขึ้น 1 ค่ำเดือนรอมฎอน	งดอาหาร เครื่องดื่ม และการร่วมประเวณี ทุกวันก่อนพระอาทิตย์ขึ้น จนถึงหลังพระอาทิตย์ ตก เป็นเวลา 1 เดือน ตอนเย็นหลังพระ อาทิตย์ตกอาจมีการเลี้ยงอาหาร เช่น ขนม ผลไม้ ฯลฯ จัดที่มัสยิดหรือที่บ้าน
รายอบอซอ	ขึ้น 1 ค่ำเดือนซาวัล	ก่อนวันรายอบอซอ 1 วัน แต่ละคนทำข้าว ต้มห่อ ขนมจีน อาหารพื้นบ้านไว้เลี้ยงแจกจ่าย เพื่อไปเยี่ยมญาติและแจกเงินให้เด็ก ๆ
รายอฮัจญ์	เดือนซุลหิจเจาะ	จัดขึ้นหลังวันรายอบอซอ 70 วัน ฆ่าสัตว์ เช่น แพะ วัว ควาย เพื่อแจกจ่ายเป็น อาหารให้แก่คนยากจนและชาวบ้านทั่วไป ตอนกลางคืนมีงานรื่นเริงตามประเพณี
อาซูรอ	ขึ้น 10 ค่ำ หรือวันที่ 20 เดือนมะหรรอม	นํามะพร้าว ข้าวสาร น้ำตาลทราย กล้วย ขนมที่เรียกว่า "อาซูรอ" เสร็จแล้วแจกจ่าย กันรับประทาน จากนั้นผู้นำทางศาสนาทำพิธี ขอพรจากพระผู้เป็นเจ้า
เมารีลิด	เดือนรอบีอุลเอาวัล	ทำบุญเลี้ยงที่บ้านหรือมัสยิด โดยเชิญเพื่อน บ้านมารับประทานอาหารร่วมกัน จากนั้นมี การอ่านคัมภีร์กุรอานกล่าวชมเชยเกียรติ ประวัติพระศาสดามูฮัมหมัด

หมายเหตุ : เดือนของชาวมุสลิม เป็นเดือนทางจันทรคติ (Lunar Month)
แต่ละปีจะเปลี่ยนไปไม่แน่นอนจึงไม่สามารถเทียบเท่ากับเดือน
สุริยคติ (Solar Month)

ประเพณีที่ชาวมุสลิมในเขตชายแดนภาคใต้ ยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างคงพบเห็นได้ตามปฏิทิน พิธีกรรม เช่น วันบอซอ (ถือศีลอด) วันฮารีรายอ (วันละศีลอด) วันเมารัลัด (จัดงานเลี้ยงฉลองเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณพระนบีมุฮัมหมัดเนื่องในวันประสูติของพระองค์) ประเพณีวันออซุรอ (ร่วมมือกันทำขนมอาหารรับประทานร่วมกัน ถือว่าเป็นวันสำคัญนประวัติศาสตร์อิสลาม) การสวดมนต์ในวันศุกร์ (ถือเป็นวันสำคัญที่ศาสนาอิสลามบัญญัติให้ชาวมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติที่มีสยิดจะขาดไม่ได้ยกเว้นจำเป็นจริง ๆ) พิธีลาซิง (การฉลองนาซาว) ปัจจุบันหาดูยากที่พบที่อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี) นอกจากประเพณีที่ปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีแล้ว ยังมีพิธีกรรมในวงจรชีวิต (Life - Cycle Ceremony) อีกหลายอย่างเป็นต้นว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย พิธีหมั้น พิธีแต่งงาน และพิธีเข้าสู่สู่นัด

ทั้งพิธีที่ปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิตนอกจากจะมีบทบาทในการปะทะสังสรรค์สร้างความสามัคคีความสัมพันธ์อันหมู่ญาติมิตรของชาวมุสลิมด้วยกันแล้ว พิธีกรรมประเพณีเหล่านี้ยังมีส่วนช่วยในการส่งเสริมความสัมพันธ์และการผสมผสานทางสังคมกับชาวไทยพุทธด้วย ดังที่ ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ (2524) วิจัยพบว่า ประเพณีที่มีพิธีกรรมทางสังคมมาก อาทิ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเข้าสู่สู่นัด และประเพณีวันเมารัลัด จะเป็นประเพณีที่ช่วยทำให้มีการผสมผสานทางสังคมนระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวมุสลิม

ครอบครัว เครือญาติ และการแต่งงาน

"ธรรมเนียมคนเรานี้ว่าจะอยู่ที่ไหนในเมืองหลวงหรือตามชนบทถิ่นทุรกันดารก็ตามมักจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มครอบครัวนับเป็นกลุ่มสังคมแห่งแรกที่เรานับเป็นสมาชิกพ่อแม่จะเลี้ยงดูให้การศึกษา บลอบขวัญให้กำลังใจแก่ลูกจนเติบโตใหญ่ขณะเดียวกันทุกคนในครอบครัวทั้งพ่อแม่และลูก ๆ ต่างจะช่วยกันทำภาระงานของครอบครัวตามเพศและวัยของแต่ละคน"

(ชัญญะ วงษ์วิภาค 2530 : 25)

คากล่าวข้างต้นสามารถอธิบายระบบครอบครัวและความสัมพันธ์เชิงเครือญาติของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ระดับหนึ่ง แม้ว่าอีกระดับหนึ่งเริ่มจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วจากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า การงานครอบครัวเริ่มตกเป็นหน้าที่ของแม่เป็นส่วนมากเพราะลูกออกไปทำงานในเมือง

อย่างไรก็ตามลักษณะทั่วไปของครอบครัวของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เพรเซอร์ (ค.ศ.1960 : 127) ซึ่งเข้าไปศึกษาชุมชนมุสลิมที่บ้านรูสะมิแล จังหวัดปัตตานี กล่าวว่า ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของการปะทะสังสรรค์ทางสังคมเป็นครอบครัวเดี่ยว ผู้ชายแต่งงานแล้วแยกครอบครัวออกไปอยู่กับภรรยาและลูก แต่มีบางครอบครัวที่พาสามีหรือภรรยามาอยู่บ้านพ่อแม่ของตนหรือหาพ่อแม่ของอยู่บ้านของตน

สังคมมุสลิมจะให้ความสำคัญกับฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง เพราะถือว่าผู้ชายต้องเป็นผู้นำครอบครัว เป็นฝ่ายดูแลเลี้ยงภรรยาและลูก จากการวิจัยภาคสนามที่บ้านบูยุด อำเภอเมืองปัตตานี ทราบว่าในการแบ่งมรดก ลูกชายจะได้รับส่วนแบ่งมากกว่าผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ 2:1 ในครอบครัวที่มีแต่ลูกสาวก็จะแบ่งมรดกส่วนหนึ่งให้ผู้ชาย (น้องของพ่อ) ด้วย ปัจจุบันบางครอบครัวแบ่งมรดกโดยยึดหลักความยุติธรรมไม่แบ่งให้ชายมากกว่าหญิงก็มี

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติเป็นไปตามแบบแผนประเพณีและหลักศรัทธาทางศาสนา กล่าวคือ ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว ผู้หญิงดูแลเลี้ยงลูกทำงานบ้านลูกเมื่อโตขึ้นต้องช่วยพ่อแม่หาหากินคล้ายกับสังคมไทยพุทธ ในโอกาสพิเศษ เช่น วันฮารีรายอ เป็นวันที่ชาวมุสลิมจะพาครอบครัวไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่หมู่บ้านเดียว และชุมชนต่างไกลและยังเป็นโอกาสที่สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันยิ่งขึ้นไปอีก เพราะการไปเยี่ยมญาติไม่เพียงแต่ได้พบปะพูดคุยสนทนากับญาติเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสที่จะขอโทษขอภัยหากได้กระทำความผิดอะไรสักอย่าง ผู้อายุน้อยกว่าต้องไปขอโทษผู้สูงอายุมากกว่า ผู้ที่แก่กว่าต้องให้อภัยแก่ผู้ที่ยังหนุ่มสาวเข้าหากันแล้วทั้งสองฝ่ายก็รู้สึกสบายใจไม่เป็นบาด

นอกจากนี้ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีและพิธีกรรมในวงจรชีวิตยังเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นโอกาสที่ฝ่ายหญิงจะได้ ออกนอกบ้านไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านอื่น ๆ เพราะโดยธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไปผู้หญิงมุสลิมมักจะอยู่บ้านเรือน ผู้ชายเป็นฝ่ายที่ติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่าการศึกษาของเดวิดเวอริ (Deaver 1980 : 33) ที่ศึกษาเกี่ยวกับสตรีมุสลิมในประเทศซาอุดีอาระเบียพบว่าผู้หญิงมีบทบาทและตำแหน่งในสังคมแคบกว่าผู้ชาย ผู้ชายมีตำแหน่งที่เปิดโอกาสให้ติดต่อกับโลกภายนอกขณะที่ผู้หญิงจะเก็บตัวอยู่บ้านเป็นส่วนมาก ผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นเดียวกันบทบาทในสังคมมีน้อยส่วนมากอยู่ ณ ลักษณะผู้ตามมากกว่าผู้นำ ผู้หญิงมีบทบาทมากเฉพาะในเรื่องภายในครัวเรือนหรืองานบ้านเป็นสถานภาพที่ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (รายละเอียดจะพูดถึงงาน บทต่อไป)

การแต่งกายของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการแต่งงานในกลุ่ม (Endogamy) จากการศึกษาสัมภาษณ์อย่างของผู้วิจัยพบว่า หญิงชายที่แต่งงานกันมักจะเป็นญาติกันถ้าไม่ชญาติฝ่ายพ่อก็จะ เป็นญาติฝ่ายแม่โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญเป็นผู้เลือกคู่ครองให้ สาเหตุที่ชาวมุสลิมนิยมแต่งงานในกลุ่มญาติพี่น้อง เพราะเชื่อว่าจะทำให้เครือญาติมีความสัมพันธ์ปรองดอง เป็นญาติกันสืบต่อไปยาวนาน ถ้าแต่งงานกับคนนอกกลุ่มจะทำให้ความเป็นญาติพี่น้อง (kinship) น้อยลง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวมุสลิมมีความรักใคร่กลมเกลียวค่อนข้างสูง ความแตกแยกในชุมชนมีน้อย

แม้ว่าในหลักความเชื่อทางศาสนาจะอนุญาตให้ผู้ชายมีเมียได้ถึง 4 คนในเวลาเดียวกันแต่ครอบครัวส่วนมากมีลักษณะแบบหัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ทุกราก็ตามชายที่มีเมียหลายคน (Polygamy) ก็ยังมีให้เห็นอยู่เช่นกัน คลมบรรจง บากา (2523 : 114) ได้วิเคราะห์สาเหตุที่ศาสนาอิสลามอนุญาตให้ชายมีเมียได้เกินหนึ่งคนเพราะว่า 1) หญิงเป็นหมันไม่มีลูกสืบสกุล 2) หญิงบางคนเป็นโรคเรื้อรังครั้งหนึ่งจะหายก็เป็น การไรมุขยธรรมการอนุญาตให้ชายแต่งงานมากกว่า 1 คน ทา

ทำให้เขามีความสุขโดยไม่ต้องหย่ากับภรรคนแรก 3) เป็นการยกย่องให้สิทธิแก่สตรี หรือแก้ปัญหาสังคมในศาสนาอิสลามไม่มีคำว่าเมียหลวง (เมียหลวง 4) เป็นการอุปการะชายเหลือสตรีเพศที่ต้องการที่พึ่งแต่จากการสู่ขวัญอย่างสัมภาษณ์หญิงมุสลิม พบว่า ผู้หญิงมุสลิมหม่อมยากาที่สามีมีเมียหลายคนบางคนยอมหย่ากับสามี เมื่อพบว่าสามีมีเมียคนที่สองและขณะเดียวกันก็ไม่มีเหตุจำเป็นซึ่งอาจจะ เป็นเหตุผลข้อ 1, 2 และ 4 ตามการวิเคราะห์ ของดลมนรจณ์ บากา แต่ตามหลักศาสนาอิสลามผู้ชายจะมีเมียมากกว่า 1 คนได้หรือไม่ต้องเชื่อคำสอนของอัลลอฮ์ที่ตรัสไว้ว่า

"และถ้าสูเจ้าเกรงว่าไม่สามารถให้ความเที่ยงธรรม
เกี่ยวกับเด็กภาพร่าได้ ดังนั้นจงนิกาฮ์จากานหมั้นหญิงอื่นที่สนาจแก่
เจ้าของหรือสามหรือสี่ แต่ถ้าสูเจ้าเกรงว่าให้ความยุติธรรมมาไม่ได้
ดังนั้น (จงนิกาฮ์) เพียงคนเดียว" (ดลมนรจณ์ บากา
และแวนู เช็ง มะแดเฮาะ 2529ก : 233)

จากการสัมภาษณ์ชาย-หญิงมุสลิมที่มีอายุระหว่าง 30-80 ปี พบว่าหญิง
จะแต่งงานเมื่ออายุราว 15-20 ปี ชายแต่งงานเมื่ออายุประมาณ 20-25 ปี โดยญาติ
ผู้หู่หรือพ่อแม่เป็นคนหาคู่ครองให้ปัจจุบันหนุ่มสาวโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง
ส่วนมากจะแต่งงานเมื่ออายุมากกว่า 20 ปี โดยหนุ่มสาวรักการเที่ยวพาราสิกันเอง
แล้วจึงบอกให้พ่อแม่จัดการตามประเพณี แนวโน้มที่หญิงมุสลิมจะแต่งงานเมื่ออายุมาก
กว่า 20 ปี และครองตัวเป็นโสดมีมากขึ้น อันเนื่องมาจากการศึกษาจากนบระชากร
หญิงและค่านิยมตามยุคสมัย

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นที่รวมกันประมาณ 11,064 ตารางกิโลเมตร อยู่ระหว่าง ละติจูด 6° 55' และ 5° 35' เหนือและลองจิจูด 102° 05' และ 101° 00' ตะวันออก ทิศเหนือ ของประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตกจดอำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และรัฐเคดาห์ประเทศมาเลเซีย

จากการที่ตั้งอยู่บนแหลมมลายูในคาบสมุทรอินโดจีน ซึ่งเป็นแหลมที่ยื่นลงมาทางใต้ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก ทำให้บริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม 2 ทาง คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดผ่านระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งทำให้มีฝนตกในบริเวณชายฝั่งตะวันออก อากาศเย็นลงเล็กน้อย และลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพัดผ่านในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ทำให้มีฝนตกหนักบริเวณชายฝั่งตะวันตก (เพิ่มฉัตร 2523 : 35) ลักษณะลมฟ้าอากาศทั่วไปเป็นแบบร้อนชื้น ฝนตกชุก บางปีได้รับอิทธิพลมรสุมตลอดทั้งปี จนชาวบ้านพูดกันเล่น ๆ ว่าชายแดนภาคใต้มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝนตกมากและฤดูฝนตกน้อย ลักษณะ เช่นนี้มีส่วนทำให้ก่อสร้างบ้านเรือนต้องยกพื้นสูง ปลูกไม้ด้วยไม้กระดานโดยมีช่องว่างระหว่างแผ่นไม้ เพื่อให้อากาศระบายสะดวก

ภูมิประเทศของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะหลากหลาย ประกอบด้วยแนวภูเขาที่ราบชายฝั่ง ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทุ่งหญ้า ป่าพรุ ป่าดงดิบ ป่าชายเลน แม่น้ำลำคลองต่าง ๆ จากลักษณะที่ตั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิประเทศดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่มีอาชีพหลากหลาย อันเนื่องมาจากการนำทรัพยากรจากธรรมชาติมาใช้ การรู้จักปรับเปลี่ยนแปลงพืชพรรณเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และการติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงการประกอบอาชีพของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจมีดังนี้

การทানা

ชาวไทยมุสลิมเลือกทานาบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบริมเชิงเขา และ บริเวณระหว่างหุบเขาซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดจากตะกอนชายฝั่งทะเลและตะกอนฝั่งแม่น้ำ บริเวณที่เกิดจากตะกอนชายฝั่งทะเลมักจะปลูกข้าวได้ผลผลิตไม่มากเท่าบริเวณที่เกิดจากตะกอนฝั่งแม่น้ำ เพราะน้ำใต้ดินยังมีความเค็มอยู่และดินไม่มีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์เพียงพอ อย่างไรก็ตามบริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังถูกใช้ในการเกษตรกรรมอย่างอื่นด้วย เช่น การปลูกยางพารา สวนผลไม้ ฯลฯ ประกอบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ทำให้นาข้าวเสียหาย อาทิ อุทกภัย และวาตภัย และปัญหาล่าสุดที่นำมาเป็นห่วง คือ การที่นายทุนกว้านซื้อพื้นที่อุดมสมบูรณ์ใกล้ชายฝั่งเพื่อทานากุ้ง ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวลดลงไปอีก จึงทำให้ผลผลิตผลจากการทานาข้าวไม่พอเลี้ยงประชากรทั้งหมดจำเป็นต้องส่งข้าวจากจังหวัดอื่น ๆ เข้ามา

การทานามี 2 ประเภท คือ ทานาปี และทานาบั้ง การทานาปีจะเริ่มเพาะปลูกในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม และเก็บเกี่ยวในราวเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ส่วนการทานาบั้งจะเริ่มทำการเพาะปลูกราวเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม แล้วเก็บเกี่ยวในเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ชาวนาส่วนมากยังคงทานาด้วยวิธีพื้นบ้าน คือ การไถแรงวัว ควาย และคนในการคราดไถ เกี่ยวข้าวด้วยแคะ มีบางคนเริ่มใช้รถไถแล้ว การทานาปีเป็นระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมอย่างหนึ่งของกลุ่มชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การทาสวนยางพารา

ยางพารานับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมากของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ บริเวณที่ปลูกยางพาราสวนมากจะเป็นเชิงเขา บนเขา และที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ยางพาราที่ปลูกที่ห้วยพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์สงเสริม (ยางพันธุ์ดี) จาก

การศึกษาการปลูกยางพาราที่ปัตตานีทราบว่าเกษตรกรจะเริ่มปลูกยางพาราในฤดูฝน (ประมาณเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม) กรีดยางเมื่อต้นยางอายุได้ 7 ได้ หยุดกรีดยางในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เพราะเป็นช่วงที่ยางผลัดใบ และในวันที่ฝนตกมาก เพราะจะทำให้หน้ายางเสียหายจากการเกิดโรคต่าง ๆ การกรีดยางจะอยู่ในช่วงเดือนเมษายน-มกราคม (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี 2534 : 14) เสร็จแล้วชาวบ้านจะนำหน้ายางสดหรือยางแผ่นไปขายที่พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าคนกลางจะนำไปขายต่อให้โรงงานอุตสาหกรรม ปัจจุบันใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีโรงงานที่ผลิตสินค้าโดยใช้น้ำยางพาราเป็นวัตถุดิบ ประมาณ 57 โรง (ปัตตานี 8 โรง นราธิวาส 14 โรง ยะลา 35 โรง) ส่วนมากเป็นโรงงานที่ประกอบกิจกรรมคั้นยาง ยางแท่ง และน้ำยางข้น

อาชีพการปลูกยางพาราของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นับเป็นอาชีพเก่าแก่ดั้งเดิมที่มีความผูกพันกับชีวิตในสังคม (Social Life) เหมือนการปลูกข้าว นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสกลุ่มหนึ่ง (Le Roux et al. 1991 : 81-82) ที่เข้ามาศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา ได้พูดถึงการปลูกยางพาราในทัศนะของชาวมุสลิมว่าการปลูกยางพาราเป็นเพียงการประกอบอาชีพเพื่อหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและเป็นการลงทุนเพื่อจะได้สิ่งของอย่างอื่น หรือแสดงความมีอำนาจเท่านั้น อีกทั้งยางพารากินไม่ได้ด้วยเหตุนี้ จึงไม่พบว่ามีวัฒนธรรม หรืออารยธรรมยางพาราเหมือนวัฒนธรรมข้าว นักมานุษยวิทยากลุ่มดังกล่าวได้ยกคำพูดของชาวนามาเลยคนหนึ่ง เพื่อจะชี้ให้เห็นความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับนาข้าวกับสวนยาง ชาวนาคงนั้นพูดว่า

"บางคนผมมองทุ่งนาแล้วน้ำตาไหล แต่ต้นยางไม่เคยทำ
ให้ผมเกิดความรู้สึกนี้เลย"

ผลการศึกษาดังกล่าวมีส่วนน่าเชื่อถือและผู้วิจัยสนับสนุนความคิดนี้ ดังจะเห็นว่าชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่มีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับ ยางพาราเลย แต่มีพิธีหรือประเพณีเกี่ยวกับข้าว คือ ประเพณีลาซัง หรือพิธีบูยอบือแน¹ ซึ่งแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างข้าวกับชาวบ้านใต้อีกแง่มุมหนึ่ง

การทำสวนผลไม้และพืชผัก

การทำสวนผลไม้และพืชผักของชาวไทยมุสลิมเป็นอาชีพเสริม หรือเพิ่ม รายได้ (supplementaty career) นอกเหนือจากการทำนาหรือปลูกยางพารา บริเวณที่มีการทำสวนผลไม้กันมาก ได้แก่ บริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ ที่ราบริมเชิงเขา ใหญ่เขา และบริเวณริมฝั่งทะเล ผลไม้ที่ปลูกมีหลายชนิด เช่น เงาะ ทุเรียน ลองกอง ลางสาด มะม่วงหิมพานต์ มังคุด สะตอ มะพร้าว ส้มโอ พริกไทย ส้มเขียวหวาน ลักษณะการปลูกชาวบ้านส่วนมากจะปลูกแซมหรือปลูกไม้ผลหลายชนิดในสวนเดียวกัน

ส่วนพืชผักที่ปลูกมี ถั่วเขียว ถั่วลิสง มันเทศ ถั่วฝักยาว พริก ผักกาด แดงกวา มะเขือ ฯลฯ ชาวนามีพื้นที่นาจะปลูกพืชผักในที่นาของตน ซึ่งมักจะปลูกในช่วงหลังเก็บเกี่ยว แต่บางคนเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกพืชผักไว้ โดยเฉพาะซึ่งสามารถปลูกได้ตลอดปี

¹ลาซัง หรือบูยอบือแน เป็นประเพณีการฉลองนาข้าว ซึ่งชาวนาทั้งไทยพุทธ และมุสลิมปฏิบัติกันมานาน แม้ว่าปัจจุบันจะมีให้เห็นในหมู่บ้านบางแห่ง เช่น หมู่บ้านที่ อ.เกอปะนาระะ จังหวัดปัตตานี และชนบทบางแห่งในมาเลเซีย ประเพณีลาซังจะจัด นราวเดือน 5-6 (เมษายน-พฤษภาคม) เมื่อตั้งงานชาวบ้านนำอาหารต่าง ๆ มากันเลี้ยงกลางทุ่งนา แล้วทำพิธีตัดชิงข้าว จากนั้นมีการอ่านคัมภีร์ขอพระอัลลอฮ์ เพื่อให้อากาศอุดมสมบูรณ์ในปีต่อไป

ลักษณะการจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้านมี 2 วิธีใหญ่ คือ (1) ผลผลิตที่ตัดจะขายให้พ่อค้าคนกลางเป็นส่วนมาก อาทิ การขายลองกอง ทุเรียน เงาะ มังคุด หรือแตงกวา จะมีคนกลางเข้าไปรับซื้อในหมู่บ้าน (2) นำผลผลิตไปขายเอง ซึ่งส่วนมากเป็นพืชผัก โดยจะไปตั้งขายในตลาดตอนเช้าตอนสายก็กลับบ้าน ชาวบ้านที่มานั่งขายผักผลไม้มักเป็นส่วนมากเป็นผู้หญิงและมาจากชุมชนที่อยู่ใกล้ตัวเมืองหรือตลาด

นอกจากการปลูกไม้ผลและพืชผักเพื่อจำหน่ายหารายได้เสริมแล้ว ชาว muslim ยังปลูกไม้ผลและพืชผักอื่น ๆ เป็นอาหารด้วย ส่วนมากจะปลูกบริเวณรอบบ้าน ช่วยทำให้บริเวณบ้านมีความร่มรื่นเย็นสบายอีกด้วย

การประมง

สำหรับชุมชน muslim ที่อยู่ใกล้ทะเลหรืออ่าว ซึ่งไม่มีพื้นที่เพาะปลูกแล้ว ชาวบ้านส่วนมากมักจะประกอบอาชีพประมง และส่วนมากเป็นการทำประมงชายฝั่ง รายย่อย (small-scale fishing) ใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เช่น อวน เบ็ด แห แร้ว (ไม้ปักปู) สัตว์น้ำที่จับ มีปลา ปู หอย กุ้ง แมงดาทะเล

ลักษณะการค้าเป็นการ คือ จับแล้วขายวันต่อวัน กล่าวคือ เมื่อได้ปลาหรือสัตว์น้ำมาก ก็จะนำไปขายให้พ่อค้าคนกลางที่รับซื้อ เพื่อนำไปขายต่อในตลาดในเมืองทุกวัน บางส่วนเก็บไว้เป็นอาหาร ในครอบครัวในปัจจุบันชาวประมงรายย่อยประสบปัญหาปริมาณสัตว์น้ำไม่เพียงพอต่อการยังชีพ อันเนื่องมาจากมีผู้ประกอบอาชีพประมงเพิ่มขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ผู้ประกอบการบางคนใช้เรืออวนรุน¹ เข้ามาจับปลาที่ละมาก ๆ อาชีพการประมงในที่นี้ไม่นับการจับ ปู ปลา ตามท้ายหนอง คลอง ซึ่งเป็น การจับมาเพื่อเป็นอาหารเพื่อยังชีพในครอบครัวด้วย

¹เรืออวนรุน เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้ถ่วงอวนผูกติดกับไม้สองข้างกาบเรือ แล้วแล่นกาบอวนรุนจึงกวาดสัตว์น้ำทุกชนิดที่ขวางหน้า มีรายงานว่าเรืออวนรุนแต่ละลำทะเลายกึ่งที่โตมาแต่ขนาดไปถึงชั่วโมงละ 3,500-14,000 ตัว (นิคม กุศลสุข, 2535 : 35)

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ของชาวมุสลิมจัดเป็นอาชีพรองเพื่อเสริมรายได้อาชีพหลัก ลักษณะการเลี้ยงไม่เป็นระบบ กล่าวคือ มักจะปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติมากกว่าจะเลี้ยงในฟาร์ม สัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ วัว ควาย แพะ แกะ เป็ด ไข่ น่าน เป็นต้น งานสังคมมุสลิมห้ามเลี้ยงหมูและหมา ตามหลักความเชื่อทางศาสนา

การทำนาเกลือ

ในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยมีการทำนาเกลืออยู่เพียงแห่งเดียวคือ ที่ปัตตานี ตรงบริเวณปากล่าวาปัตตานี อาชีพการทำนาเกลือมีมานานับศตวรรษ และมีบทบาททางเศรษฐกิจต่อเมืองปัตตานี เมื่อ 100 ปี ที่ผ่านมา ดังในบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงที่เป็นรายงานทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เมื่อ พ.ศ. 2439 ความว่า

"ภูมิลาเนาของเมืองแขกทั้งเจ็ดซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ไป
เห็นและได้สืบสวนทราบความในคราวนี้เห็นเป็นเมืองที่บริบูรณ์อย่าง
ปลาตจะหาเมืองมะลายูเมืองใดในแหลมมลายูนี้เปรียบหา
เสมอเหมือนเป็นอันไม่มี คือ หัวเมืองที่อยู่ริมทะเลสี่เมือง เมืองหนองจิก
เป็นเมืองที่นาดี หาเมืองจะเปรียบมิได้อาจารย์เข้าเป็นสินค้าใหญ่
งานเมืองตานีมีนาเกลือแห่งเดียว ตลอดแหลมมลายู สินค้าเกลือเมืองตานี
ขายได้อย่างแพงถึงเกวียนละ 16 เหรียญ ขายตลอดออกไป
จนสิงคโปร์และเกาะหมาก....."

(มูลนิธิสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2534 : 37)

ในปัจจุบันการทํานาเกลือในปัตตานียังมีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ
สำหรับชาวไทยมุสลิม แม้ว่าจะไม่พบบาทโดดเด่นเหมือนอดีต อีกทั้งพื้นที่ทํานาเกลือก็
น้อยลง อันเนื่องมาจากการที่นาเกลือบางส่วนถูกจำกัด บริเวณเพื่อสร้างโรงงาน
อุตสาหกรรมและถูกนายทุนกว้านซื้อเพื่อทํานากุ้งใน พ.ศ. 2532 มีชาวบ้านที่ทํานา
เกลือทั้งหมด ประมาณ 500 คน พื้นที่นาเกลือประมาณ 3,500 ไร่ ผลผลิตเกลือได้ปีละ
ประมาณ 7,350 เมตริกตัน (หอการค้าจังหวัดปัตตานี 2532 : 36)

การทํานาเกลือที่ปัตตานีสามารถทําได้ปีละ 2 ครั้ง คือ ช่วงเดือน
กุมภาพันธ์ เมษายน และช่วงเดือนกรกฎาคม ในช่วงหน้าฝนจะหยุดชั่วคราว เพราะ
ทําไม่ได้ผล หรือถ้าได้ก็ได้น้อย ช่วงที่หยุดก็ออกทะเลจับกุ้ง ปู ปลา เพื่อขาย

วิธีการทํายังไงใช้แบบดั้งเดิมคือ ชักน้ำทะเลเข้าแปลงพัก ปล่อยให้แห้งหั่นลม
(บางคนใช้เครื่องปั่น) บล่อย่าให้ราวหนึ่งสัปดาห์เพื่อเอาที่น้ำเค็ม (ยิ่งบล่อย่าไว้นานยิ่ง
เค็มมาก) แล้วจึงชักน้ำจากแปลงพักเข้าในแปลงนาเกลือพอประมาณ ระดับน้ำใน
แปลงนาให้อยู่ในระดับประมาณครึ่งหนึ่งของความสูงของคันนาแล้วทิ้งไว้ประมาณ 10
วัน จนน้ำระเหยเกือบหมด (ถ้าบล่อย่าให้น้ำแห้งเกลือจะดำ) เมื่อเกลือตกผนังแล้ว
ใช้ไม้กวาดรวมเป็นกองไว้ จากนั้นก็ตักใส่ตะกร้าหาบไปกองรวมไว้ที่ใดที่หนึ่ง เพื่อ
รอขายต่อไป

การทํานาเกลือจะหมุนเวียนไปตามปฏิทินจ้างงาน ถ้าเดือนใดมีฝนตก
มากอาจหยุดชั่วคราว พอฝนหยุดก็เริ่มต้นน้ำใหม่ ส่วนการขายตามปฏิทินจ้างงานหมายถึง
การขายครั้งต่อครั้งหลังจากทําเสร็จจะไม่เก็บไว้รอขายในช่วงฤดูฝน

ตาราง 5 ปฏิทินการทำนาเกลือของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี

เดือน	งาน
ธันวาคม	ซ่อมคันนาให้เรียบร้อย ปั่นคันนาใหม่
มกราคม	คราดพื้นนาให้เรียบ
กุมภาพันธ์	ชักน้ำเข้าแปลงผัก และแปลงทำเกลือ
มีนาคม	ขนเกลือรวมเป็นกอง ตากเกลือ
เมษายน	ขายเกลือ
มิถุนายน	ซ่อมคันนา (ครั้งที่ 2)
กรกฎาคม	ชักน้ำเข้านา
สิงหาคม	ขนเกลือ ตากเกลือ
กันยายน	ขายเกลือ

การขายเกลือ ชาวบ้านที่ต้องการใช้เงินเร่งด่วนจะขายเกลือในนาทันทีหลังจากทำเสร็จขายในราคาขั้นต่ำ¹ ละ 3-5.50 บาท คนที่ไม่เดือดร้อนเรื่องเงินทองนัก ก็จะเก็บไว้ก่อนรอขายตอนหน้าฝน เพราะคาดคิดว่า คือ ขั้นต่ำละ 5-6 บาท ผู้ซื้อเกลือจากชาวบ้าน ได้แก่ ตัวแทนบริษัทหรือเจ้าของร้านที่ขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร พ่อค้าคนกลางจากตลาดในเมืองที่ซื้อเพื่อไปขายต่อ พ่อค้าเร่ที่ขับรถมารับซื้อแล้วนำไปขายต่อในหมู่บ้านอื่น และคนกลางในหมู่บ้านซึ่งทำนาเกลือด้วย และรับซื้อจากคนอื่นด้วย ลักษณะการซื้อขายมี 2 อย่าง คือ เงินสด และเงินผ่อน

ชาวไทยมุสลิมที่ทานาเกลือเป็นอาชีพหลัก ส่วนมากจะมีอาชีพเสริม (เช่น การประมงชายฝั่ง หรือรับจ้างทั่วไป) รายได้จากการขายเกลือในแต่ละปีไม่แน่นอน ปีใดมีฝนตกชุกตลอดทั้งปี การทานาเกลือก็ไม่ไ้ได้ผล อีกทั้งราคาเกลือยังต่ำ ไม่สมคูลกับราคาสินค้าที่ต้องซื้อสำหรับชีวิตประจำวันและยังถูกกำหนดโดยผู้รับซื้อ

การรับจ้างทำงานทั่วไป

ชาวไทยมุสลิมจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ถึงวัยกลางคนที่มีอาชีพรับจ้างต่าง ๆ ส่วนมากเป็นการรับจ้างภายนอกชุมชน อาทิ การไปทำงานเป็นคณงานในสวนยางพารา ในประเทศมาเลเซีย การไปทำงานเป็นคณงานในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมือง เป็นต้น ส่วนการทำงานในชุมชนมีน้อย เช่น รับจ้างต่อเรือ รับจ้างบอกรุ่ง 2 รับจ้างบอกริมมะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น่าสังเกตว่าชาวมุสลิมส่วนมากที่รับจ้างทำงานเหล่านี้เป็นผู้หญิง

งานรับจ้างบางอย่างจะเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ไม่มีความแน่นอน และชาวมุสลิมไม่ยึดเป็นอาชีพหลักตลอดไป เช่น การทำงานในมาเลเซีย ซึ่งส่วนมากจะไปทำอาชีพประมง คณงานก่อสร้างชายข้าวสาร ชายข้าวแกง ฯลฯ จากการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ของนิคม สุวรรณรุ่งเรือง ที่บ้านคาใต้ อ่าเภอยะหริ่ง และบ้านกรือเซะ อ่าเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่ามีกลุ่มชาวมุสลิมไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ทำอยู่ประมาณ 2-3 เดือนแล้วกลับ หลังจากนั้นอาจจะกลับไปอีก แต่ไม่ไ้ย้ายครอบครัวไปด้วยและมักจะกลับมาในช่วงถือศีลอดหรือเดือนรอมฎอน (นิคม สุวรรณรุ่งเรือง 2531 : 325,336)

1 กันตัง เป็นหน่วยดวงวัดของชาวไทยมุสลิม 1 กันตัง = 4 ลีตร หรือ 1 ทะนาน

2 อาชีพรับจ้างบอกรุ่งเหิงจะมีไม่นาน เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นใน

จังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อทศวรรษที่ผ่านมา

ในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าชาวไทยมุสลิมจะหันมาประกอบอาชีพรับจ้างมากขึ้น เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในด้านท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวไทยมุสลิมส่วนหนึ่ง คือ การเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมตั้งจะ ได้พูดในรายละเอียดต่อไป

สรุปท้ายบท

จากสภาพสังคมวัฒนธรรมและ เศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิมที่กล่าวสรุปมาเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ในด้านสังคมและ วัฒนธรรมชนบประเพณี บางอย่าง อาทิ การแต่งกาย ภาษาได้เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งในสังคมไทยพุทธก็เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ชาวไทยมุสลิมยังรักษาประเพณีความเชื่อไว้ได้ค่อนข้างเหนียวแน่น จะเห็นได้ชัดจากการประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น การละหมาดวันละ 5 เวลา การประกอบพิธีในรอบปี ในด้านเศรษฐกิจจะเห็นว่ามีหลากหลายของอาชีพมากขึ้น ซึ่งเนื่องมาจากความแตกต่างด้านสภาพทางภูมิศาสตร์และความกดดันทางเศรษฐกิจ จึงพอสรุปได้ว่า แม้ในด้านหนึ่งของสังคมมุสลิมจะเปลี่ยนแปลงไปอีกด้านหนึ่งยังคงอยู่ ด้านที่แปรเปลี่ยนไปมากและอยู่ในวงกว้างมักจะเป็นเรื่องการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเฉพาะกลุ่ม ครอบครัว หรือบุคคล ส่วนด้านที่ยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่นคือ เรื่องที่เกี่ยวข้องผูกพันกับชีวิตานสังคมส่วนรวม

สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของสตรีมุสลิม

หากพิจารณาความหมายจากรากศัพท์ของคำว่า อิสลาม หรือที่เป็นภาษาอาหรับว่า "อัสละมา" ที่แปลว่า ยอมตาย ยอมจำนน ยอมตนต่อพระเจ้า (อัลลอฮ์) แล้วสตรีมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามก็ย่อม หมายถึง สตรีที่ยอมตนต่อพระเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือยอมปฏิบัติตามหลักคำสอนหรือหลักศรัทธาที่พระเจ้ากำหนดไว้เท่านั้น แต่ความจริงงานทางปฏิบัติ สตรีมุสลิมก็เหมือนสตรีในศาสนาอื่นที่ต้องปฏิบัติตามชนบระ เพศทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนของตน ซึ่งสอดคล้องกับที่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า อิสลาม ไม่ได้หมายถึง ศาสนาเท่านั้น แต่อิสลามหมายถึงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม ปกครอง การเมือง ฯลฯ

งานบทนี้จะได้กล่าวถึงสถานภาพ หน้าที่ และบทบาทของสตรีมุสลิมงานเชิงการผลิตหรือเชิงเศรษฐกิจ บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม และบทบาทในฐานะผู้นับถือศาสนาอิสลาม (บทบาทตามหลักศรัทธากับการปฏิบัติ)

บทบาทและหน้าที่เชิงการผลิต-เศรษฐกิจ

เมื่อสตรียอมรับที่จะเป็นผู้ชีวิตกับชายแล้วความสัมพันธ์ของสองฝ่าย คือ คีองทำงานร่วมกัน และสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้น (มุฮัมมัดกามิล บิน ฮัจญีอับลุมตุต 2529, 87) แสดงให้เห็นว่าบทบาทเชิงการผลิตในครอบครัวของผู้หญิงและผู้ชายเท่าเทียมกัน แม้ว่าผู้หญิงจะได้รับการนับถือยกย่องให้เป็นราชินีแห่งครอบครัว ซึ่งเป็นบทบาททางสังคม วัฒนธรรม แต่ในเชิงการผลิต ทั้งหญิงและชายต้องทำงานร่วมกันเสมอ การแบ่งหน้าที่ในการทำงานเป็นเพียงการจัดการที่การทำงานร่วมกันมีประสิทธิภาพ และที่เหมาะสมกับลักษณะทางธรรมชาติของมนุษย์ เช่น งานที่ต้องใช้ความสามารถ

พิเศษ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรืองานที่ต้องใช้แรงงานมากมักจะตกเป็นของ
ผู้ชาย อาทิ งานท่าเครื่องจักรสาน การปั้นหม้อ การต่อเรือ ส่วนผู้หญิงงานที่ต้องใช้
ความละเอียดอ่อนพิถีพิถัน อาทิ การเย็บเสื้อผ้า การปักหมวกคลุมผม การทำอาหาร
ค้าขาย ฯลฯ

ตาราง 6 การแบ่งแรงงานตามเพศในการทอผ้า

กิจกรรม	ชาย	หญิง
- สักพันธุ์ข้าว	x	x
- โถนา	x	
- หว่านกล้า	x	x
- ถอนกล้า	x	x
- คานา	x	x
- าสับยุวนนา	x	x
- เกียวข้าว	x	x

ตาราง 7 การแบ่งแรงงานตามเพศในการปลูกมันเทศ

กิจกรรม	ชาย	หญิง
- คัดเลือกพันธุ์	x	x
- ปลูกร่อง	x	
- ปลูกมัน + วัสดุ	x	x
- เก็บวัชพืชจากร่องมัน		x
- เก็บมัน	x	x

ที่มา : จากการสุ่มตัวอย่างที่บ้านบุญดู จังหวัดปัตตานี

จากตาราง 6 และ 7 จะเห็นว่าหญิงและชายจะช่วยกันทำงาน แต่มีงานบางอย่างที่ฝ่ายหญิงหรือชายเท่านั้นจะทำ ซึ่งถ้าเป็นงานที่ทำได้ผู้ชายทำมักจะเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมาก (ถอน) ส่วนงานที่ผู้หญิงทำจะเป็นงานในลักษณะใช้ความละเอียดอ่อนพิถีพิถัน อาศัยประสบการณ์มากกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎี (โปรดดูตาราง 8 ประกอบ)

ตาราง 8 การทาลูกชิ้นของนางแวแยะ สุหลง บ้านบุญุด จังหวัดปัตตานี

กิจกรรม	ชาย	หญิง
- ไปซื้อปลาในตลาดแล้วนำมาที่บ้าน	x	
- ตัดหัวปลา ดึงก้างออก		x
- บดเนื้อปลา ผสมกับส่วนประกอบอย่างอื่น		x
- คลึงเนื้อปลาให้เป็นก้อนกลม + ต้มลูกชิ้น		x
- นาลูกชิ้นไปขายในตลาด		x

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานเชิงผลิตจะแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายต้องช่วยกันทำมาหากินแต่ถ้ามองงานเชิงสังคมวัฒนธรรมชนบระเพณีแล้วผู้ชายต้องเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ในลักษณะ เช่นนี้อาจจะกล่าวได้ว่าผู้หญิงต้องอยู่เฝ้าบ้าน ส่วนผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านมากกว่า ตัวอย่างเช่น ชาวประมงที่หมู่บ้านตาโต๊ะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ผู้ที่ออกไปจับปู ปลา คือ ผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะอยู่บ้านเลี้ยงลูก ทำอาหาร และดูแลสามี เมื่อกลับจากหาปลา (ดูตาราง 9 ประกอบ)

อาจกล่าวได้ว่า บทบาทของสตรีมุสลิมในเชิงการผลิตหรือบทบาทด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่เท่าเทียมกับผู้ชาย กล่าวคือ ผู้หญิงสามารถทำงานร่วมกันหรือเป็นผู้นำในการทำมาหากินบางอย่างได้ ผู้หญิงมีสิทธิออกไปทำงานนอกบ้านได้กรณีจำเป็นต้องช่วยกันสร้างครอบครัวให้ดำรงอยู่ได้เช่น การทำอาหารไปขายในเมืองหรือการเป็นผู้มีส่วนตัดสินใจเลือกอาชีพพันธื์ช้ว่างานการทำงาน หรือแม้กระทั่งการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย พบว่า ปัจจุบันผู้หญิงโดยเฉพาะวัยรุ่นตามชนบทเข้ามาทำงานในเมืองมากกว่าแต่ก่อน มาเป็นลูกจ้างตามร้านค้า ร้านอาหาร คนงานในโรงงานและรับจ้างทั่วไป ฯลฯ มีทั้งที่เดินทางไป-กลับทุกวัน และมาเช่าบ้านอยู่ในเมือง ภูมิหลังของผู้หญิงเหล่านี้ส่วนมากมาจากครอบครัวที่มีอาชีพเกษตรกรรม เรียนจบระดับประถมศึกษาและมีมัธยมศึกษาและมีฐานะยากจน

ตาราง 9 ประเภทเครื่องมือจับสัตว์น้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจับสัตว์น้ำของชาวประมงรอบอ่าวปัตตานี

ประเภทเครื่องมือ	สัตว์น้ำที่จับ	กิจกรรม	ผู้ดำเนินการ
อวนลอย (ชาวบ้านมักเรียก "อวนกุ้ง")	กุ้ง บู่	- ตื่นแต่หัวรุ่ง ประมาณตีสี่ตีห้า ออกเรือไปวางที่ทะเลนอก/ทะเลใน (ส่วนมากไปทะเลนอก) โดยปล่อยอวนให้จมลึกถึงหน้าดิน มีทุ่นลอยเหนือหน้าเป็นเครื่องหมาย จอดเรือ รอคูสักครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง แล้วสาวขึ้นมาดู ถ้ามีกุ้งมากก็วางอวนแต่อีกเรือๆ กลับเข้าฝั่งประมาณบ่ายสองโมง บางวันกลับเร็วกว่านั้นขึ้นอยู่กับว่ามีกุ้งมากหรือน้อย ระหว่างที่รออวนถึงเวลาตีห้าครึ่งได้เวลาละหมาดก็จะประกอบพิธีในเรือ ต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไปกินในเรือด้วย เมื่อมาถึงบ้านภรรยาจะนำปูปลาที่จับได้ไปขายให้พ่อค้าคนกลาง	ผู้ชาย

ประเภทเครื่องมือ	สัตว์น้ำที่จับ	กิจกรรม	ผู้ดำเนินการ
อวนปัก (ชาวบ้านเรียก "อวนบู")	บูม่า บูคา	<ul style="list-style-type: none"> - ออกไปปักอวนตอนบ่ายสี่-ห้าโมง ถ้าไปวางไกล ๆ ก็ออกจากบ้านเร็วขึ้น ปักอวนเสร็จเข้ามาบ้านราวหกโมงเย็น - ตอนเช้าตื่นเวลาตีห้าครึ่งละหมาด แล้วออกไปกู้อวน ต้องกู้ให้เสร็จก่อนเวลาที่คนกลางจะเอาบูปลาไปขายที่ตลาด (ปกติรถเข้าเมืองประมาณเก้าโมง สิบโมง) 	ผู้ชาย
อวนล้อม	ปลาทุกชนิด	<ul style="list-style-type: none"> - ออกจากบ้านหก-เจ็ดโมงเช้า ขับเรือออกไป ถ้าสังเกตเห็นฝูงปลาจะปล่อยอวน ขับเรือตีโค้งเป็นวงกลมล้อมฝูงปลา ถ้าน้ำลึกอาจจะต้องใช้ไม้ตีไล่ปลาให้ตกจวน ระวังไปติดอวน ถ้าน้ำตื้นไม่ต้องตี แล้วสาวอวนขึ้นมา ส่วนมากออกไปทั้งวัน กลับเข้ามาประมาณบ่ายสี่-ห้าโมงเย็น 	ผู้ชาย
เบ็ดราว	ปลาดุก ปลา กด	<ul style="list-style-type: none"> - ออกจากบ้านตอนบ่ายสี่-ห้าโมงเย็น ไปปักเบ็ด ใช้ไส้เดือนทะเลหรือหอยเป็นเหยื่อออกไปกู้เบ็ดตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ราวตีห้า-หกโมงเช้า 	ผู้ชาย

ประเภทเครื่องมือ	สัตว์น้ำที่จับ	กิจกรรม	ผู้ดำเนินการ
คราดหอย	หอยแครง	- ออกไปเก็บหรืองมตอนน้ำลด-น้ำแห้ง ถ้าน้ำแห้งจะใช้คราดกวาดดู ถ้าน้ำขึ้น แค่ตาคุมจะงมด้วยมือ ถ้าน้ำลึกถึงเข้าจะงมด้วยเท้า ใช้นิ้วเท้าหนีบขึ้นมา	ผู้ชาย
เบ็ดเดี่ยว	ปลาเก๋า	- ออกไปแต่เช้าราวตีสี่ตีห้า 1ครไปถึงก่อนได้ที่จับก่อน เตรียมเบ็ดไป 4-5 อัน เพื่อเบ็ดหลุดหายเพราะปลาตึงไป เลือกตกเบ็ดตรงที่มีไม้ปักอยู่ซึ่งมีหอยแมลงภูเกาะเกี่ยวกัน เป็นเหยื่อหย่อนลงไป แล้วนั่งถือเบ็ดเฝ้าอยู่อย่างนั้น รอจนปลาเก๋ามากินเหยื่อจึงดึงขึ้น คนหนึ่งถือเบ็ดหนึ่งอัน ชาวบ้านบอกว่าธรรมชาติมากจะกินข้าวก็ลำบากเพราะไม่ยอมวางเบ็ด กลับบ้านราวห้า-หกโมงเย็น	ผู้ชาย
แร้วตักปู	ปูดำ	- พายเรือออกไปตอนเช้าหรือบ่าย เวลาน้ำขึ้นเตรียมข้าวทอบด้วยเลือกปักแร้วริมคลอง (ใช้เนื้อปลาหรือเป็นเหยื่อล่อปูโดยผูกติดกับแร้ว) นั่งเฝ้าจนปูมาติดแร้ว ถ้ามาเข้ามักจะกลับบ่าย ถ้ามาตอนบ่ายจะกลับตอนเย็น	ผู้ชาย

ที่มา : จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2534

สถานภาพและบทบาทหน้าที่ทางสังคม วัฒนธรรม

สถานภาพและบทบาทของสตรีมุสลิมมีทั้งที่ได้รับเกียรติยกย่องสูงสุด และแทบไม่มีบทบาทใดเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าสตรีผู้นั้นอยู่ในฐานะอะไร เช่น สตรีมุสลิมที่ครอบครัวแต่งงานแล้วมีบุตร (อยู่ในฐานะมารดา) จะได้รับการยกย่องไว้สูงมาก อันคัมกีร์อัล-กุรอาน ก็ระบุไว้ว่าให้บุตรจงรักภักดีบิดามารดา (ตลมนนรรจ์ บากา และแาวูเซ็ง มะแดเฮาะ 2529 : 14) ฐานะของมารดา อยู่สูงกว่าสวรรค์ ดังคำกล่าวที่ว่า "สวรรค์อยู่ใต้เท้ามารดา" (Paradise lies under the feet of the mother) ซึ่งหมายความว่า บุตรคนใดเคารพเชื่อฟังและบริณินับดีมารดาอย่างดี ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ (Tmran 1981 : 4) แต่สตรีมุสลิมเมื่ออยู่ในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ของระบบการปกครองก็จะเป็นเพียงผู้ตาม ไม่มีบทบาทโดดเด่นประการใด และไม่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำหรือผู้บริหาร ดังมีคำกล่าวที่ว่า "กลุ่มชนใดก็ตามจะไม่ประสบความสำเร็จถ้าแต่งตั้งสตรีเป็นผู้นำของพวกเขา" (ฮัจญีอัब्ดุลมาญิต, 2529 : 87)

สตรีมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่าที่สังเกตจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีบทบาททางสังคมวัฒนธรรมโดยรวมน้อยกว่าบุรุษ บทบาทที่เด่นชัดมักจะเป็นบทบาทในครอบครัว หรือในฐานะภรรยาและมารดา ในขณะที่บุรุษจะมีบทบาทเด่นในวงภายนอก เช่น การติดต่อสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน การเดินทางไปไกล ๆ การรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ปรากฏชัดในสังคมมุสลิมในชนบท ผู้วิจัยสังเกตเห็นบ่อยครั้งที่มีผู้ชายไปนั่งกินกาแฟหรือน้ำชาตามศูนย์กลางหมู่บ้าน หรือร้านค้าที่เป็นแหล่งนัดพบประจำหมู่บ้าน หรือตามร้านอาหาร ตามสถานที่ดังกล่าวไม่มีผู้หญิงนั่งรวมอยู่ด้วยนอกจากผู้หญิงที่เป็นเจ้าของร้าน ผู้หญิงมีโอกาไปได้ไปสัมผัสสังคมภายนอกเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น ไปเยี่ยมญาติในวันฮารีรายอ เป็นต้น หรือไม่ก็ไปตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง เช่น นำบู ปลา อาหาร ไปขายในตลาด เมื่อเสร็จธุระแล้วต้องกลับบ้านมาดูแลลูกและสามีต่อไป สตรีมุสลิมจึงเปรียบเสมือนยามเฝ้าบ้าน

(home guardian) แม้นในเชิงอุดมคติผู้ชายที่เป็นสามีควรจะพาภรรยาไปเที่ยวเล่นหาความสำราญบ้างบางครั้งคราว (Imran 1981 : 25) แต่ในทางปฏิบัติหาเป็นเช่นนั้นไม่ ผู้ชายมักจะไปเที่ยวแต่รู้เฮฮาไปกับเพื่อนฝูงมากกว่า ส่วนผู้หญิงคอยสามีอยู่ที่บ้าน ทาน้ำที่ภรรยาที่ตีด้วยการซักผ้า ทำอาหาร เลี้ยงลูก กล่าวได้ว่าบทบาทด้านสังคมของผู้หญิงมีน้อยกว่าผู้ชาย (ดูตาราง 10)

ตาราง 10 เปรียบเทียบชีวิตในสังคม (Social life) ระหว่างหญิงและชายมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ชาย	หญิง
- ติดต่อกับโลกภายนอกมาก (Outside)	- อยู่ในบ้านเป็นส่วนมาก (Inside)
- ปรากฏตัวตามสาธารณะ เช่น ร้านอาหาร ร้านค้า จุดนัดพบตามหมู่บ้าน (Public)	- ไม่ออกไปนอกบ้าน ถ้าไม่มีธุระจำเป็น (Private)
- มีความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับกว้างไกล (Distant Social Relationship)	- สนทนากับเพื่อนบ้านในชุมชนของตน เป็นส่วนมาก (Intimate Social Relationship)
- เป็นผู้นำในพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ (Leadership)	- เป็นผู้ปฏิบัติตามขนบประเพณีและศาสนา (Follower)
- ริเริ่มและนำสิ่งแปลกใหม่เข้ามาในชุมชน (Creative and Persuasive)	- รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้มากกว่า (Conservative)

หากกล่าวถึงบทบาทในฐานะผู้รักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ดูเหมือนว่าผู้หญิงจะเด่นชัดกว่าผู้ชายในด้านบุคคลิกที่มองเห็นได้ (visible Image) เช่น การแต่งกาย ผู้หญิงส่วนมากยังแต่งกายตามหลักการอิสลาม คือ ปกปิดร่างกาย ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ เสื้อผ้าจะต้องไม่บางและรัดรูปเพื่อสวมใส่แล้วจะต้องไม่เห็นรูปทรงและนิมโหนภาพออก (ดลมนรรัตน์ บากา และ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ , 2529 ช : 20) เมื่อจะออกจากหมู่บ้านผู้หญิงมักจะสำรวจตัวเองว่า แต่งตัวเหมาะสมหรือไม่ ในปัจจุบันผู้หญิงบางคนแต่งกายตามแฟชั่นเช่น ใส่กางเกงยีนส์ เสื้อยืด แต่เมื่ออยู่บ้านจะนุ่งผ้าถุง มีผ้าคลุมผม แต่ผู้ชายจะแต่งกายตามสมัยนิยมมากกว่า ทั้งนี้อาจจะ เป็นเพราะว่าหลักการแต่งกายของผู้ชายมุสลิมไม่เคร่งครัดเพียง แต่แต่งให้สุภาพ สะอาด ต้องปกปิดส่วนที่อยู่ระหว่างสะดือและหัวเข่า เสื้อผ้าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ได้ ไม่จำกัดว่าต้องเป็นโสร่งหรือกางเกง (ดลมนรรัตน์ บากา และ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ , 2529 ก : 172) ในขณะที่บทบาทของผู้ชายจะเป็นบทบาทที่สังเกตเห็นได้ (noticeable Image) เช่น การเป็นผู้แทนทางศาสนา การศึกษา การปกครอง และพิธีกรรม ซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้ เพราะอยู่นอกขอบเขตการวิจัย

บทบาทของสตรีไทยมุสลิมในประเพณีหรือพิธีกรรม มักจะเป็นบทบาทประกอบพิธีประเพณีดำเนินไปอย่างราบรื่น อาทิ ในพิธีเข้าสู่นัด งานประเพณีถือศีลอด งานเมาวัลิด งานแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งผู้หญิง จะทำหน้าที่ดูแลเรื่องอาหาร ทานอาหารเลี้ยงผู้มีร่วมงาน ในขณะที่เรื่องสำคัญที่สุดของพิธีจะเป็นบทบาทของผู้ชาย คือ การอ่านคัมภีร์ การละหมาด หรือการสวดสรรเสริญศาสนา ยกเว้นพิธีบางอย่างที่มีการแบ่งเพศอย่างชัดเจน เช่น พิธีเกี่ยวกับการเกิด ผู้ที่ทาคลอดไม่ว่าจะเป็นการนวดตัว คัดสะดือ อาบน้ำ และเจิมหน้า เป็นผู้หญิงเท่านั้น และในระหว่างทาคลอดก็ห้ามผู้ชายเข้าไปในพิธี และพิธีการตาย (ในกรณีที่เป็นศพผู้หญิง) ก็จะทำให้ผู้หญิงเป็นผู้อาบน้ำศพเท่านั้น ถ้าเป็นศพผู้ชายก็ให้ผู้ชายอาบน้ำศพเท่านั้นเช่นกัน

บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นับถือศาสนาอิสลาม

นอกจากบทบาทหน้าที่เชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแล้ว สตรีมุสลิมก็เหมือนกับชาวมุสลิมทุกคนที่ต้องปฏิบัติตามหลักศาสนาตามแนวทางของท่านศาสดามูฮัมมัดเป็นหลัก เพราะมุสลิมทุกท่านเชื่อว่าศาสดามูฮัมมัดเป็นแบบอย่างมุสลิมที่ดีสำหรับผู้ที่หวังพึ่งอัลลอฮ์ (หะสัน หมัดหมาน, 2529 : 29)

ในฐานะที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม หญิงและชายจะต้องปฏิบัติตามหลักการอิสลามซึ่งแบ่งออกเป็น 2 หลักใหญ่ ๆ คือ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

หลักศรัทธา คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องศรัทธายึดมั่นซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ศรัทธาในอัลลอฮ์ มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาต่ออัลลอฮ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น ไม่เคารพบูชาต้นไม้ เทวดา ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ รวมทั้งเครื่องรางของขลังใด ๆ

2. ศรัทธาในมลาอิกะฮ์ ซึ่งเป็นบ่าวหรือผู้ที่ได้รับโองการและทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากอัลลอฮ์ มุสลิมเชื่อว่าเมื่อศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์จะทำให้พูดในสิ่งที่ดีงาม ประพฤติแต่สิ่งที่ดีและไม่เดือดร้อนแก่ผู้อื่น

3. ศรัทธาในบรรดาบิและรซูลของอัลลอฮ์ หรือบรรดาศาสนทูต (ศาสดามูฮัมมัด) ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างมุสลิมที่ดี

4. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ซึ่งมีใช้เฉพาะคัมภีร์กุรอ่านเท่านั้น

5. ศรัทธาในวันอาสานของโลก มุสลิมเชื่อว่ามิโลกหน้าคนทำดีจะมีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้าและได้ไปอยู่สวรรค์ ส่วนคนทำชั่วได้ไปอยู่ในนรก

6. ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์โดยอัลลอฮ์ เช่น การทำให้เกิดกลางวันกลางคืนน้ำขึ้นน้ำลง การกำเนิดของมนุษย์จะต้องมีการผสมพันธ์์ สรุปก็คือทุกอย่างที่ปรากฏบนโลกนี้อัลลอฮ์เป็นผู้กำหนดขึ้น

หลักปฏิบัติก็คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมต้องปฏิบัติตามหลักปฏิบัติของอิสลามมี 5 ข้อ ดังนี้

1. การบฎิญาตน มุสลิมทุกคนต้องกล่าวบฎิญาตนว่า "ข้าขอบฎิญาตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และข้าพเจ้าขอบฎิญาตนว่ามุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์" มุสลิมจะกล่าวบฎิญาตนเมื่อจะทำพิธีละหมาด

2. การละหมาดหรือนมาซ เป็นการกราบไหว้หรือแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นศาสนกิจที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติประจำตลอดเวลา อย่างน้อยวันละ 5 ครั้ง คือ ตอนพระอาทิตย์ขึ้น กลางวัน บ่าย ตอนพระอาทิตย์ตกและตอนกลางคืน ก่อนละหมาดต้องชำระร่างกายให้สะอาด ใสเสื้อผ้าที่สะอาด

3. การถือศีลอด คือ การละเว้นการกิน ดื่ม ร่วมประเวณี โดยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่รุ่งอรุณจนถึงตะวันตกดิน ชาวมุสลิมจะถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ประมาณ 29-30 วัน

4. การบริจาคซะกาต หมายถึง การบริจาคเงินหรือสิ่งของหรืออาหารให้แก่คนผู้ยากจนเพื่อเป็นการช่วยเหลือสังคม ลดความตระหนี่และลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

5. การทฮัจญ์ คือ การเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ตามแบบอย่างที่ท่านมุฮัมมัดเคยปฏิบัติ เป็นหลักปฏิบัติของมุสลิมเฉพาะผู้ที่มีกำลังทรัพย์และร่างกายพอจะไปปฏิบัติปีละ 1 ครั้ง ระยะเวลาประมาณ 2 สัปดาห์ (คลมนรจรณี บากา และแวอูเซ็ง มะแดเฮาะ , 2529ก : 87-147)

นอกจากนี้หลักการศาสนาอิสลามยังมีข้อห้ามปฏิบัติอีกหลายอย่างซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. ห้ามทานยาชคชะตาหรือเรื่องไสยศาสตร์ ห้ามกราบไหว้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่เจ้านาย ห้ามทำบุญสะเดาะเคราะห์ ห้ามเคารพบูชารูปถ่ายรูปปั้นหรือเครื่องรางต่าง ๆ

2. ห้ามชาย-หญิงที่จะแต่งงานกันมีความสัมพันธ์ทางเพศเกินขอบเขตไม่ว่าจะด้วยการยินยอมหรือไม่ก็ตาม

3. ห้ามดื่มหรือขายอาหารที่ผิดศาสนาบัญญัติ เช่น เหล้า เบียร์ หมู ฯลฯ รวมทั้งตั้งสถานอาบ อบ นวด บาร์ ฯลฯ

4. ห้ามเล่นการพนัน หรือเสี่ยงโชคใด ๆ ทั้งสิ้น
5. ห้ามบสอยเงินกู้เพื่อหวังดอกเบี้ย
6. ห้ามคุมกำเนิดโดยไม่มี ความจำเป็นต่อสุขภาพ
7. ห้ามฆ่าตัวเองและลูกในท้อง
8. ห้ามแต่งกายโดยเปิดเผยสิ่งที่พึงสวาม ฯลฯ (ฉวีวรรณ

วรรณประเสริฐ และคณะ 2524 : 38-39)

หลักการและข้อห้ามปฏิบัติที่กล่าวมานี้ เป็นหลักศาสนบัญญัติหรือกส่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หลักของมุสลิมในอุดมคติ (Ideal Muslim) จากการสุมตัวอย่างสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมบางท่านโดยเฉพาะสตรีมุสลิม พบว่า ส่วนมากยังไม่ทราบหลักปฏิบัติทั้งหมดและไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของแก่นศาสนา เพียงแต่ได้รับการบอกเล่าและปฏิบัติสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ ดังนั้น จึงพบว่าสตรีมุสลิมบางคนละเมิดหลักการปฏิบัติบางอย่างด้วยความไม่รู้

บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นับถือศาสนาอิสลามของสตรีมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าบทบาทของผู้ชาย หลักการบางข้อ เช่น หลักการปฏิบัติข้อ 5 เรื่องการทาสัจญ์ แม้ว่าจะ เป็นหลักที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามแต่จากการสุมตัวอย่างในการวิจัยพบว่า สตรีมุสลิมส่วนน้อยเท่านั้นที่มีโอกาสเดินทางไปทาสัจญ์ยังประเทศซาอุดีอาระเบีย ทั้งนี้เนื่องจากยากจน และโอกาสไม่อำนวย

การละหมาดของผู้หญิงจะประกอบพิธีในบ้าน ไม่ค่อยประกอบในมัสยิดผู้หญิงจะไปละหมาดที่มัสยิดในวันศุกร์เป็นส่วนมาก เพราะชาวมุสลิมถือว่าการละหมาดในวันศุกร์ที่มัสยิดเป็นการรำลึกถึงพระอัลลอฮ์ร่วมกัน ได้พบปะสังสรรค์กัน พร้อมกับได้รับฟังพระธรรมศาสน์ซึ่งเชื่อว่าจะได้บุญมากเป็นพิเศษสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ทั่วไปในฐานะผู้นับถือศาสนาอิสลามของสตรีไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เชื่อบทบาทเด่น กล่าวคือ สตรีมุสลิมปฏิบัติตามหลักการอิสลามตามโอกาสและสถานภาพของคนเท่านั้น

สรุปท้ายบท

เพื่อให้มองเห็นบทบาทหน้าที่และชีวิตอันสังคมของสตรีไทยมุสลิมโดยทั่วไปจะขอสรุปท้ายบทด้วยเรื่องชีวิตของสตรีไทยมุสลิมท่านหนึ่ง

นางนิชง (นามสมมุติ) ปัจจุบันอายุ 94 ปี ในที่นี้ใช้สรรพนามแทนชื่อว่า "ยาย" เกิดในครอบครัวชาวนาที่บ้านต้นมะขาม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี แม่ของยายเสียชีวิตเมื่อยายอายุได้ 9 ขวบ ส่วนพ่อก็ไม่ค่อยสบายจึงไปอยู่กับลูกของเมียอีกคนนามมาเลเซีย ยายจึงอยู่กับทวดซึ่งมีเมีย 3 คน ช่วงที่ยังเป็นเด็กอยู่ ยายไม่ค่อยได้ออกจากบ้านไปไหน อยากจะซื้ออะไรก็มีคนซื้อมาให้ไม่ได้ไปซื้อเองส่วนมากอยู่ในบ้านกวาดถูบ้าน และทำอาหารบ้างในบางครั้ง นาน ๆ จึงได้ไปเล่นกับเพื่อน ๆ พออายุได้ 12 ปี ก็แต่งงานกับคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นญาติกัน โดยพ่อแม่เป็นคนเลือกคู่ครองให้หลังจากแต่งงานยายก็ยังอยู่ที่บ้านพ่อแม่ส่วนสามีไม่ค่อยได้อยู่บ้านเพราะไปทานาที่ทรบุรี (รัฐทรบุรี มาเลเซีย) พอว่างจากหนานาก็กลับมาบ้าน แต่งงานได้ราว 1 ปี ก็หย่ากับสามีไม่มีลูกด้วยกัน ต่อมาไม่นานนักญาติผู้ใหญ่ก็เลือกคู่ครองให้ยายอีกคนเป็นช่างทองในเมืองปัตตานี ยายไม่ชอบผู้ชายคนนี้แต่ก็ต้องแต่งงานกับเขาแต่งงานได้ 3-4 เดือน ก็หย่าอีก ไม่มีลูกกับสามีคนที่สองเช่นกัน ต่อมายายก็แต่งงานครั้งที่สามกับชาวมมาเลเซีย ซึ่งมาเรียนบอเนาะที่อำเภอยะรัง ยายบอกว่าไม่ค่อยถูกคอกันแต่ก็ทนเอาเพราะผู้ใหญ่เป็นคนหาให้แต่อยู่ด้วยกันเพียง 2-3 เดือนก็หย่าไม่มีลูกด้วยกัน หลังการแต่งงานทั้ง 3 ครั้งที่ผ่านมา ยายไม่เคยย้ายไปอยู่บ้านสามีคนใดคนหนึ่งเลย แต่งงานก็อยู่ที่บ้านพ่อแม่มาตลอด แต่เมื่อยายแต่งงานครั้งที่สี่ กับคนบ้านบูยุด จึงย้ายมาอยู่บ้านของพ่อแม่สามี จนถึงปัจจุบัน สามีของยายมีอาชีพขับรถรับจ้าง ส่วนยายก็ทำขนมขาย ตั้งร้านขายหน้าชาหน้าบ้าน บางวันก็เดินขายผ้าถุงตามหมู่บ้าน ยายมีลูกกับสามีคนที่สี่ 9 คน (เสียชีวิตแล้ว 4 คน) ลูกสาวส่วนมากแต่งงานแล้วออกไปอยู่กับสามี ยายเล่าว่าหลังจากแต่งงานก็ต้องค้าขายเลี้ยงลูกเป็นช่วงที่ยายคิดว่าลำบากที่สุดในชีวิต วัน ๆ ไม่ค่อยได้ไปไหน อยู่แต่บนบ้านและในร้านหน้าชา ยายเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมของตัวเอง บางครั้งก็เอาน้ำข้าวข้าวป้อนลูก

ยายได้ออกไปพบปะ เพื่อผูกญาติมิตร เมื่อมีงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น วันฮารีรายอเทศกาลเมาร์ลิด วันอาซูรอ โดยเฉพาะในวันอาซูรอ ยายจะทำขนมอาซูรอที่บ้านทุกปีไม่ขาด บางปีก็ทำครั้งละ 10 กะทะ บางปีก็ทำ 20 กะทะ แล้วเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมงานกินเลี้ยงเป็นที่สนุกสนาน นอกจากนี้แล้วยายมีโอกาสดูออกนอกบ้านไปสวรรค์กับเพื่อนบ้านเมื่อมีงานประเพณีที่เพื่อนบ้านจัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ เช่น ประเพณีกินเหนียว (มาแกบูโละ) ประเพณีการเกิดงานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น โดยเฉพาะพิธีมาแกบูโละ (งานแต่งงาน) ยายมักจะไปร่วมงานที่เพื่อนบ้านเชิญ ถ้าไปไม่ได้ด้วยความจำเป็นจริง ๆ ยายก็จะฝากเงินกับเพื่อนบ้าน ฝากเลี้ยงไปให้เจ้าของงาน

ยายเล่าว่า สมัยก่อน มีมหรสพ เพื่อความบันเทิงหลายอย่างซึ่งจัดมีขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ตามประเพณีที่กล่าวมาข้างต้น มหรสพที่ยายได้ดูในงานเทศกาลต่าง ๆ อาทิ วายังกูและมะโย่ง ลิเกฮูลู ยายเล่าต่อไปว่าสมัยนี้ไม่ค่อยมีใครอยากดูศิลปะการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้อีกแล้ว จนคณะลิเกฮูลูบางคณะเลิกเล่นไป บางคณะก็ตระเวนเปิดการแสดงตามหมู่บ้านเก็บเงินผู้เข้าชมแต่ก็กระนั้นคนรุ่นใหม่ก็ยังไม่นิยมดูอยู่ดี เพราะมีโทรทัศน์เข้ามาแทน ยายบอกว่ามีโทรทัศน์ก็ดีอย่าง อดทนดูวันไหนก็ได้ มีรายการให้ดูทุกวัน ไม่ต้องออกไปนอกบ้านด้วย และไม่ต้องรอนานเหมือนลิเกฮูลู มะโย่ง หรือวายังกูและ ซึ่งนาน ๆ จึงจะมีให้ชม ถ้าไม่ใช้เทศกาลประเพณีก็ไม่ได้ชม แต่โทรทัศน์ก็มีข้อเสีย คือ ทำให้เด็กขี้เกียจและเด็กไม่ค่อยได้รู้จักเพื่อน ๆ เพราะดูโทรทัศน์อยู่บ้านเป็นส่วนมาก

ปัจจุบันยายพักอยู่กับลูกชายและลูกสาว ช่วยเลี้ยงหลาน ไม่ค่อยได้ออกไปไหนเพราะแก่มากแล้ว สามีของยายเสียชีวิตเมื่ออายุได้ 70 ปี

อุตสาหกรรมยานปัตตานี

สภาพทั่วไปของจังหวัดปัตตานี

ปัตตานีเป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นที่ที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล และพื้นที่ที่เป็นแผ่นดินใหญ่ คือ ทิศเหนือและทิศตะวันออกจดอ่าวไทย ทิศใต้ติดจังหวัด ยะลาและนราธิวาส ทิศตะวันตกติดจังหวัดสงขลา หรือพิกัดทางภูมิศาสตร์ที่ ละติจูด 6 56 เหนือกับละติจูด 6 32 เหนือ และละติจูด 101 45 ตะวันออกกับ 101 1 ตะวันออก (เพิ่ม นิลรัตน์ 2522 : 35) การเดินทางติดต่อภายในตัวจังหวัด จังหวัดใกล้เคียงและจังหวัดอื่นในประเทศ สามารถกระทำได้ทั้งทางบก ทางอากาศ ส่วนมากเป็นการติดต่อทางบกโดยรถยนต์และรถไฟ ตัวเมืองอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 1,100 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์หรือประมาณ 1,409 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ พื้นที่ของจังหวัดมีทั้งหมดประมาณ 1,940 ตารางกิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งอยู่ทางตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด พื้นที่บางส่วนที่เป็นภูเขาจะกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ทางตอนใต้ของอำเภอโคกโพธิ์ทางตะวันออกของอำเภอสายบุรี และทางตอนใต้ของกิ่งอำเภอเกาะพือ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลที่มีแม่น้ำลำคลองหลายสายไหลผ่าน ภูมิอากาศ โดยทั่วไปอบอุ่นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 2,506 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,663 มิลลิเมตรต่อปี ฝนตกชุกระหว่างเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม

ปัจจุบันจังหวัดปัตตานีประกอบด้วย 8 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ 112 ตำบล และ 581 หมู่บ้าน (สำนักงานจังหวัดปัตตานี 2533 : 1) ประชากร มีจำนวน 532,477 คน ส่วนมากอาศัยอยู่ในชนบทซึ่งมีถึงร้อยละ 82.90 ส่วนมากเป็นชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม (เบรคย์ฮอนกัสบาบดูตาราง 1 และ 2) ประชากรในจังหวัดมีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ ส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายเข้าของประชากรในชนบท

ที่มีอาชีพเกษตรกรรมเข้ามาประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม และไปทำงานใน
ประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะในช่วงนอกฤดูกาลเพาะปลูกหรือประมง รวมทั้ง
ประชากรจากที่อื่นที่เข้ามาทำงานในเมือง เช่น ประชากรจากภาคอีสานและภาคเหนือ

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์หลายลักษณะ บัดตานี้จึงมีทรัพยากรธรรมชาติ
มากมายหลายชนิดตั้งแต่ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุ สัตว์น้ำ ฯลฯ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ
ยางพารา ไม้ยางกวาง ข้าว มะพร้าว ทุเรียน ลองกอง และมะม่วงทิพย์พันธุ์ แร่ธาตุ
ที่สำคัญ ได้แก่ ดีบุก และทั้งสะเดน การประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ได้แก่
การทำสวนยางพารา ทำนา ประมง เลี้ยงสัตว์ และทำนาเกลือ ลักษณะการ
ประกอบอาชีพมักจะทำมากกว่าหนึ่งอย่างขึ้นใจ เช่น ทำนาและปลูกยางพารา หรือ
เลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา เป็นต้น สภาพทางเศรษฐกิจของประชากรโดยทั่วไป
ยากจนมีหลายท้องที่ที่ถูกกำหนดว่าเป็นเขตชนบทยากจน เพราะขาดแคลนทรัพยากร
ธรรมชาติหรือการใช้ทรัพยากรไม่เหมาะสม เช่น เขตชนบทอำเภอโคกโพธิ์ เป็นต้น
ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีประมาณ 11,108 บาท เป็นอันดับที่ 13 ใน 14
จังหวัดภาคใต้

สาธารณูปโภคของจังหวัด ในการคมนาคมทางบกมีทางหลวงแผ่นดิน 5
สาย ทางหลวง จังหวัด 3 สาย ทางหลวงท้องถิ่น 2 สาย ทางรถไฟติดต่อกับต่าง
จังหวัดระยะทาง 28 กิโลเมตร ทางอากาศมีสนามบินพาณิชย์ 1 แห่ง เครื่องบิน
โดยสารและส่งสินค้าลงสัปดาห์ละ 3 เที่ยวบิน มีโรงพยาบาลประจำทุกอำเภอ รวม
ทั้งหมด 11 แห่ง สถานีอนามัย 118 แห่ง มีโรงเรียนสังกัดการประถมศึกษา 332
โรง สังกัดกรมสามัญศึกษา 17 โรง สังกัดเทศบาล 11 โรง สังกัดเอกชนสามัญ 9
โรง มีสถาบันระดับอุดมศึกษา 5 แห่ง นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งโบราณ
สถานอีกหลายแห่ง

มีข้อน่าสังเกตบางประการคือ ประชากรที่เป็นชาวไทยมุสลิมส่วนมาก
ไม่นิยมส่งบุตรหลานที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับเข้าเรียนต่อในโรงเรียนของกรม
สามัญศึกษาหรือของรัฐบาล แต่มักจะเข้าเรียนต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลาม หรือโรงเรียนเอกชน เพราะประหยัดค่าใช้จ่ายและยังได้ศึกษาวัฒนธรรม
และหลักศาสนาอิสลามด้วย

กาเนิดการเป็นอุตสาหกรรมในปัตตานี

จากประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีจะเห็นว่าเมืองปัตตานีมีความสำคัญทางด้านการค้ามานานหลายศตวรรษแล้วโดยในระยะเริ่มแรกนั้นเมืองปัตตานีเป็นเมืองท่าทางทะเลที่สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีอ่าวปัตตานีเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าของพ่อค้าจากเมืองต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ แต่ต่อมาศูนย์กลางการค้าเมืองปัตตานีก็ย้ายมาที่ปากแม่น้ำปัตตานีตรงบริเวณบ้านปากน้ำและบ้านยูง อ่าวเภอเมืองในปัจจุบัน ตามการเจริญเติบโตของชุมชนเมือง ในระยะแรก ๆ ยังไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม¹ เกิดขึ้น

ในปีพุทธศักราช 2507 รัฐบาล โดยคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ใต้มีแผนพัฒนาภาคใต้ ฉบับ พ.ศ. 2507-2509 ซึ่งมุ่งหวังที่จะพัฒนาจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล แผนพัฒนาภาคใต้ฉบับดังกล่าวนี้ไม่เน้นที่การลงทุนอุตสาหกรรมแต่ เน้นในด้านปรับปรุงการคมนาคม อาชีพ การศึกษา วัฒนธรรมและสาธารณสุข

¹โรงงานอุตสาหกรรมในที่นี้ หมายถึง โรงงานตามคำจำกัดความตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 ของกระทรวงอุตสาหกรรม ที่หมายความว่า "อาคารสถานหรือสถานที่หรือยานพาหนะที่เข้าเครื่องจักรมีกำลังรวมตั้งแต่สองแรงม้าหรือกำลังเทียบเท่าตั้งแต่สองแรงม้าขึ้นไป หรืออาชีพคนงานตั้งแต่ 7 คน ขึ้นไป โดยเข้าเครื่องจักรหรือไม่ก็ตาม เพื่อใช้สำหรับทำ ผลิต ประกอบ บรรจุ ซ่อม ซ่อมบำรุง ทดสอบ ปรับปรุง แปรสภาพ หรือทำลายสิ่งใด ๆ ทั้งนี้ตามประเภทหรือชนิดของโรงงานที่กำหนดในกฎกระทรวง ผู้วิจัยไม่เข้าใจคำว่า "โรงงานอุตสาหกรรม" ตามความหมายขององค์การส่วนบริหารส่วนจังหวัดปัตตานีที่หมายถึง อาคารสถานที่ที่เข้าสำหรับการประกอบการจัดทำผลิตภัณฑ์เพื่อที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงขึ้น เพราะครอบคลุมถึง โรงภาพยนตร์ หรือโรงแรม ซึ่งไม่เข้าแหล่งข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้

อย่างไรก็ตามโครงการที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดปัตตานีที่เรียกว่า "การพัฒนานครปัตตานี" นั้นได้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมปัตตานี แผนพัฒนาปัตตานีมีทั้งหมด 6 ข้อ แต่จะขอคัดมาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรม ดังนี้

1. การสำรวจเขื่อนเอนกประสงค์ที่แม่น้ำปัตตานี พลังงานไฟฟ้าที่ผลิตขึ้นได้นี้จะใช้ในการพัฒนาจังหวัดปัตตานี ตลอดจนการพัฒนาย่านอุตสาหกรรมต่อไปด้วย
2. ก่อสร้างบูรณะทางหลวงแผ่นดินสายสงขลา-นราธิวาส ผ่านตัวเมืองปัตตานี และทางหลวงจังหวัดอันชนบทติดต่อกับทางหลวงแผ่นดินนี้โดยมีจังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เพื่อให้จังหวัดปัตตานี เป็นศูนย์กลางในการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ยาง เป็นต้น
3. การปลูกยาง เป็นอาชีพสำคัญของชาวปัตตานีและอีก 3 จังหวัดชายแดน ทั้งนี้ให้คำนึงถึงการจัดหาอาชีพสำรองในระยะที่รอการเติบโตของต้นยางที่ปลูก (วารสารชาวตานี 2508 : 56-57) งานการสำรวจหาวัตถุดิบเพื่อการอุตสาหกรรมพบว่า ปัตตานีมีปริมาณมะพร้าวมาก สามารถตั้งโรงงานแยกเส้นใยได้

จะเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมแผนพัฒนาฉบับนี้เป็นไปทางด้านอุตสาหกรรมการเกษตรซึ่งมีวัตถุดิบสำคัญคือ ยางพารา และมะพร้าว ยังไม่มีอุตสาหกรรมการประมง อย่างไรก็ตามก็ดีในปี 2507 รัฐบาลได้ริเริ่มให้มีการก่อสร้างสะพานและท่าเทียบเรือและกันเขตนานโรงงานอุตสาหกรรมตรงบริเวณชายน้ำ นอกจากนี้ยังได้ย้ายเรือแจวออกเพื่อตั้งตลาดการค้าแทนในย่านกลางเมือง (วารสารชาวตานี 2508 : 69) เมื่อโครงการเสร็จสิ้นและเปิดใช้ก็ต้องประสบกับปัญหาปากน้ำตื้นเขินอันเนื่องมาจากบริเวณปากน้ำมีการตกตะกอนที่แม่น้ำปัตตานีพัดพามา จนเกิดแผ่นดินงอกออกไปในทะเลมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้บริเวณปากน้ำแคบจนเรือใหญ่ไม่สามารถผ่านเข้าออกได้และต้องมีการขุดลอกเป็นประจำ จนปัจจุบันท่าเทียบเรือก็ยังประสบปัญหาดังกล่าวอยู่ และปัญหาอยู่ในระหว่างการแก้ไข

การพัฒนาด้านกิจกรรมอุตสาหกรรมในปัตตานี เริ่มปรากฏเป็นรูปธรรม คือมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เป็นผลมาจากแผนการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดก็คือ การเปลี่ยนไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country NIC) หากกล่าวโดยรวมแล้วผลจากการเปลี่ยนไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมทำให้สินค้าอุตสาหกรรมมีสัดส่วนในผลผลิตรวมแห่งชาติใกล้เคียงกับสินค้าเกษตรกรรมและมีมูลค่าส่งออกมากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ ของสินค้าออกทั้งหมด (ประเสริฐชัยกลิ่นฟูง 2531 : 182) ในกรณีของอุตสาหกรรมในปัตตานีในปี 2531 ผลิตภัณฑรวมรวมเฉพาะภาคอุตสาหกรรมมีมูลค่า 185.2 ล้านบาท (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2534 : 20) และแหล่งวัตถุดิบที่ป้อนโรงงานมาจากทรัพยากรการประมงและการเพาะปลูก คือ สัตว์น้ำทะเล เลปีละประมาณ 144,550 ตัน ข้าว ประมาณ 391,560 ไร่ ยางพารา ประมาณ 351,783 ไร่ มะพร้าว ประมาณ 73,720 ไร่ และมะม่วงหิมพานต์ ประมาณ 8,594 ไร่ (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี 2534 : 31) การอุตสาหกรรมของปัตตานีเริ่มขยายตัวมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2524-2528 อุตสาหกรรมส่วนมากเป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการเกษตร อาทิ โรงสีข้าว อุตสาหกรรมเกี่ยวกับยางพารา นายพันธุ์เทพ งามเจริญ รองประธานฝ่ายบริหาร หอการค้าจังหวัดปัตตานีให้สัมภาษณ์ว่า ปัตตานีมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากที่สุดอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในปี 2530-2531 (สัมภาษณ์เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2534) เมื่อการอุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานีจึงออกระเบียบเกี่ยวกับเขตอุตสาหกรรม ในปี 2531 ครอบคลุมบริเวณ หมู่ที่ 8 ตำบลบานา อำเภอเมืองปัตตานี บนพื้นที่ประมาณ 939 ไร่ เป็นเขตอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี เพื่อกำหนดเขตการใช้พื้นที่และเพื่อป้องกันปัญหามลพิษปัจจุบันเขตอุตสาหกรรมนี้มีเอกชนเช่าที่ดินเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมไปแล้ว 465 ไร่

แนวโน้มการขยายตัวของอุตสาหกรรมบัณฑิตาณียังมีสูงมากขึ้นเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้มีแผนงานเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Economic Special Zones) โดยที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นผู้ดูแล แผนงานดังกล่าวมีนโยบายด้านเศรษฐกิจเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร การบริการ และการท่องเที่ยว (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2534) ปัจจุบันแผนงานดังกล่าวนี้อยู่ในระหว่างการศึกษาความเป็นไปได้และการหาข้อมูลด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจของชุมชน สภาพแวดล้อม และทรัพยากร เป็นต้น

โรงงานและคนงาน

"โรงงานที่ตั้งขึ้นแห่งแรกในเมืองปัตตานีเป็นโรงงานเกี่ยวกับยางพาราผลิตยางเส้นที่ใช้รัดถุง ตอนนั้นผมจำปีมาได้... ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของภาคใต้รวมทั้งปัตตานีด้วย แต่ไม่นานนักกิจการโรงงานเกี่ยวกับยางพาราก็ซบเซาเพราะทำเรือตาย คือ น้ำขึ้นเขิน เรืออาทอยู่ที่ขนส่งยางพาราเข้ามาไม่ได้ ต้องจอดเรือในทะเลห่างจากฝั่งหลายกิโล เสียค่าจ้างเรือเล็กขนส่งเข้าฝั่งกว่าห้าหมื่นสะตอกานที่สุดก็เจ๊ง คนงานส่วนมากเป็นผู้ชายนะ ก็ชาวมุสลิมแถวนี้แหละ"

(สัมภาษณ์ คุณพันธุ์เทพ จ่างเจริญ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2535)

สันนิษฐานว่าช่วงที่เกิดโรงงานเกี่ยวกับยางพารานั้นน่าจะอยู่ในช่วงปี 2510-2515 ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาภาคใต้ที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมเกี่ยวกับยางพารา เพราะจากนั้นไม่นานนัก (ราว พ.ศ. 2516-2520) ก็มีโรงงานหลายแห่งผ่นรมควันเกิดขึ้นอีกหลายโรงทั้งในเขตอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ เช่น โรงงานโทยยูเนียน รับเบอร์ บริษัทฮั่วชาน บริษัทยางไทยปักษ์ใต้ เป็นต้น โรงงานเหล่านี้มีคนงานอย่างน้อย 20 คนขึ้นไป ส่วนมากก็เป็นคนงานผู้ชาย หากจะกล่าวถึงกิจการที่อยู่อาศัยเป็น

โรงงานอุตสาหกรรมแล้วโรงงานประเภทแรกที่เกิดขึ้น คือ โรงสีข้าว ไร่ชาโรงงาน
 ยางพารา โรงสีข้าวมีอยู่แทบทุกตำบลในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ปัจจุบันก็ยังมี
 มากที่สุดเมื่อเทียบกับโรงงานประเภทอื่น ๆ เพียงแต่โรงสีข้าวเป็นโรงงานขนาดเล็ก
 เล็กมีคนงานอย่างมากที่สุดไม่เกิน 5 คน และส่วนมากผู้ที่ทำงานในโรงสีข้าวมักจะเป็น
 ผู้ชาย อย่างไรก็ตามโรงสีข้าวอาจจะเป็นโรงงานชนิดแรกที่ทำให้สตรีชาวมุสลิมรู้จัก
 ค้นเคยกับระบบที่เรียกว่าอุตสาหกรรม ซึ่งต่างจากการดำเนินชีวิตทั่วไปในสังคม
 และต่อมาพวกเขาก็ได้สัมผัส

ต่อมาเมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น มีโรงงานอุตสาหกรรมมาเปิดตาม
 หลายประเภทตามลักษณะของการประกอบกิจการ ในปี 2534 มีโรงงาน ซึ่งพอ
 แบ่งได้ดังนี้

โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการประมง มีจำนวน 37 โรงงาน คือ

- โรงงานอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง 2 โรงงาน
- โรงงานห้องเย็น 5 โรงงาน
- โรงงานปลาบ่น 4 โรงงาน
- โรงงานน้ำแข็งเพื่อการประมง 15 โรงงาน
- โรงงานกุ้งแห้ง 5 โรงงาน
- โรงงานต่อและซ่อมเรือประมง 6 โรงงาน

โรงงานอุตสาหกรรมด้านการเกษตร มีทั้งหมด 559 โรงงาน คือ

- โรงสีข้าว 548 โรงงาน
- โรงงานเกี่ยวกับยางพารา 5 โรงงาน
- โรงงานน้ำยางข้น 1 โรงงาน
- โรงงานทำที่นอนพองยาง 1 โรงงาน
- โรงงานตีบน้ำมันพืช 4 โรงงาน

โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับไม้ มี 37 โรงงาน ดังนี้

- โรงงานเฟอร์นิเจอร์ 9 โรงงาน
- โรงงานทำสิ่งไม้จากยางพารา 19 โรงงาน
- โรงงานไสและซอยไม้ 9 โรงงาน

โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับอาหารและยา มี 15 โรงงาน คือ

- โรงงานทาเส้นก๋วยเตี๋ยวและเส้นขนมจีน 6 โรงงาน
- โรงงานทาชนมปัง 3 โรงงาน
- โรงงานทาน้ำดื่ม 1 โรงงาน
- โรงงานตัวกาแพ 4 โรงงาน
- โรงงานผลิตเครื่องแกง 1 โรงงาน

โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการบริการและอื่น ๆ มี 134 โรงงาน คือ

- โรงงานซ่อมเครื่องยนต์ 71 โรงงาน
- โรงงานทาโครงสร้างโลหะ 11 โรงงาน
- โรงงานพิมพ์สิ่งพิมพ์ 5 โรงงาน
- โรงงานทาเครื่องปั้นดินเผา (อิฐ กระเบื้อง) 8 โรงงาน
- โรงงานทาภาชนะจากโลหะ 2 โรงงาน
- โรงงานผลิตภัณฑ์คอนกรีต 5 โรงงาน
- โรงงานคูตทราย 3 โรงงาน
- โรงงานปะชายารดยนต์และหล่อดอก 4 โรงงาน
- โรงงานซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า 3 โรงงาน
- โรงงานบรรจุก๊าซและน้ำมัน 2 โรงงาน

(สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี 2534 : 30-31)

โรงงานอุตสาหกรรมที่กล่าวมาข้างต้นนี้ส่วนมากเป็นโรงงานขนาดกลางและขนาดย่อมโรงงานที่มีสตรีมุสลิมทำงานอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดเป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางเกี่ยวกับการประมง เช่น โรงงานอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง โรงงานห้องเย็น เป็นต้น นอกเหนือจากนี้แม้จะมีสตรีมุสลิมทำงานอยู่แต่ก็เป็นจำนวนน้อย และมักจะเป็นผู้ที่แต่งงานแล้วสามีเป็นผู้ชักชวนเข้ามาทำงานไม่มี "กลุ่ม" เหมือนสตรีมุสลิมในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง อย่างไรก็ตามการแบ่งเพศตามโรงงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของ

โรงงาน แต่ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ทำ และลักษณะทางธรรมชาติของความเป็นผู้หญิง และผู้ชาย โรงงานที่มีคนงานผู้ชายมากมักจะเป็นโรงงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะด้านและใช้กำลังงานมาก เช่น โรงงานทอเพอร์นิเจอร์ โรงงานปลาป่น โรงงานโสมและชอยไม้ โรงงานผลิตภัณฑ์คอนกรีต เป็นต้น ส่วนโรงงานที่มีคนงานผู้หญิงมากจะเป็น โรงงานที่มีชิ้นการผลิตที่ต้องใช้ความพิถีพิถันรอบคอบ และเหมาะกับพื้นฐานเชิงการผลิตของผู้หญิงในสังคม เช่น การประกอบอาหาร การทำเครื่องแกง หรือการเย็บปักถักร้อย ฯลฯ ฉะนั้น โรงงาน ประเภทที่เกี่ยวข้องกับอาหาร อาทิ โรงงานอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง โรงงานห้องเย็น โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว และเส้นขนมจีน จึงมีคนงานผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ แม้ว่าคนงานในโรงงานหลายแห่งจะมีทั้งคนงานที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการแบ่งกลุ่มคนงานตามความแตกต่างทางศาสนา คนงานทุกคนทำงานร่วมกันตามหน้าที่การแบ่งกลุ่มคนงานในโรงงานขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพพื้นฐานทางการศึกษาและความสามารถพิเศษมากกว่า ตัวอย่างเช่น ยีแซะ แวโคยี ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแผนก เพราะหัวหน้าคนงานเห็นว่า เธอทำงานคล่องแคล่ว รวดเร็ว และรู้งานกว่าคนอื่นและยังพูดภาษาไทยได้ชัดเจน เธอทำงานมาแล้ว 3 ปี สามารถพิมพ์ดีดภาษาไทยได้

ตาราง 11 จำนวนโรงงานขนาดเล็กขนาดกลางและขนาดใหญ่ (ไม่รวมโรงสีข้าว)

จังหวัดปัตตานีแยกรายอำเภอ จากการสำรวจเมื่อเดือนมกราคม 2535

อำเภอ	จำนวนโรงงาน			เงินลงทุน (บาท)			คนงาน		
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	เล็ก	กลาง	ใหญ่	เล็ก	กลาง	ใหญ่
เมือง	194	13	1	195,090,314	406,464,754	102,000,000	2,244	1,236	540
โคกโพธิ์	9	2	-	4,881,500	20,000,000	-	147	76	-
หนองจิก	6	1	-	1,563,000	31,000,000	-	53	212	-
สายบุรี	4	-	-	4,700,400	-	-	49	-	-
มายอ	4	-	-	1,235,000	-	-	23	-	-
ปะนาเระ	3	-	-	390,000	-	-	11	-	-
ยะหริ่ง	1	-	-	5,072,500	-	-	101	-	-
ยะรัง	5	1	-	2,000,000	20,000,000	-	55	-	-
รวม	226	17	1	214,932,714	477,464,754	102,000,000	2,683	1,694	540

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี

ในระยะแรก ๆ เมื่อมีโรงงานเกิดขึ้น เจ้าของหรือผู้จัดการโรงงาน จะออกไปเชิญชวนชาวบ้านชาวบ้านด้วยตัวเอง อาจจะขับรถไปบ้านหมู่บ้านเพื่อพูดคุยกับ ชาวบ้านหรือติดต่อกับผู้นำหมู่บ้านให้ช่วยหาคนงาน โดยทั่วไปผู้นำหมู่บ้าน เช่น ผู้นำหมู่บ้าน กำนัน หรือผู้นำทางศาสนาในชุมชน เช่น วัฑิยะครู วัฑิยะอิหม่าม หรือคนที่ชาวบ้าน รู้จักดี เช่น หมอ ครู จะรู้จักสมาชิกในหมู่บ้านเกือบทุกคนเพราะในสังคมชนบทของชาวมุสลิมจะแคบ ผู้คนไปมาหาสู่กันสม่ำเสมอ และผู้นำทางศาสนาหรือผู้นำหมู่บ้านมักจะเป็นที่เคารพเชื่อถือและยำเกรงของลูกบ้าน โดยเฉพาะลูกบ้านที่เป็นผู้หญิงซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ ในขณะที่ผู้นำด้านต่าง ๆ ของชุมชนเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งงานสังคมสูงมานาน ผ่านการติดต่อกับสังคมภายนอกมาก เช่น ในชุมชนมุสลิมแหล่งหนึ่ง ในปัตตานี มีผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติ คือ ดำรงตำแหน่งสังคมมาก เคยผ่านการอบรมมา มาก ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (นิคม สุวรรณรุ่งเรือง 2530 : หน้าบทคัดย่อ) ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้จึงทำให้เจ้าของโรงงานมักจะติดต่อกับผู้นำชุมชนเพื่อมาช่วยหาคนงานและ ส่วนมากจะได้คนงาน

"ในตอนแรกที่เปิดโรงงานผมขับรถเข้าไปในหมู่บ้านตอนเช้า หมู่บ้านเงียบมาก ผมทราบว่าคนหายไปหมด ต่อมาผมจึงรู้ว่า ตอนเช้าชาวบ้านออกไปทำงานตามท้องนาหรือสวน สาย ๆ จึง จะเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วเขาจะพักผ่อน วันต่อมาผมจึงกะเวลา ปลูกว่าจะไปเมื่อไหร่จึงจะพบชาวบ้านชาวบ้านเขามักจะนั่งคุยกัน เป็นกลุ่ม ผมก็เข้าไปสอบถามว่าใครอยากจะทำงานในโรงงานบ้าง แล้วผมก็อธิบายถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ของผู้ไปทำ กฏระเบียบ รวมทั้งผลประโยชน์ที่พวกเขาจะได้รับ แรก ๆ ได้คนงานไม่กี่คน หรอกครับ ผมเป็นคนจีน พูดภาษาถิ่นเขาไม่ได้ ต่อมาผมก็มีล่าม ช่วยพูดภาษายาวี และผู้ที่หมู่บ้านช่วยซึ่งได้ผลดีมาก ได้คนงาน มาหลายคน" สัมภาษณ์นายศิริชัย บิดีเจริญ ผู้ช่วยกรรมการ ผู้จัดการบริษัทปัตตานีผลิตภัณฑ์อาหารจำกัด, 18 กันยายน 2534)

อีกวิธีหนึ่ง ที่จะได้คนงานมาทำงาน คือ เจ้าของบริษัทจะจ้างมายังสำนักงานแรงงานจังหวัดว่า บริษัทกำลังต้องการคนงานจำนวนมาก สำนักงานจังหวัดโดยแรงงานจังหวัดก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่แรงงานประจำฝ่ายจัดหางานออกไป พบปะชาวบ้านเพื่อสอบถามความสมัครใจ การออกไปพูดคุยกับชาวบ้านต้องแจ้งให้ฝ่ายปกครองของอำเภอหรือตำบลที่จะเข้าไปเสียก่อน ฝ่ายปกครองจะเป็นผู้ประสานงานติดต่อกับผู้นำชุมชน แล้วจ้างมายังแรงงานจังหวัดอีกครั้งว่าในหมู่บ้านที่จะเข้าไปนั้นมีผู้ต้องการทำงานกี่คน (เป็นจำนวนโดยประมาณ) พร้อมกับบอกแหล่งที่จะเข้าไปติดต่อ จากนั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดหางานก็เดินทางไปหมู่บ้านติดต่อกับผู้นำชุมชนให้ช่วยนัดพบชาวบ้าน ส่วนมากนัดพบตามสถานที่ที่ชาวบ้านรู้จักดีและเป็นแหล่งพบปะของชาวบ้านเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น วิทยาลัย โรงเรียน ที่ทำการหมู่บ้าน เป็นต้น จากนั้นก็จะแนะนำตัวเองและหน่วยงานกล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าไปทำงานในโรงงาน ภาวะเบียดบังต่างๆของโรงงาน ลักษณะงานที่ทำ และค่าตอบแทน หากใครสนใจก็ติดต่อไปยังสำนักงานแรงงานจังหวัด

"ก่อนจะเข้าไปในหมู่บ้านต้องดูเวลาให้ดี ถ้านัดพบตอนเช้ามักจะผิดหวัง เพราะชาวบ้านเขาต้องทำงานของเขา เขามักมาตามนัดหรือออก ส่วนมากเรานัดตอนบ่าย ราวบ่ายสอง บ่ายสาม ดึ้น ต้องไปรอก่อนทุกครั้ง ส่วนมากที่มาพบจะเป็นผู้ชาย พออธิบายเรื่องงานเสร็จ ก็มีคนถามว่าถ้าไปทำงานจะได้เงินเท่าไร พอถามก็เขิน เป็นคำถามที่ได้ยินทุกครั้งทีออกไปตามหมู่บ้าน จำนวนชาวบ้านที่มาพบไม่แน่นอนบางครั้งน้อยกว่าจำนวนที่ฝ่ายปกครองแจ้งเรา แต่บางครั้งก็มากกว่า แต่สุดท้ายแล้วที่ผู้มาติดต่อกับแรงงานจังหวัดอีกครั้งน้อยมาก และผู้ที่มาก็มักเป็นผู้ชายมุสลิม"

(สัมภาษณ์ นางกาญจนา ยอสมเพ็ชร เจ้าหน้าที่แรงงานสำนักงานแรงงานจังหวัด ยะลา เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2535)

นอกจากนี้แล้วในระยะหลัง ๆ บางบริษัทอาจจะใช้วิธีปิดประกาศ ว่า
เปิดรับสมัครคนงานแต่วิธีที่นิยมมาชั้กันมากที่สุด คือ แจ้งคนงานที่ท้าวอยู่ก่อนแล้วให้ช่วย
ติดต่อหาคนงานเพิ่ม คนงานที่จะไปบอกญาติพี่น้องหรือเพื่อนของตัวเอง นับเป็นวิธีที่
ได้ผลมากที่สุดตามปัจจุบัน

สรุปท้ายบท

อุตสาหกรรมยานปัตตานีเกือบประ เภทเป็นอุตสาหกรรมที่ำัทรัพยากรที่
ท้าวด้านท้องถิ่นำมีทรัพยากรที่นำเข้ามาจากที่อื่นเพื่อแปรรูป ยกเว้นอุตสาหกรรม
เกี่ยวกับการบริการและอื่น ๆ ซึ่งำมาชอุตสาหกรรมหลักและเค่นของจังหวัดปัตตานี
และแรงงานก็มาจากชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง

สตรีไทยมุสลิมในโรงงาน

จากการเก็บข้อมูลในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง ในปี 2534 พบว่า มีสตรีมุสลิมทำงานในโรงงานทั้งหมดประมาณ 2,500 คน ตัวเลขไม่แน่นอนเพราะคนงานเข้า-ออกอยู่เสมอ และคนงานมีทั้งที่ทำงานประจำและรับงานเป็นระยะ ๆ แต่ไม่มีโรงงานใดที่มีคนงานสตรีมุสลิมต่ำกว่า 100 คน ซึ่งเป็นกลุ่มคนงานหลักของโรงงาน บางโรงงานมีสตรีมุสลิมถึง 95 เปอร์เซ็นต์ คนงานทั้งหมด

จากบ้านสู่เมือง

จากการศึกษา พบว่า สตรีไทยมุสลิมในโรงงานอุตสาหกรรมชนบทขนาดใหญ่และขนาดกลางส่วนมากมาจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงตัวจังหวัด หรือเขตชานเมือง เช่น บ้านตาแกะ บ้านบุญด บ้านปากน้ำ บ้านต้นทองลูไละ บ้านสะนิง บ้านบาราเฮง บ้านบานา บ้านสะบารัง บ้านกรือเซะ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ยังมีคนงานอีกส่วนหนึ่งที่เดินทางมาจากชุมชนซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แต่ระยะทางไม่เกิน 50 กิโลเมตร ตัวอย่าง เช่น คนงานจากบ้านตาโต๊ะ บ้านตะโละกาโปร์ อำเภอยะหริ่ง ซึ่งห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 25 กิโลเมตร บ้านควนดิน อำเภอโคกโพธิ์ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองปัตตานีประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นต้น จากการวิจัยพบว่า สตรีที่เข้ามาทำงานจะมีการรวมกลุ่มตามหมู่บ้าน อาทิ กลุ่มคนงานบ้านควนดิน กลุ่มคนงานบ้านบุญด กลุ่มคนงานบ้านตาโต๊ะ เป็นต้น การรวมกลุ่มนอกจากจะทำให้คนงานรู้สึกปลอดภัยและสนุกสนานทำงานแล้วยังสะดวกต่อการเดินทางมาทำงานในโรงงานด้วยซึ่งเจ้าของโรงงานก็พอใจ เพราะไม่เสียเวลาในการรับ-ส่ง คนงานหลายแห่ง กล่าวคือ เมื่อมีการรวมกลุ่มกันได้จำนวนหนึ่งคนงานก็จะเสนอให้เจ้าของโรงงานนำรถไปรับ-ส่งยังหมู่บ้าน บางโรงงานก็จัดรถให้ตามข้อเสนอแต่มีเงื่อนไขว่าคนงานต้องจ่ายค่ารถเองซึ่งคนงานก็ปฏิบัติตามเงื่อนไข แต่บางโรงงานก็ไปรับ-ส่งโดยไม่คิดค่าบริการ

เพราะถือว่าเป็นสวัสดิการส่วนหนึ่งของโรงงาน ซึ่งอาจจะมีผลต่อคนงานได้ ผู้จัดการโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งกล่าวว่าคนงานชอบที่จะทำงานในโรงงานที่มีการรับ-ส่งฟรี อย่างไรก็ตามแรงจูงใจที่คนงานเลือกโรงงานมาจากปัจจัยอื่นประกอบด้วย รถรับ-ส่ง คนงานเป็นรถบรรทุก ถ้าเป็นกลุ่มคนงานที่มีจำนวนคนงานมากก็จะใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า "รถลิบล้อ" ถ้าเป็นกลุ่มคนงานจำนวนสัก 8-10 คนก็จะใช้รถบรรทุกขนาดเล็กที่เรียกกันว่า "รถปิคอัพ" รถบรรทุกไม่มีหลังคา กันแดดและฝนและไม่ปรากฏว่ามีโรงงานใดมีรถรับ-ส่ง คนงานโดยเฉพาะ รถทุกคันเป็นรถบรรทุกสินค้าของโรงงานอยู่แล้ว

โดยทั่วไป คนงานจะออกจากบ้านมารวมกลุ่มกันที่จุดนัดพบแห่งใดแห่งหนึ่งในหมู่บ้าน ส่วนมากมักจะ เป็นบริเวณที่อยู่ริมถนนเพื่อสะดวกต่อการรับ-ส่ง ในกรณีที่คนงานจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน รถก็จะแวะรับเป็นจุด ๆ ทั่วไป คนงานทุกคนรู้ว่าต้องออกมาจอดรถเวลาใด แต่ในบางกรณีซึ่งส่วนมากเป็นการเดินทางเที่ยวกลับที่คนงานทำงานล่วงเวลาจนดึกดื่น เช่น บางวันเลิกงานหกโมงเย็น บางวันก็เลิกเที่ยงคืน เป็นต้น เจ้าของโรงงานก็จะมีรถไปส่งถึงบ้านเป็นระยะ ๆ ทั่วไป การเดินทางใช้เวลาไม่นานนัก ประมาณ 30 นาทีสำหรับคนงานที่อยู่ห่างจากตัวเมืองในระยะ 20-30 กิโลเมตร และ 10-15 นาทีสำหรับคนงานที่อยู่เขตชานเมือง

โรงงานส่วนมากกำหนดเวลาทำงานปกติระหว่าง 8.00-17.00 น. คนงานจะตื่นนอนและเตรียมตัวเพื่อให้ทันเวลาที่รถมารับแต่เช้า แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าคนงานที่อยู่ห่างไกลตัวเมืองกับคนงานที่อยู่ใกล้ตัวเมืองจะตื่นนอนเวลาประมาณ 04.00-05.00 น. เหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะก่อนออกจากบ้านต้องทำละหมาด การละหมาดในตอนเช้าจะเริ่มเวลาประมาณ 05.00-15.30 น. คนงานบางคนตื่นนอนแล้วละหมาดหลังจากนั้นก็เข้านอนต่อรอจนถึงเวลาที่รถจากโรงงานมารับ คนงานสตรีมุสลิมคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างจากตัวเมืองเล่าว่า

"ตอนเช้าตื่นตั้งแต่ตีสี่ตีห้า ลุกขึ้นล้างหน้า อาบน้ำ ชักผ้า ภูบ้านข้าง
 บางทีก็หุงข้าวไว้ แล้วก็ละหมาดที่บ้านนี้แหละ ทว่าอย่างนี้
 ประจําอยู่แล้วตั้งแต่ก่อนจะไปทำงานจนปัจจุบัน ละหมาดเสร็จก็
 กินข้าว แล้วคดข้าวใส่ท่อไปกินในโรงงานตอนเที่ยง
 วันไหนทําทํานอ (Over Time) จะเพลียมากจนต้องตื่นสาย บางวัน
 รีบมากเพราะตื่นสายรีบออกจากบ้านขึ้นรถกินข้าวท่อนรถเลย
 เวลาหลับไม่แน่นอน แล้วแต่ว่าจะทําทํานอหรือเปล่า เวลาไอทีก็
 ไม่แน่นอนอีกขึ้นอยู่กับว่ามีของ (วัตถุคิบ) เข้าโรงงานมากหรือเปล่า
 บางวันเลิกเที่ยงคืน บางวันเลิกสองสามทุ่ม ถึงบ้านก็เหนื่อย
 ต้องอาบน้ำก่อนนอน บางทีกลับมาถึงบ้านก็ชักผ้าทิ้งไว้ สำหรับบาช
 ในวันต่อไป บางวันก็ให้แม่ช่วยซัก"

สตรีมุสลิมอีกคนหนึ่งเล่าว่า

"ตื่นเช้าตีห้าครึ่ง เป็นปรกติอยู่แล้ว แต่ก่อนที่ยังไม่ได้ทำงาน
 ก็ละหมาด¹ ทุกวัน เพราะไม่มีธุระไปไหน พอเข้ามาทำงาน
 ในโรงงานต้องตื่นตีห้า รีบอาบน้ำ บางวันก็ละหมาด บางวันก็ไม่
 ข้าวก็ไม่ค่อยได้หุง ออกไปหากินข้างนอก นาน ๆ จึงจะได้
 ทานข้าวกับพ่อแม่ที่บ้าน วันไหนทําทํานอที่เลิกตึกกลับบ้านไม่มีอาหาร
 ก็ดื่มมะหมี่กินคนเดียว คนที่บ้านนอนหลับกันแล้ว"

¹ ตามธรรมเนียมปฏิบัติชาวไทยมุสลิมทําละหมาดวันละ 5 ครั้ง คือ ตอน
 เช้าตรู่เวลาประมาณ 05.30-16.30 น. ตอนเที่ยงเวลา 12.30-15.30 น.
 ตอนบ่ายเวลา 15.30-18.20 น. ตอนเย็นเวลา 18.30-19.30 น.
 ตอนกลางคืน 19.30 น. เป็นต้นไป จนถึงเวลาละหมาดของวันถัดไป

อีกริธีหนึ่ง คนงานสตรีบางกลุ่มรวมตัวกันแล้วจัดเช่ารถมารับ-ส่ง
ทุกวันและมักจะเช่ารถของคนในหมู่บ้านของตนเพราะคุ้นเคยและรู้สึกเป็นกันเอง
มากกว่า

ยังมีสตรีมุสลิมบางคนที่มาจากชุมชนใกล้เขตโรงงานอุตสาหกรรม
เช่น บ้านยูริย บ้านปากน้ำ บ้านสะบารัง ส่วนมากคนงานเหล่านี้จะนั่งรถโดยสาร
ประจำทางขนาดเล็กที่เรียกกันว่า "รถตุ๊กตุ๊ก" หรือ "รถสองแถว" มาทำงาน
ตามโรงงานไม่มีรถบริการรับ-ส่ง ถ้าวันใดทำงานล่วงเวลาเล็กน้อยก็มักจะรอ
เพื่อนรวมกลุ่มไปพร้อมกัน

การตัดสินใจเดินทางเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมของสตรีมุสลิมมา
จากเหตุผลที่คล้ายกันคืออยู่ณภาวะว่างงาน เบื่องานที่บ้าน ขาดเพื่อน และต้อง
การเงิน ดังที่ผู้วิจัยได้รับคำตอบจากสตรีมุสลิมหลายคน เมื่อถามว่า เหตุใดจึง
เข้ามาทำงาน ว่า

"อยู่บ้านเฉย ๆ เบื่อไม่มีอะไรทำ"

"ที่บ้านคนไปทำงานเกือบหมด เหนงา ไม่มีเพื่อน ไปทำงานแล้วได้
เพื่อนมาก สนุกดี"

"อยู่บ้านทานา ไม่มีเงินใช้ต้องขอพ่อแม่ เห็นเพื่อนเขามีเงินซื้อเสื้อผ้า
หาเงินได้เอง อยากมีเงินบ้าง"

"ลูกเรียนหนังสือ 2 คน หย่ากับสามีแล้วต้องหาเงินเลี้ยงลูกและ
ค่าใช้จ่ายยานครอบครัว...."

3 คำตอบแรกสุดเป็นของสตรีที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นอายุระหว่าง 15-25 ปี และเป็นโสด ส่วนคำตอบหลังสุดมาจากปากของสตรีที่อยู่ในวัยกลางคนและแต่งงานแล้ว

ชีวิตสาวโรงงาน

เมื่อตัดสินใจที่จะทำงานในโรงงานแล้วจากนั้นก็ไปสมัครงานโดยที่เขียนในสมัครและยื่นหลักฐานที่ทางบริษัทกำหนดคือ สำเนาทะเบียนบ้าน รูปถ่าย และบัตรประจำตัวประชาชน เมื่อทางบริษัทเรียกตัวเข้าทำงานเมื่อนั้นชีวิตสตรีมุสลิมหรือ "สาวโรงงาน" ที่ชาวบ้านเรียกขานก็เริ่มต้น

สิ่งแรกที่ต้องเปลี่ยนจากที่เคยชินทุกวันคือการแต่งกาย คนงานทุกคนต้องใส่ชุดทำงานที่ทางบริษัทกำหนด แต่ละโรงงานจะมีชุดทำงานคล้าย ๆ กัน แต่จะต่างกันที่สี คือเป็นชุดกางเกงขายาว เสื้อแขนสั้น หมวกที่คล้ายหมวกใส่เวลาอาบน้ำ รองเท้าบูท ถุงมือ ผ้ากันเปื้อน และผ้าปิดปาก สิ่งที่จะบอกว่าเป็นคนงานของโรงงานใดคือสีเสื้อหรือเครื่องหมายบนเสื้อและหมวก โดยทั่วไปในหมู่คนงานจะรู้จักกันเองว่าชุดสีนี้เป็นของโรงงานใด

ชุดแต่งงานไม่มีขายในตลาด แต่ทางโรงงานจะตัดเย็บเอง แล้วขายให้คนงาน อย่างในโรงงานแห่งหนึ่งขายเสื้อตัวละ 57 บาท เข็มหรือผ้ากันเปื้อน ผืนละ 11 บาท ผ้าปิดปากผืนละ 5 บาท ส่วนกางเกงไม่มีขายเพราะไม่ได้จำกัดแบบ คนงานสามารถซื้อตามตลาดได้ตามที่ชอบ

ตาราง 12 ข้อมูลเบื้องต้นของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเมืองปัตตานีและอำเภอใกล้เคียง
ที่สุ่มตัวอย่าง

ชื่อโรงงาน	ขนาด	ประเภทผลิตภัณฑ์	ที่ตั้ง	จำนวนคนงาน (คน)		การก่อตั้งและดำเนินการ
				ชาย	หญิง	
ปัตตานีผลิต ภัณฑ์อาหาร	ใหญ่	อาหารทะเล บรรจุกระป๋อง	281 ถ.นาเกลือ อ.เมือง	20	430	เริ่มก่อสร้างในปี 2531 และเปิดทำการใน เดือนกุมภาพันธ์ 2533 เจ้าของเป็นคนปัตตานี
คอนติเนลล์ แบชฟิค (1979) หรือ "คอนป้า"	กลาง	อาหารทะเล บรรจุกระป๋อง	136/1 ถ.นาเกลือ อ.เมือง	10	190	เปิดกิจการในปี 2526 เริ่ม จากการทำถังทะเลบรรจุ กระป๋อง ต่อมาขยายกิจการ ปู และหอยลายกระป๋อง มีสำนักงานด้านการตลาด และบริหารที่กรุงเทพฯ ผู้ดูแล กิจการที่ปัตตานีเป็นสตรีมุสลิม จากกรุงเทพฯ เมื่อเริ่มเปิด กิจการใช้วิธีหาคนงานโดย เข้าหาผู้ใหญ่บ้านช่วยติดต่อ หาคนงาน

ชื่อโรงงาน	ขนาด	ประเภทผลิตภัณฑ์	ที่ตั้ง	จำนวนคนงาน (คน)		การก่อตั้งและดำเนินการ
				ชาย	หญิง	
เทพพิทักษ์ ซีฟู้ด	กลาง	ปลาหมึกแช่แข็ง	96/22 ถ.นาเกลือ อ.เมือง	20	455	เปิดดำเนินการในปี 2526 มี 4 สาขา คือ ที่อำเภอ หาดใหญ่ จ.สงขลา ที่ระนอง ที่ตราด และที่ปัตตานี ผู้จัดการ ใหญ่เป็นชาวหาดใหญ่
แหลมทอง การประมง	กลาง	ปลากระป๋อง, น้ำแข็ง ท้องเย็น	151 ถ.นาเกลือ อ.เมือง	15	180	เดิมเป็นบริษัทคานเรือ/ซ่อม เรือ ต่อมาในปี 2522 ขยาย กิจการทำน้ำแข็งและ ปลากระป๋อง
ยางไทยบักซ์ จำกัด	กลาง	ยางแผ่นรมควัน	229 อ.หนองจิก	70	130	เปิดดำเนินการในปี 2530 มี 12 สาขาทั่วประเทศเจ้า ของและกรรมการผู้จัดการ เป็นชาวสิงคโปร์

หมายเหตุ : ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยเลือกสุ่มตัวอย่างด้วยแต่ไม่
กล่าวถึงในที่นี้เพราะ เป็นโรงงานที่มีคนงานส่วนมากเป็นผู้ชาย มีคนงานสตรี
เพียง 1-3 คน เท่านั้น

ตาราง 13 เครื่องแต่งกายของลูกจ้างและคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง

ระดับ/ประเภท	เสื้อ	กางเกง	หมวก	รองเท้า	ถุงมือ	ผ้ากันเปื้อน หรือ เข็ม	ผ้าปิดปาก
ผู้ควบคุมการ การผลิตหรือ ซูเปอร์ (Supper)	เชิร์ตสีขาว	ขายาวไม่ จาวด์สี	สีขาว (หมวก แก๊ป	บูทยาง สีเหลือง	ไม่ใส่	ไม่ใส่	ไม่ใส่
หัวหน้าคนงาน (Foreman)	เชิร์ต สีเหลือง	"	สีขาว (คล้าย หมวก คลุมผม เวลา อาบน้ำ	"	"	"	"
คนงานแผนก ปลาแมว	เชิร์ตสีฟ้า	"	สีฟ้า	"	ใส่ขณะ ทำงาน เป็นถุง มือยางสี ขาวหรือ สีครีม	ใส่ขณะทำ งาน	ใส่ขณะทำงาน
คนงานแผนก ปลาทูน่า	"	"	สีบาน เย็น	"	"	"	"

ระดับ/ประเภท	เส้น	กางเกง	หมวก	รองเท้า	ถุงมือ	ผ้ากันเปื้อน หรือเชิ้ต	ผ้าปิดปาก
คณงานแผนก ปลาซาร์ดิน	"	"	สีเขียว	"	"	"	"
คณงานแผนก ปลาหมึก	"	"	สีเหลือง	"	"	"	"
คณงานที่ผ่าน การทดลองงาน 3 เดือน	"	"	สีม่วง	"	"	"	"

ที่มา : จากการเก็บข้อมูลในโรงงานที่ผลิตอาหารกระป๋อง

อีกอย่างหนึ่งที่คนงานทุกคนต้องมีคือบัตรประจำตัวประจำโรงงาน บัตรนี้ทางโรงงานเป็นผู้ออก บัตรฯใช้ได้ตลอดไปไม่กำหนดเวลาหมดอายุ ถ้าบัตรหายต้องแจ้งฝ่ายบุคคลด่วน คนงานใช้บัตรประจำตัวในการเข้า-ออก โรงงาน และเบิกเงินเดือน ทุกคนต้องนำบัตรมาทุกวันและเหน็บติดตัวไว้ตลอดเวลาขณะทำงาน หากลืมนำบัตรมาเจ้าหน้าที่อาจไม่ให้เข้าโรงงานหรือตัดเงินเดือน

ชีวิตสาวโรงงานเริ่มต้นตั้งแต่เวลา 05.00 น. ตื่นขึ้นมาอาบน้ำ ละครวมชุด ชุดขาว เติรมชุดขาวใส่ท่อ แต่งตัวออกมารอรถรับ-ส่ง จากการวิจัยพบว่า คนงานส่วนมากจะแต่งชุดทำงานออกจากบ้าน แต่ไม่ใช่แต่งครบเครื่อง กล่าวคือ ใส่กางเกง เสื้อประจำโรงงาน หมวกและรองเท้า แต่ก่อนเข้าโรงงานต้องแต่งให้ครบเครื่อง คือสวมหมวก ผ้ากันเปื้อน ถุงมือ และผ้าปิดปาก เพราะกฎของโรงงานมีว่าเมื่อถึงเวลาทำงานแล้วต้องพร้อมที่จะทำงานทันที แต่ถ้ามาถึงโรงงานก่อนเวลาทำงาน (8.00-17.00 น.) ก็อาจเปลี่ยนชุดทำงานในโรงงานได้ ผู้วิจัยพบว่าคนงานบางคนโดยเฉพาะผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป และแต่งงานแล้วมักจะไม่ได้แต่งชุดทำงานออกจากบ้านเพราะเกรงว่าคนเฒ่าคนแก่หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะหาว่าแต่งตัวไม่ถูกต้องตามประเพณี ดังนั้นสตรีกลุ่มนี้มักจะนุ่งกางเกงทำงานแล้วผ้าถุงทับอีกชั้นและมีผ้าคลุมหมตามประเพณีปฏิบัติ ออกมารอรถพร้อมสตรีมุสลิมอื่น ๆ เมื่อถึงโรงงานจึงเปลี่ยนผ้าถุงเก็บใส่กระเป๋าไว้ มาใส่ชุดทำงานบางคนเปลี่ยนเป็นชุดทำงานเมื่อมาถึงโรงงาน เมื่อเลิกงานกลับบ้านก็จะเปลี่ยนเป็นชุดที่ใส่ตามหมู่บ้านปกติ ขณะที่สตรีมุสลิมอื่น ๆ ใส่ชุดทำงานทั้งขาโปะและชากลับ

คนงานมีทัศนคติต่อชุดทำงานแตกต่างกันไป บางคนบอกว่าชอบ บางคนบอกว่าไม่ชอบ แต่ที่คล้ายคลึงกัน คือ ทัศนคติต่อหมวกที่ใส่เวลาทำงาน

"ชุดทำงานคือเสื้อและกางเกงไม่มีปัญหา คิดว่าไม่เหนียวหรือร้อน ชอบใส่ชุดโรงงานไปทำงาน แต่ที่อยากทำให้แก้ไขคือหมวกนี้แหละ รู้สึกว่าใส่แล้วไม่เรามอง เราไม่เคยชิน อยู่บ้านมีแต่ผ้าคลุมหมวก อยากให้เจ้าของโรงงานเปลี่ยนรูปทรงใหม่ ๆ ให้คล้ายผ้าคลุมหมวกคนแก่จะได้ไม่ต้องมองเวลาใส่ออกจากบ้าน"

"ทำงานมา 7 ปี แล้ว ไม่ชอบนุ่งกางเกง รองเท้าบู๊ท และใส่หมวก ชอบชุดที่ใส่ตามบ้าน ชุดทำงานใส่แล้วคนแก่ไม่ชอบ ว่าแต่งแบบนี้มันบาบ ไม่ถูกหลักศาสนา ถ้าเปลี่ยนจากหมวกเป็นผ้าคลุมหมวกได้ก็จะดี คนแก่บางคนไม่ยอมมาให้ลูกไปทำงานในโรงงานเพราะไม่ชอบชุดทำงานของโรงงาน เราไม่ชอบชุดทำงานแต่ต้องทำงานหาเงิน"

ก่อนจะเข้าโรงงานต้องยื่นบัตรประจำตัวให้ยามที่ป้อมหน้าโรงงานดู ก่อน เมื่อเข้าไปในเขตโรงงาน สิ่งแรกที่ต้องทำคือตอกบัตรลงเวลาทำงาน (Timing Card) ซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับคนงานทุกคน โดยเฉพาะคนงานรายวัน¹ ซึ่งนับ

1 "คนงานรายวัน" หมายถึง คนงานที่ทำงานโดยได้ค่าจ้างจากจำนวนชั่วโมงที่ทำงานแต่ละวัน วันใดมาทำงานก็ได้เงิน วันใดไม่มาก็ไม่ได้ค่าจ้าง และมีคนงานอีกกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า "คนงานรายกิโล" หมายถึง คนงานที่ได้ค่าจ้างจากการคิดจำนวนกิโลกรัมของวัตถุดิบที่ทำ เช่น คนงานแผนกล้างและตัดแต่งปลาหมึกขนาดต่าง ๆ เมื่อล้างและตัดแต่งเสร็จจะนำไปชั่งกิโลกรัม แล้วคิดเป็นเงินตามจำนวนกิโลกรัม

ชั่วโมงการทำงานเป็นหลัก โดยปกติแล้วเจ้าหน้าที่ของทางบริษัทจะเป็นผู้เก็บบัตรลงเวลาทำงานไว้ที่โรงงาน ไม่นอญูดาคำเห็นาคิดตัวกลับบ้าน เมื่อมาถึงโรงงานก็นำบัตรลงเวลาของตนไปตอกบัตร ซึ่งจะมีเครื่องตอกบัตรอยู่ในโรงงาน หากพบว่าบัตรลงเวลาของตนเองหายต้องรีบแจ้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลทันที การตรวจจำนวนชั่วโมงทำงานจะมีเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะดูแลอย่างใกล้ชิดอีกทีเพื่อป้องกันการโกงชั่วโมงทำงาน จากการสัมภาษณ์ พบว่า ทางโรงงานไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องดังกล่าว คนงานปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงงานอย่างพร้อมเพรียง การเข้า-ออกจากโรงงานทุกครั้งจะต้องตอกบัตรลงเวลาทุกครั้งเช่นกัน การปฏิบัติเช่นนี้ทำให้เจ้าหน้าที่ของโรงงานสามารถคำนวณชั่วโมงที่คนงานทำงานได้ถูกต้อง และมีหลักฐานอ้างอิงหากเกิดกรณีคนงานคนใดฟ้องร้องว่าชั่วโมงทำงานของตนน้อยกว่าที่คิด เพราะตัวเลขจะปรากฏในบัตรลงเวลาชัดเจน หลังจากตอกบัตรลงเวลาแล้วก็จะนำบัตรมาเสียใบไว้ที่ช่องที่จัดไว้แล้ว เข้าห้องทำงานของตน

สภาพแวดล้อมภายในโรงงาน

สภาพภายในห้องทำงานจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานที่ทำ คนงานส่วนมากจะทำงานตามขั้นตอนของการผลิต (Production Line) แบ่งออกเป็นแผนก เช่น แผนกทำความสะอาด แผนกแพ็คกระป๋อง แผนกติดฉลาก แผนกเรียงวัตถุดิบ แผนกคัดขนาด เป็นต้น ซึ่งแต่ละแผนกจะเป็นวงจรต่อเนื่องกันไปจนถึงขั้นสุดท้ายซึ่งคนงานทุกคนจะยืนทำงานตลอดเวลา ภายในห้องทำงานไม่มีเก้าอี้หรือม้านั่งให้นั่ง จะเป็นห้องโล่งใหญ่ มีเพียงอุบกรณ์หรือเครื่องมือในการทำงานเท่านั้น

คนงานที่เข้ามาใหม่จะได้รับมอบให้ทำงานที่อยู่ขั้นแรกของการผลิต เช่น การทำความสะอาด การขนย้ายวัตถุดิบ โดยมีคนงานอื่นที่ทำอยู่ก่อนคอยบอกวิธีการหรือเป็นที่ปรึกษาให้ จนเมื่อหัวหน้าเห็นว่ามีความชำนาญและรู้งานมากขึ้นจึงจะเปลี่ยนให้ทำงานอย่างอื่น แผนกที่คนงานอยากทำมากที่สุด คือ แผนกควบคุมคุณภาพหรือที่เรียกกันว่า "คิวซี" (Q.C. หรือ Quality Control) เพราะเป็นงานเบาไม่ใช้แรงงานมากนักและอยู่ในห้องปรับอากาศ (ห้องแอร์)

เวลาทำงานในห้องทำงานจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนเที่ยง และหลังเที่ยง ช่วงก่อนเที่ยงเริ่มเวลา 8.00-11.30 น. ช่วงหลังเที่ยงเริ่มเวลา 12.30-17.00 น. อย่างไรก็ตามคนงานได้รับอนุญาตให้หยุดเพื่อทาละหมาดได้ใน ช่วงบ่าย คือ ระหว่าง 15.30-18.30 น. แต่ไม่เกินเวลาที่กำหนดซึ่งบางโรงงาน กำหนดให้ 10 นาที บางโรงงานกำหนด 15 นาที โดยในโรงงานจะมีสถานที่ ละหมาด สถานที่ละหมาดก็เป็นปัจจัยประกอบอีกปัจจัยที่คนงานจะเลือกทำงานใน โรงงานใด คนงานสตรีคนหนึ่งบอกว่าไม่ชอบทำงานที่โรงงานเซาท์อีสต์เอเซีย นแพคเก็จจิ้งแอนด์แคนนิ่ง (ชื่อสมมติ) เพราะที่ละหมาดเล็กมาก ผู้คนแออัดเวลา ทาละหมาดและให้เวลาละหมาดน้อยเกินไป พอละหมาดเกินเวลาไปนิดเดียวก็จะ หักจำนวนชั่วโมงที่ทำงาน ทำให้ไม่มีกำลังใจทำงาน คนงานอีกคนบอกว่าโรงงาน ที่เขาทำอยู่สะดวกสบาย ที่ละหมาดสะอาดและเป็นระเบียบมีกลิ่นห้องระหว่างหญิงกับ ชายด้วย การละหมาดจะทยอยเปลี่ยนกันไปทีละชุด ไม่ช้หยุดพร้อมกันหมด บางคน รอนหมดเวลาทาละหมาดจึงต้องละหมาดทดแทนที่บ้าน

เมื่อถึงเวลาพักรับประทานอาหาร ก็จะไปรวมกันที่ร้านอาหารภายใน โรงงานบางคนเตรียมอาหารมาจากบ้าน บางคนซื้ออาหารรับประทานที่โรงงาน บางคนเตรียมข้าวมาอย่างเดียว มาซื้อกับที่ร้านอาหาร แต่ไม่มีใครที่ปฏิบัติอย่างใด อย่างหนึ่ง เป็นประจำ มีแต่บางวันก็เตรียมข้าวมาจากบ้าน บางวันก็ซื้อกินที่ร้าน อาหาร ช่วงนี้เป็นช่วงที่คนงานได้พูดคุยกันหยอกส้อในหมู่เพื่อนฝูง เป็นการพักผ่อน ด้วย คนงานแผนกเดียวกันมักจะนั่งรับประทานอาหารโต๊ะเดียวกัน แต่ก็ไม่เสมอไป บางโรงงานอนุญาตให้คนงานออกไปรับประทานอาหารนอกโรงงานแต่ต้องกลับเข้า มาให้ทันเวลาทำงาน บางโรงงานก็ไม่อนุญาตให้คนออกไปข้างนอกจนกว่าจะถึง เวลาเลิกงาน ยกเว้นถ้ามีเหตุผลจำเป็น เช่น บ่วยไข้ หรือได้รับอุบัติเหตุจากการ ทำงานจนต้องนำส่งโรงพยาบาล หรือญาติต้องการพบด่วน เป็นต้น ดังนั้นวันหนึ่ง ๆ

แต่แต่เข้าจรดเป็นค่า คนงานบางคนก็จะวนเวียนอยู่แต่ในโรงงาน ยิ่งในช่วงที่มีโรคติดต่อ
เข้าโรงงานมาก ซึ่งช่วงนี้คนงานจะเรียกว่า "มีของ" คนงานยังต้องใช้เวลา
อยู่ในโรงงานมากขึ้น เพราะต้องทำงานล่วงเวลา บางวันนานถึง 15 ชั่วโมง

การทำงานล่วงเวลาหรือ โอ.ที. ถือเป็นงานบังคับ คนงานไม่
สามารถหลีกเลี่ยง เพราะถ้าหยุดตามเวลาปกติ โรคติดต่อที่ป้อนเข้ามามากจะเสียหาย
ตามไปด้วย เจ้าของโรงงานจึงต้องเร่งดำเนินการผลิตให้เสร็จงานแต่ละวัน อย่างไรก็ตาม
ก็ตามคนงานมีทางออกที่จะไม่ต้องทำงานนานเกินไป โดยการร่วมมือกันทำงานอย่าง
พร้อมเพรียงเพื่อทำงานเสร็จเร็วขึ้น ในการทำงานล่วงเวลา คนงานจะได้รับ
ค่าจ้างเพิ่มขึ้นเป็น 2-3 เท่าของค่าจ้างปกติ คนงานบางคนชอบทำงานล่วง
เวลาเพราะได้เงินมาก บางคนก็ไม่ชอบเพราะเหนื่อยและเพลียมาก หลังจาก
เลิกงานบางคนก็เปลี่ยนชุดแต่งกายซึ่งบางโรงงานจะมีห้อง เปลี่ยนชุดทำงาน
เพราะทำงานมาเหนื่อยอยากกลับบ้านเร็ว ๆ ไม่อยากเสียเวลาเปลี่ยนชุด และ
โดยทั่วไปเมื่อจะเปลี่ยนชุดใหม่มักจะอาบน้ำก่อน คนงานไม่ชอบอาบน้ำที่โรงงาน
เนื่องจากห้องน้ำแออัดมีจำนวนไม่มาก เมื่อเทียบกับจำนวนคนงานและไม่คุ้นเคย
กับการอาบน้ำนอกบ้าน เมื่อเลิกงานคนงานจะรู้สึกดีใจ ได้พูดคุยหยอกส้อกับ
เพื่อนฝูงออกจากโรงงานขึ้นรถกลับบ้าน กลับมาถึงบ้านอาบน้ำ เปลี่ยนชุด บางคน
ก็ซักเสื้อผ้าทะเลหมาด บางคนก็ยังคงหุงข้าวและทำอาหาร กว่าจะได้พักผ่อน
ก็ใช้เวลาประมาณหนึ่งหรือครึ่งชั่วโมง

เมื่อมาถึงบ้านก็มีกำมือออกไปไหน ส่วนมากจะอยู่ในบ้านอาจจะเดินไป
พักผ่อนพูดคุยกับเพื่อนบ้าง และมักจะไปกันหลายคน ไปที่บ้านคนใดคนหนึ่งไปหาไป
ที่แหล่งชุมนุมหรือร้านค้าที่มีผู้ชายอยู่หลายคน ผู้วิจัยสังเกตพบว่าผู้หญิงจะออกนอกบ้าน
ไปหาเพื่อนเมื่อมีธุระพูดคุยเฉพาะ ไปหาไปเพื่อพูดคุยสนทนากันหรือเพื่อผ่อนคลาย

เหมือนผู้ชาย การพูดคุยหยกส่อของสตรีมุสลิมเป็นส่วนประกอบที่ช่วยทำให้การพะพะ
 ่มน่าเบื่อและไม่เป็นทางการ และเป็นโอกาสที่จะได้ทราบความเคลื่อนไหวหรือ
 เหตุการณ์ในชุมชนด้วย ผู้หญิงมุสลิมมักจะไปพบปะ เพื่อนฝูง เมื่อทำงานบ้านเสร็จ
 เรียบร้อยแล้วและระยะเวลาการพูดคุยก็ไม่นานเมื่อเทียบกับผู้ชาย เมื่องานบ้าน
 เสร็จเรียบร้อยจึงเข้านอน

กฎระเบียบ และสวัสดิการในโรงงาน

ชีวิตในโรงงานของคนงานตั้งแต่เข้าจรดเป็นต้องอยู่ในขอบเขตและ
 ระเบียบของโรงงาน คนงานส่วนใหญ่คิดมาก่อนจะสมัครเข้าทำงานแล้วว่าการทำงาน
 ในโรงงานต้องแตกต่างการค่าเงินชีวิตประจำวันแน่นอน เพียงแต่ยังไม่ทราบว่า
 แตกต่างอย่างไรและการทำงานจะเป็นอย่างไรบ้างมีกฎเกณฑ์อะไรบ้าง อาจจะ
 ทราบจากคนที่ทำงานมาก่อนแต่ก็ไม่แน่ทั้งหมด กฎระเบียบที่โรงงานกำหนด เท่าที่
 พบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่มีกฎที่เป็นลายลักษณ์อักษรตายตัว ส่วนมากเป็นระเบียบ
 ที่ถือปฏิบัติต่อกันมา ข้อมูลที่ได้ตอบนี้มาจากการสัมภาษณ์ผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ หัวหน้า
 ฝ่ายบุคคล คนงานและเจ้าหน้าที่หอการค้าจังหวัด

การรับสมัคร

ในการรับสมัครคนงานเข้าทำงานในโรงงาน ผู้วิจัยพบว่าโรงงานทุก
 แห่งที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษามีเกณฑ์คุณสมบัติของคนงานตายตัวแน่นอน การพิจารณา
 ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้จัดการและหัวหน้าฝ่ายบุคคล คุณสมบัติเบื้องต้นต้องเป็นผู้ที่มี
 สุขภาพแข็งแรง คนที่อ่านเขียนหรือพูดภาษาไทยได้ชัดเจน (คนงานส่วนมากที่เป็น
 มุสลิม พูดภาษายาวีหรือภาษามลายูถิ่น มักจะพูดภาษาไทยกลางไม่ชัด) จะได้เปรียบ
 หัวหน้าฝ่ายรับสมัครของโรงงานแห่งหนึ่งให้เหตุผลว่า บ้าย ค่าเดือน หรือข้อความ
 ที่ติดในโรงงานเป็นภาษาไทยกลางทั้งนั้น และเวลาพูดคุยสารกับหัวหน้างานก็ใช้

ภาษาไทย ฉะนั้นคนงานต้องรู้ภาษาไทยกลางด้วยจึงจะสะดวกเมื่อมีการติดต่อ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลของโรงงานแห่งหนึ่งกล่าววาทะเรื่องนี้ว่า "ขอให้อ่านออกเขียน
ได้พูดกันรู้เรื่องก็พอ" ผู้วิจัยพบว่า คนงานสตรีมุสลิมทุกคนสามารถพูดภาษาไทยกลาง
ได้แต่ไม่ชัดนัก เมื่อไปติดต่อกับหัวหน้าคนงานหรือผู้บริหารโรงงานจะพูดภาษาไทย
กลาง แต่เมื่ออยู่ในกลุ่มคนงานจะพูดภาษามลายูกัน

พื้นฐานความรู้ของผู้สมัครไม่จำกัด จากการวิจัยพบว่า คนงานมีทั้งที่
จบชั้น ป.4 ถึงระดับปริญญาตรี แต่ส่วนมากจบการศึกษาชั้น ป.4 ถึง ป.6 กฎเกณฑ์
เกี่ยวกับอายุมีลักษณะยืดหยุ่นตายตัว คือ รับคนงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป แต่
ไม่บอกวาทะถึงกี่ปี คนงานที่พบจากการวิจัยมีอายุระหว่าง 15-40 ปี แต่ส่วนมาก
เป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-30 ปี หลักฐานประกอบการสมัครมีเพียง 3 อย่าง คือ
สำเนาทะเบียนบ้าน รูปถ่าย และบัตรประจำตัวประชาชน บางโรงงานอาจจะให้มี
คนรับรอง ซึ่งส่วนมากจะเป็นคนงานที่เคยทำอยู่ก่อนแล้วเป็นผู้รับรอง

แต่ก่อน (หมายถึง ช่วงแรก ๆ ที่โรงงานรับสมัครคนงาน) ทางโรงงาน
ต้องการคนงานจำนวนมาก คนที่มาสมัครเกือบทุกคนจะผ่านการพิจารณาเข้าทำงาน
เมื่อกิจการโรงงานขยายมากขึ้น คนงานที่ทำงานอยู่แล้วก็ชวนเพื่อนหรือญาติเข้ามาทำงาน
ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของเจ้าของโรงงานบางคนก็กล่าวว่า

"เราอยากได้คนงานที่เป็นญาติกันและมาจากหมู่บ้านเดียวกัน
จะได้ไม่มีปัญหาเรื่องคนงานทะเลาะกันและอีกอย่างการรับ-ส่งก็สะดวก"

ฉะนั้นจึงพบว่าคนงานในโรงงานจะมีเป็นกลุ่มตามบริษัท เช่น กลุ่มคน
งานบ้านดาโต๊ะจะทำงานที่โรงงานเทพพิทักษ์ซีฟู้ด กลุ่มคนงานบ้านบูดูทำงานที่บริษัท
คอนติเนนตัลแบชิติค เป็นต้น การเปลี่ยนโรงงานไม่ค่อยมีมากนัก ในปัจจุบัน (2535)

กิจการของโรงงานเริ่มอยู่ตัว และเข้าระบบจึงไม่ค่อยมีประกาศรับคนงาน ยกเว้นคนงานเต็มออกไปจึงรับคนใหม่เข้ามาแทน จากการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านมุสลิม ผู้วิจัยพบว่ายังมีสตรีมุสลิมอีกจำนวนหลายคนต้องการเข้ามาทำงานในโรงงาน แต่โรงงานไม่รับสมัครเพราะมีคนงานพอเพียงอยู่แล้วนั่นเอง

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ เนื่องจากพบว่าคนงานสตรีส่วนมากเป็นชาวมุสลิม ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตเป็นคำถามว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ทางโรงงานต้องการคนงานสตรีตามกลุ่มวัฒนธรรมอิสลามเท่านั้นหรือ เหตุใดจึงไม่ค่อยมีคนงานชาวไทยพุทธ อาจเป็นไปได้อาจเพราะประชากรส่วนมากเป็นชาวมุสลิมในพื้นที่ แต่ก็มีโรงงานหลายแห่งที่คนงานเป็นชาวไทยพุทธ และเป็นคนจากภาคอื่น เช่น จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ตอนบน คำตอบก็คือ ทางโรงงานไม่มีนโยบายจำกัดเพศและศาสนาของคนงาน แต่ก็ต้องการส่งเสริมให้คนในพื้นที่มีงานทำ การรับคนงานจำนวนมากจากภาคอื่น จะเพิ่มปัญหาเรื่องที่พักอาศัยซึ่งทางโรงงานอาจจะต้องลงทุนสร้างบ้านพักได้ ทางโรงงานไม่ต้องการให้มีปัญหาเรื่องนี้และไม่อยากเสี่ยงสร้างบ้านพัก เจ้าของร้านขายเครื่องเฟอร์นิเจอร์ตกแต่งบ้านคนหนึ่งซึ่งมีลูกจ้างเป็นชาวไทยมุสลิมกล่าวว่า

"จ้างคนงานอิสลามนี่ดีอย่างนะ คือ เราไม่ต้องเสี่ยงข้าวเขา เพราะเขากินข้าวกับเราไม่ได้ ต้องกลับไปกินบ้านเขาก็บ้านเรากินแต่เนื้อหมูประจํานี่"

บางโรงงานมักก็ยึดถือปฏิบัติกันมาว่า คนงานที่ออกจากโรงงานไปโดยไม่ทราบสาเหตุเป็นเวลาหลายวัน (ไม่ระบุจำนวนวัน อาจจะเป็น 10-30 วัน) เมื่อจะเข้าทำงานใหม่ทางโรงงานจะไม่รับเข้าทำงานอีก แต่บางโรงงานก็ยอมรับ

เข้าทำงานในลักษณะ ร้อนอ่อนผ่อนตาม หากมีเหตุผลจำเป็น เช่น คลอดลูก ญาติ เสียชีวิตต้องกลับไปจัดงานศพตามประเพณี เจ้าของโรงงานหลายคนกล่าวว่า คนงานที่ออกไปแล้วส่วนมากจะไม่กลับเข้ามาทำงานอีก ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สตรีมุสลิม คนหนึ่งซึ่งเคยทำงานที่โรงงานแห่งหนึ่ง เธอบอกว่า กลับมาอยู่บ้านแล้วไม่ค่อยมีงานทำอยากจะทำเข้าทำงานใหม่แต่เมื่อไปสมัคร ทางโรงงานก็ไม่รับเข้าทำงานอีก สาเหตุที่เธอออกจากงานเพราะ เพื่อนทะเลาะกับหัวหน้าคนงานแล้วชวนเธอออกมาด้วยกัน

ผู้ที่ผ่านการพิจารณาเข้ามาทำงานจะมีฐานะ เป็น "คนงานทดลองงาน" ทางโรงงานมีระยะเวลาทดลองงาน 2-4 เดือน ผู้ที่ไม่ผ่านช่วงทดลองจะถูกคัด ออกไป แต่ส่วนมากผ่านการทดลอง ยกเว้นคนที่โรงงานเห็นว่าเกียจคร้าน สุขภาพ ไม่แข็งแรง หรือขาดงานบ่อยจึงจะถูกคัดออกไป

เวลาทำงานและวันหยุด

โดยปกติ โรงงานเปิดดำเนินการทุกวันไม่มีวันหยุด เวลาทำงานปกติ เริ่มตั้งแต่ 8.00-17.00 นาฬิกา แต่บางช่วง อาทิ ช่วงที่ "มีขອງ" บางโรงงาน อาจจะเปลี่ยนแปลงเวลาทำงานบางแผนกเพื่อสอดคล้องกับจำนวนและประเภทของ วัตถุดิบ¹ เวลาการทำงานอาจจะแบ่งเป็น 2 ระยะเวลา ระยะเวลาแรกเริ่มตั้งแต่ 05.00

-
- 1 วัตถุดิบของโรงงานได้มาจาก "แพ" (Supplier) แพจะเป็นตัวแทน จัดหาวัตถุดิบมาขายให้โรงงาน ชนิดวัตถุดิบ ได้แก่
- กุ้ง มี 2 ประเภท คือ "กุ้งลากเดี่ยว" หมายถึง กุ้งที่ได้มาจากการ ลากในทะเลหลายวันแล้วนำมาขาย กุ้งประเภทนี้จะไม่สด ราคาต่ำ เมื่อมาถึงโรงงานต้องรีบดำเนินการตามขั้นตอนการผลิต "กุ้งคืนเดี่ยว" หมายถึง กุ้งที่จับได้ภายในวันเดียวแล้วนำมาขายเลย กุ้งประเภทนี้จะสดและราคาสูง
 - บู มี 2 ประเภท คือ บูที่จับมาพร้อมกันหลายวันแล้วนำมาขาย บู ประเภทนี้จะไม่สด เรียกว่า "บูวนลาก" บูจับมาขายวันต่อวัน จะสดและราคาดี เรียกว่า "บูวนลอย"

าจบจนถึง 15.00 น. ระยะที่สอง เริ่มตั้งแต่ 15.00 น. ถึง 24.00 น. คนงาน จะสับเปลี่ยนกันเข้าทำงานเป็นระยะ เช่น คนงานคนหนึ่งเข้าทำงานระยะแรกเป็นเวลา 7 วัน แล้วจึงเปลี่ยนไปเข้าทำงานระยะที่สองอีก 7 วัน เป็นต้น การสับเปลี่ยนเวลาทำงานอาจตกลงกันเองในหมู่คนงาน ถ้าตกลงกันไม่ได้หัวหน้าคนงาน จะเป็นผู้จัดการแทน นอกเหนือจากเวลาทำงานปกติแล้วยังมีการทำงานนอกเวลา ปกติหรือที่เรียกกันว่า การทำงานล่วงเวลา (คนงานเรียกว่า โอ.ที.) ระยะ การทำงานล่วงเวลาก็ทำแน่นอนเช่นกัน อาจจะเป็น 2-10 ชั่วโมง หลังเวลาทำงาน ปกติ แล้วแต่ว่าจะ "มีของ" มากน้อยเพียงใด และคนงานพร้อมากันทำงานหรือไม่ แต่ในบางช่วงที่มีวัตถุประสงค์บ่อนโรงงานน้อย โรงงานก็อาจจะเปลี่ยนเวลาทำงานให้สั้นลง อาจจะเป็นระหว่าง 8.00-16.30 น. ผู้จัดการโรงงานแห่งหนึ่งกล่าวว่า บาง ช่วงโรงงานจะหยุดทำงานเพราะมีวัตถุประสงค์น้อยเกินไป ช่วงปลายปีเป็นช่วงที่มีวัตถุประสงค์ น้อย ช่วงกลางปีจึงจะมีวัตถุประสงค์มาก

ในระหว่างเวลาทำงานปกติตั้งแต่ 8.00 - 17.00 น. อาจจะให้ หยุดพักเป็นช่วง ๆ เช่น

ภาคเช้า เริ่มเวลา 8.00-10.00 น. พัก 15 นาที
 เริ่มเวลา 10.15-12.00 น.
 เวลา 12.00-13.00 น. พักรับประทานอาหาร
 ภาคบ่าย เริ่มเวลา 13.00-15.00 น. พัก 15 นาที
 เริ่มเวลา 15.15-17.00 น. เลิกงาน

ในช่วงถือศีลอด (บอซอ) ในเดือนรอมฎอน คนงานมุสลิมต้องอดข้าวตั้งแต่ประมาณ 05.45 น. จนถึงเวลาประมาณ 18.00 น. ฉะนั้นทางโรงงานก็กำหนดเวลาทำงานให้น้อยลงกว่าปกติ เพื่อไม่ให้คนงานทำงานหนักเกินไป ในช่วงนี้มักจะไม่มีการทำงานล่วงเวลา

การเปลี่ยนแปลงเวลาการทำงานทุกครั้งหัวหน้าคนงาน (หรือซูเปอร์) จะแจ้งให้หัวหน้าแผนกทราบ หัวหน้าแผนกก็จะไปแจ้งให้คนงานทราบต่อไป

โรงงานไม่มีวันหยุดเป็นทางการเหมือนส่วนราชการที่เปิดดำเนินการตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ แต่คนงานมีวันหยุด 1 วันต่อสัปดาห์ ซึ่งไม่กำหนดวันแน่นอน เพราะต้องสลับกันหยุดกับคนงานอื่น ๆ เพื่อไม่ให้งานชงักลง การกำหนดวันหยุดคนงานจะตกลงกันเองว่าใครจะหยุดวันใด และต้องแจ้งให้หัวหน้าแผนกทราบ คนงานจะไม่ได้รับค่าจ้างในวันหยุด ฉะนั้นจึงพบว่าคนงานบางคนทำงานในหนึ่งสัปดาห์โดยไม่มีวันหยุด นาน ๆ จึงจะขอหยุด ซึ่งอาจจะเป็น 1-2 เดือน จึงจะหยุดหนึ่งวัน การเลือกวันหยุด (ถ้าเป็นไปได้) คนงานจะหยุดในช่วงที่มีงานประเพณี งานแต่งงานของเพื่อนบ้านหรือวันเสาร์-อาทิตย์เพื่อจะได้ดูรายการโทรทัศน์

ในการหยุดงานเมื่อมีเหตุจำเป็น เช่น ป่วย ญาติเสียชีวิต ฯลฯ คนงานต้องเขียนใบลา บางโรงงานกำหนดว่าต้องมีใบรับรองแพทย์มายืนยันด้วย การหยุดงานเมื่อมีเหตุจำเป็นเช่นนี้ ก็จะไม่ได้รับจ้างเช่นกัน ดังนั้น ถ้ามีป่วยหนักเกินไปคนงานบางคนจะไม่หยุด ผู้วิจัยเคยพบคนงานคนหนึ่งมาทำงานในสภาพไม่สมบูรณ์นัก หน้าซีด มีพลาสติกปิดบริเวณขมับ 2 ข้าง เธอบอกว่า ติดพลาสติกเพื่อแก้ปวด และบอกว่าปวดหัวและนอนไม่เต็มที่ เพราะคืนก่อนนั้นทำออตจนถึงเที่ยงคืน

วันหยุดอีกอย่างหนึ่งที่เป็นวันหยุดพิเศษ คือ วันหยุดเนื่องในเทศกาลของชาวมุสลิม คือ วันรายอ หรือวันเยี่ยมญาติ ในวันดังกล่าวบางบริษัทกำหนดเป็นวันหยุดพิเศษและนับเป็นวันทำงานด้วยกล่าวคือ คนงานไม่ต้องมาทำงานแต่ได้ค่าจ้าง บางบริษัทถือเป็นวันหยุดแต่ไม่ให้ค่าจ้าง วันหยุดพิเศษเช่นนี้มีปีละ 1-2 ครั้ง

ค่าจ้าง

งานการจ่ายค่าจ้างคนงานรายวัน โรงงานอ้างว่าใช้อัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำตามข้อกำหนดของกรมแรงงาน คือ วันละ 82 บาท (อัตราในปี 2534) แต่จากการเก็บข้อมูลจากคนงานพบว่า ค่าจ้างขั้นต่ำที่โรงงานจ่ายให้คนงานที่เพิ่งเข้ามาใหม่ คือ วันละ 45-60 บาท เมื่อทำงานไปสักระยะจึงขึ้นค่าจ้างให้เป็น 82-85 บาท คนงานที่ได้ค่าจ้างสูงสุดที่พบจากการวิจัย คือได้ค่าจ้างวันละ 150 บาท อัตราค่าจ้างที่คนงานได้รับอยู่ระหว่างวันละ 60-150 บาท การเพิ่มค่าจ้างก็ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับผลการของโรงงาน อาจจะเป็นครั้งละ 2 บาท หรือ 5 บาท ความแตกต่างระหว่างค่าจ้างของแต่ละโรงงานมีน้อย เพราะอัตราค่าจ้างจะใกล้เคียงกัน

การจ่ายเงินค่าจ้าง โรงงานกำหนดจ่ายเงินทุก 15 วัน เมื่อถึงวันจ่ายเงินคนงานจะมารับเงินที่ฝ่ายการเงินหรือฝ่ายบัญชีของโรงงาน โรงงานส่วนมากจ่ายค่าจ้างเป็นเงินสด บางโรงงานจ่ายเป็นเช็ค แต่บางโรงงานก็เปิดบัญชีและก็ทำบัตรเครดิตของธนาคารให้คนงาน คนงานก็ใช้บัตรเครดิต (บัตรเอทีเอ็ม) ไปเบิกตามเครื่องจ่ายเงินของธนาคาร เจ้าของโรงงานให้เหตุผลที่ต้องทำบัตรเอทีเอ็มให้คนงานว่า เพื่อป้องกันการปล้นจี้ การจ่ายเงินสดอาจจะไม่ปลอดภัยสำหรับคนงาน และบางครั้งคนงานใช้เงินหมดเร็วเกินไป

ที่ผ่านมารองงานไม่เคยประสบปัญหาเรื่องคนงานประท้วงค่าแรง

สวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวก

งานโรงงานอุตสาหกรรมทุกแห่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากน้อยแตกต่างกันไป ลักษณะสภาพทั่วไป และการให้บริการที่แตกต่างกันด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่โรงงานจัดให้คนงานมีดังนี้

1. ห้องน้ำ

ห้องน้ำในที่นี้ หมายความว่ารวมถึง ห้องสุขา ห้องอาบน้ำ และอ่างล้างหน้า-มือ โรงงานส่วนมากที่ห้องน้ำแยกระหว่างห้องน้ำชายกับห้องน้ำหญิง มีทั้งห้องน้ำที่อยู่ในห้องทำงานและนอกห้องทำงาน ชนิดห้องน้ำที่คนงานใช้บริการมากที่สุด คือ อ่างล้างหน้าและมือ ชนิดที่คนงานใช้น้อยที่สุด คือ ห้องอาบน้ำ คนงานส่วนมากบอกว่าห้องน้ำในโรงงานมีน้อยไป

2. ห้องละหมาด

โรงงานที่มีคนงานมุสลิมมากกว่าครึ่งหนึ่งของคนงานทั้งหมดมักจะมีสถานที่ละหมาดอยู่ภายในบริเวณโรงงาน บางโรงงานจัดห้องละหมาดรวมทั้งชายหญิง แต่บางโรงงานก็จัดแยกชาย-หญิง คนงานชอบสถานที่ละหมาดประเภทหลังมากกว่าสถานที่ละหมาดมักจะมีไม่เกิน 1 แห่งหนึ่งโรงงาน

3. ห้องพยาบาล

โรงงานส่วนมากไม่มีห้องพยาบาลโดยเฉพาะ หากคนงานได้รับอุบัติเหตุหรือไม่สบายขึ้นร้ายแรง ทางโรงงานมักจะนำส่งโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลในบริเวณใกล้เคียง หากคนงานไม่ได้รับอุบัติเหตุร้ายแรง หรือเจ็บป่วยธรรมดา ทางโรงงานจะจัดยาสามัญประจำบ้านให้รับประทาน ไม่มีแพทย์หรือพยาบาลประจำ จากการวิจัยพบว่า คนงานไม่นิยมใช้บริการด้านการรักษาพยาบาลของโรงงาน เมื่อรู้ตัวว่าไม่สบายมักจะซื้อยาตามร้านขายยากินเอง หรือไปพบหมอด้วยตัวเอง

4. ร้านอาหาร

ร้านอาหารหรือโรงอาหารถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง โดยเฉพาะโรงงานที่เ้าอนุญาตให้คนงานออกไปรับประทานอาหารข้างนอก จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าทุกโรงงานมีร้านอาหารบริการคนงาน (ยกเว้นโรงงานแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนของคนงานส่วนมาก โรงงานแห่งนี้ไม่มีร้านอาหาร คนงานสามารถออกไปรับประทานอาหารที่บ้านตัวเองได้) ร้านอาหาร

ในโรงงานจะแบ่ง เป็นร้านอาหารไทยพุทธกับร้านอาหารไทยมุสลิม ส่วนมากเป็น
 อาหารไทยมุสลิม คนงานส่วนมากจะซื้ออาหารรับประทานที่ร้าน มีเพียงส่วนน้อยที่
 นำข้าวมาจากบ้าน บางคนนำข้าวมาจากบ้านมาซื้ออาหารที่โรงงาน ร้านอาหารเป็น
 แหล่งนัดพบเพื่อนหรือพูดคุยอย่าง เปิดเพียงแห่งเดียวในโรงงาน บางโรงงาน
 จะมีโทรทัศน์ให้ดูระหว่างรับประทานด้วย ร้านอาหารส่วนมากเปิดบริการ
 ตั้งแต่ 9.00 น. ถึง 17.00 น. คนงานใช้บริการมากที่สุดคนระหว่างพักเที่ยง
 คือระหว่าง 12.00 น. ถึง 13.00 น. ผู้ที่ให้บริการของร้านอาหารมากที่สุด
 คือ คนงานและหัวหน้าคนงาน ส่วนเจ้าหน้าที่อื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ
 ฝ่ายบุคคล ฝ่ายบริหาร ฯลฯ มักจะออกไปรับประทานข้างนอกโรงงาน

5. อื่น ๆ

นอกจากสิ่งอำนวยความสะดวกที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่าบาง
 โรงงานยังมีสวัสดิการอย่างอื่นเพิ่มเติมให้คนงาน อาทิ โบนัสประจำปี การให้เงิน
 โบนัสของโรงงานแห่งหนึ่งพิจารณาจากรายได้ของโรงงานในแต่ละปี หากปีใดทาง
 โรงงานได้กำไรจากการขายผลิตภัณฑ์มากก็จะจ่ายเงินโบนัสให้คนงาน แต่หากปีใด
 ได้กำไรน้อยก็จะมีโบนัส การจ่ายโบนัสจึงไม่แน่นอนและคนงานไม่มีสิทธิ์เรียกร้อง
 หรือทราบมาก่อน บางโรงงานมีสวัสดิการค่าคลอดบุตรสำหรับคนงานที่ลาคลอดโดย
 จ่ายเป็นเงินสดสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการคลอดบุตร บางโรงงานกำหนดว่าการ
 จ่ายเงินค่าคลอดบุตรจะจ่ายเฉพาะบุตรคนแรก บางโรงงานจ่ายให้บุตรคนแรกถึง
 คนที่สามก็มี นอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกอีกอย่างที่บางโรงงานจัดหาให้คนงาน
 คือ ตู้เก็บของ เป็นตู้เก็บสิ่งของส่วนตัวของคนงาน เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ฯลฯ

สวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ไม่ได้หมายความว่า
 ว่าทุกโรงงานจะมีสวัสดิการดังกล่าว หากแต่มีเป็นส่วนมากเท่านั้นเอง บางโรงงาน
 ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก 5 อย่างที่กล่าวมาเลย และสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนมาก
 เช่น ห้องน้ำ ห้องอาหาร ห้องพยาบาล ก็ไม่ได้เป็นตัวแปรสำคัญสำหรับคนงานในการ
 เลือกโรงงาน หากแต่เป็นเพียงปัจจัยเสริมในการตัดสินใจเข้าทำงานเท่านั้น (หาก
 เลือกได้)

ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงาน

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการทราบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับเพื่อนร่วมงานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงานมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือนิยามหรือไม่อย่างไร โดยจะพิจารณาจากความสัมพันธ์ใน 2 หัวข้อ คือ

1. คนงานกับคนงานด้วยกัน
2. คนงานกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงาน อาทิ ผู้บริหาร หัวหน้าฝ่าย พนักงานในที่ทำงาน ฯลฯ

1. คนงานกับคนงาน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าคนงานส่วนมากในโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัยมาจากหมู่บ้านเดียวกันและเข้ามาทำงานกันเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มคนงานบ้านควนดิน กลุ่มคนงานบ้านบุษุด เป็นต้น นอกจากนี้คนงานส่วนมากยังเป็นเพื่อนและญาติกันที่เข้ามาทำงานโดยมีเพื่อนชักชวนเข้ามา หรือไม่ก็ญาติพี่น้องฝากให้ทำงาน เช่น กรณีของนางเยาะ (นามสมมุติ) จากบ้านบาราเฮาะ ตำบลบุษุด อำเภอเมืองปัตตานี สามีของนางทำงานเป็นยามอยู่ในโรงงานแห่งหนึ่งอยู่ก่อนแล้ว เมื่อทราบว่า มีตำแหน่งคนงานว่างสามีจึงชวนนางมาทำงาน นางทำงานได้ 4 เดือนก็ชวนเพื่อนของตัวเองมาทำงานอีกเป็นทอด ๆ ดังนั้น จะเห็นว่าในกลุ่มคนงานด้วยกันส่วนมากคนงานจะรู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนแล้วซึ่ง เป็นความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตร

แม้ว่าในโรงงานแห่งเดียวกันจะมีคนงานสตรีมุสลิมมาจากหมู่บ้านหลายแห่ง ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์หรือรู้จักกันมาก่อนแต่ความสัมพันธ์และการปะทะสังสรรค์ก็เป็นไปด้วยดีเพราะ อยู่ในกลุ่มสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน คือ นับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษาอารี และมีขนบธรรมเนียมปฏิบัติแบบเดียวกัน ความขัดแย้งระหว่างคนงานด้วยกันจึงมีน้อย

นอกจากนี้ความสัมพันธ์และการปะทะสังสรรค์ระหว่างคนงานด้วยกันไม่ได้จำกัดเฉพาะในโรงงานเท่านั้น นอกโรงงานคนงานยังเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหาย

ซึ่งกันและกัน ดังพบว่าคนงานนัดกันออกไปรับประทานอาหาร คูภาพยนตร์ หรือซื้อสินค้าในตลาดหรือห้างสรรพสินค้าด้วยกัน ถ้าเลือกได้และสบโอกาสเหมาะคนงานบางคนจะเลือกหยุดพร้อมกันเพื่อจะได้ไปเที่ยวด้วยกัน หรือนัดกันไปเยี่ยมบ้านคนคนหนึ่ง เป็นต้น

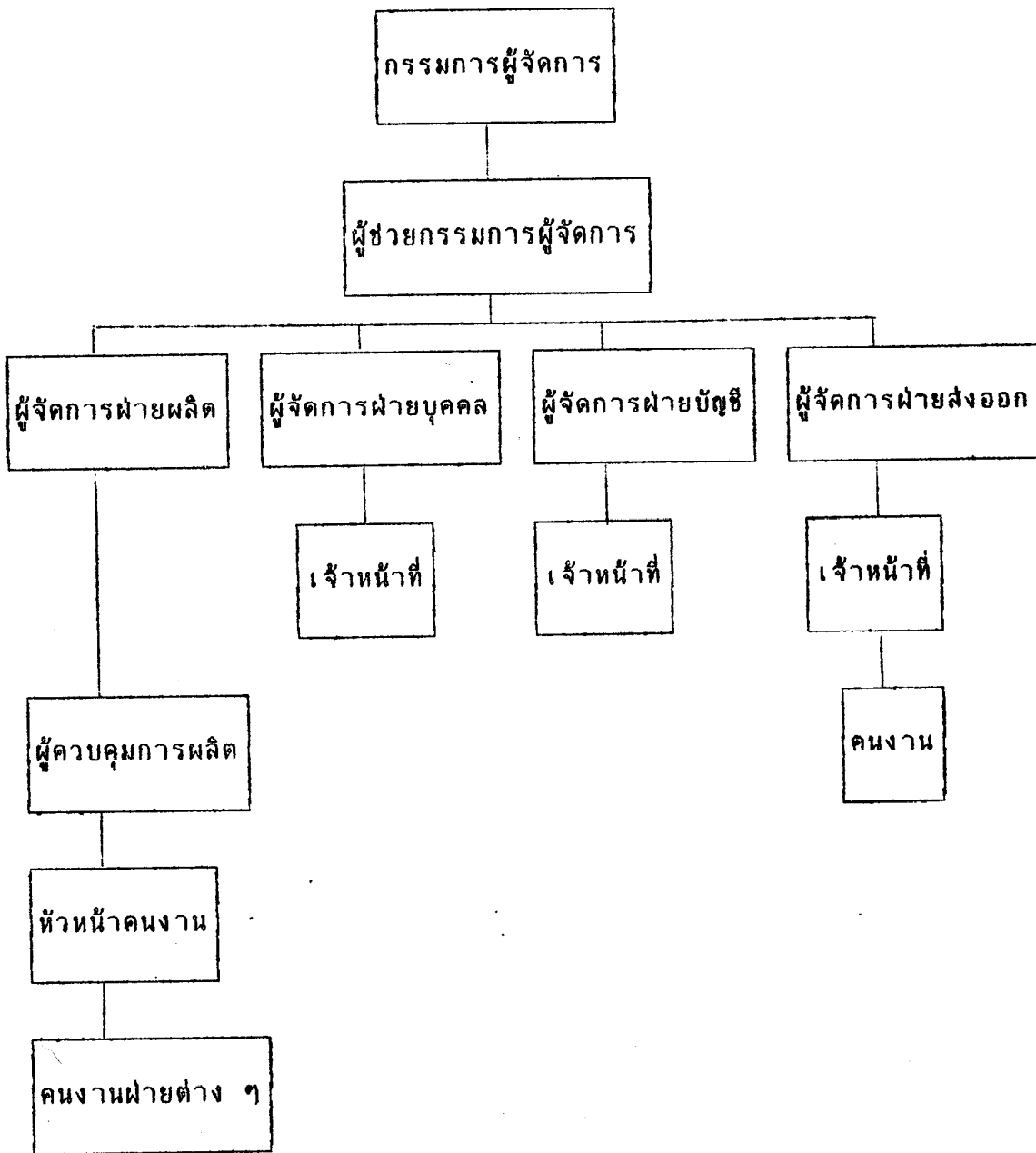
2. คนงานกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงาน

หากพิจารณาในแง่โครงสร้างตำแหน่งบุคคลในโรงงาน (ดูแผนภูมิ 1) จะเห็นว่าโอกาสที่คนงานจะปะทะสังสรรค์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ มีน้อยเพราะคนงานเป็นกลุ่มบุคลากรของโรงงานที่อยู่ล่างสุด และหากพิจารณาแง่การบริหารก็จะเห็นว่าคนงานแทบไม่มีโอกาสเป็นผู้เริ่มความสัมพันธ์กับผู้บริหารเช่นกัน เพราะต้องผ่านฝ่ายต่าง ๆ อีกหลายฝ่าย

การจัดสถานที่ภายในโรงงานก็จะแบ่งออกเป็นแผนกอย่างชัดเจน ห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ (บุคลากรในระดับสูงกว่าคนงาน) มักจะเป็นห้องติดเครื่องปรับอากาศ และมักจะอยู่ชั้นบนของอาคารโรงงาน มีกฎระเบียบก่อนเข้า เช่น ต้องถอดรองเท้า ต้องขออนุญาตก่อนหรือต้องแต่งกายสุภาพ ในขณะที่สถานที่ทำงานของคนงานมักจะเป็นชั้นล่างของโรงงาน เจ้าหน้าที่สามารถเข้าไปพบคนงานได้สะดวก นอกจากนี้สถานที่ทำงานของคนงานยังมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อให้บุคลากรอยากเข้าไป เช่น มีเสียงดัง อากาศร้อน คนแออัด ฯลฯ สภาพเช่นนี้ทำให้มองว่า คนงานก็ไม่อยากไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ก็ไม่อยากติดต่อกับคนงานหากไม่มีความจำเป็นตามการปฏิบัติหน้าที่

อีกประการหนึ่ง คือ เจ้าหน้าที่ของโรงงานส่วนมากเป็นชาวไทยพุทธ ขณะที่คนงานเป็นชาวไทยมุสลิม ฉะนั้น การปะทะสังสรรค์ทั่ว ๆ ไประหว่างคนงานกับเจ้าหน้าที่จึงไม่ค่อยมี แต่ไม่ได้หมายความว่าความแตกต่างทางศาสนาจะเป็นกำแพงกีดกันความสัมพันธ์ของคนงาน 2 กลุ่มนี้ หากแต่คน 2 กลุ่มนี้มีความรู้สึกว่าการปะทะสังสรรค์กับคนนับถือศาสนาเดียวกันจะทำให้สะดวกและรู้สึกสบายใจว่าคงจะพบว่าคนงานไทยมุสลิมมักจะจับกลุ่มไปกินข้าวด้วยกันเสมอ เจ้าหน้าที่ไทยพุทธก็จะกินข้าวในกลุ่มของตน

แผนภูมิ 1 แสดงโครงสร้างตำแหน่งบุคลากรในโรงงานอุตสาหกรรม

จากแผนภูมินี้จะ เห็นว่าคนงานและหัวหน้าคนงานเป็นกลุ่มบุคลากรในโรงงาน

ที่อยู่ต่ำสุด

ความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ปฏิบัติหรือเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะ "นายจ้าง" กับ "ลูกจ้าง" มากกว่าความสัมพันธ์เชิงญาติมิตร ดังนั้น จึงเกิดความรู้สึกสวนทางกันระหว่างคนงานกับเจ้าหน้าที่หรือผู้บริหารของโรงงาน ตัวอย่างเช่น ผู้จัดการฝ่ายบุคคลและผู้บริหารมองว่าคนงานไม่มีระเบียบวินัยในการทำงาน นึกจะหยุดก็หยุดทำงานไม่มีคุณภาพ ฝ่ายคนงานก็มองว่า ผู้บริหารคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมของตนสั่งให้ทำงานมาก ๆ และใส่ชุดทำงานที่ขัดกับประเพณีปฏิบัติของตน เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับผู้บริหาร หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงงานไม่มีผลต่อค่านิยมหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตประจำวันของคนงานเลยทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากทั้งสองฝ่ายไม่ค่อยได้ปะทะสังสรรค์กันมากนักเอง

สรุปท้ายบท

สตรีไทยมุสลิมที่เข้ามาทำงานในโรงงานส่วนมากเป็นคนโสด อายุระหว่าง 15-30 ปี สาเหตุที่เข้ามาทำงานเพราะต้องการเงินเลี้ยงครอบครัว และอยู่ในภาวะว่างงาน การเข้ามาทำงานในโรงงานทำให้แบบแผนชีวิตบางอย่างเปลี่ยนแปลง เช่น เปลี่ยนจากการทำงานที่ไม่มีข้อกำหนดตายตัวมาทำงานเป็นเวลา และเป็นระบบ แต่ขณะเดียวกันยังรักษานับประเพณีปฏิบัติบางอย่างไว้ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น การละหมาด การประกอบพิธีหรือประเพณี อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาทำงานในโรงงานเป็นบทบาทโดยตรงที่เคยปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมอยู่แล้วนั่นคือ บทบาททางเศรษฐกิจซึ่งในสังคมมุสลิมถือว่าผู้หญิงมีบทบาทมากพอ ๆ กับผู้ชาย

วิเคราะห์และสรุปผล

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ต่อวิถีชีวิตของสตรีมุสลิมโดยจะวิเคราะห์โดยใช้นาฬิกาแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงดังที่นักมานุษยวิทยาบางคนกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติและลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม (ชนัญ วงษ์วิภาค 2530 : 105, งามพิศ สัตย์สงวน 2534 : 195) การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ใช้เวลายาวนานหรืออาจจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามีสาเหตุมาจากอะไร เช่น อาจจะจากการผลิตคิดค้นสิ่งใหม่ การรับวัฒนธรรมจากภายนอกหรือการแพร่กระจายวัฒนธรรมออกไป (Haviland 1980 : 402)

ความหมาย

มีผู้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมออกเป็น 2 อย่าง คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเพิ่มหรือลดจำนวนคนในสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเชื่อ ความนิยม บรรทัดฐานทางสังคม เช่น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์เปลี่ยนแปลง ค่านิยมของคนในสังคมในเรื่องการช่วยเหลือเพื่อนบ้านได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบ "ตัวใคร ตัวมัน" หรือการเปลี่ยนจากกฎเกณฑ์ธรรมดามาเป็นกฎหมาย เป็นต้น (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ 2531 : 12 และ 21) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็น

การเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง (สนิท สมักรการ 2525 : 4) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้วเป็นการยากที่จะแยกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกจากกันอย่างเด็ดขาด

สาเหตุการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมมีลักษณะ เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งอาจจะ มีปัจจัยหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

การยืมวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) บางคนเรียกการเลียนแบบทางวัฒนธรรมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) หมายถึง การรับเอาแบบแผน เทคนิค แนวความคิด ของสังคมอื่นอันเนื่องมาจากการติดต่อทางวัฒนธรรม (Cultural Contact) ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ การติดต่อทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การติดต่อโดยตรงคือ การที่คนต่างวัฒนธรรมกันมีโอกาสพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดค่านิยม (สนิท สมักรการ 2525 : 8) การติดต่อกันอยู่เสมอไปเรื่อยเป็นเวลานานมีผลให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปและมีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ (งามพิศ สัตย์สงวน 2534 : 195) ในกรณีของสตรีไทยมุสลิมที่ทำงานในโรงงานจะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างอันเนื่องมาจากยืมวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย อาหาร เป็นต้น การติดต่อและแพร่กระจายทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งจะไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเหินหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag)

การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ได้แก่ การสร้างเทคนิค คิดค้นความรู้ใหม่ ๆ รวมทั้งการคิดสร้างชนบประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ ๆ เมื่อชนบประเพณีหรือสิ่งที่คิดค้นขึ้นใหม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มในสังคมก็จะทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาใหม่ การประดิษฐ์คิดค้นนี้รวมไปถึงการค้นพบใหม่ ๆ เช่น การพบแร่ทองแดง และตีบุกก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ในสังคมมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ผู้คนเปลี่ยนจากการเร่ร่อนหาอาหาร (Hunting-Gathering) มาเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ (Farming) แทน เพราะมีเครื่องมือที่แข็งแกร่งทนทานและมีประสิทธิภาพที่ผลิตจากแร่ตีบุกและทองแดงนั้นคือ เครื่องมือสำริด เป็นต้น

ในการวิเคราะห์จะอ้างถึงแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม 2
ทฤษฎี คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) แนวคิดนี้เห็นถึงการติดต่อและการสอดแทรกระหว่างวัฒนธรรมที่ต่างกัน โดยผ่านการติดต่อระหว่างบุคคลและกลุ่มคนซึ่งต่อมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย กลายมาเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ยอมรับเข้าด้วยกัน แนวคิดนี้มุ่งศึกษาหาข้ออธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลายาวนาน การติดต่ออาจเกิดจากการที่คนบางกลุ่มจากวัฒนธรรมหนึ่งอพยพเข้าไปหาคนที่อยู่ในสังคมอื่นที่มีวัฒนธรรมต่างกันออกไป และเมื่ออยู่ร่วมกันนานเข้าอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบแผนของวัฒนธรรมบางประการของแต่ละฝ่ายได้ (สนธิ สมัครการ 2525 : 23-25) แนวคิดนี้จะสอดรับกับสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการแพร่กระจายหรือการยืมวัฒนธรรม
2. แนวคิดเรื่องความเฉื่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) นักวิชาการบางท่านเรียกว่าการปรับตัวไม่ทันกันของวัฒนธรรมหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรม สนธิ สมัครการ ได้สรุปแนวคิดเรื่องความล่าช้าทางวัฒนธรรมของนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ วิลเลียม อ็อกเบิร์น ว่าวัฒนธรรมประเภทวัตถุเปลี่ยนไปก่อนแล้วไปยังค่านิยมที่เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรมอย่างเช่น องค์การทางสังคมและประเพณีต่าง ๆ แต่วัฒนธรรมในส่วนหลังนี้จะเปลี่ยนไม่ได้รวดเร็วเท่า จึงมีการปรับตัวไม่พอดีกัน (สนธิ สมัครการ 2525 : 45) ราชบัณฑิตยสถานให้คำจำกัดความว่า ส่วนใดส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกัน และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน บางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าส่วนอื่น ๆ อีกสิ่งหนึ่งหาที่เกิดการปรับตัวเข้ากันไม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน 2532 : 205) อีโธดอร์สัน ก็ให้คำจำกัดความคล้าย ๆ กันกับความหมายที่กล่าวมาข้างต้น คือ หมายถึงสถานการณ์ที่วัฒนธรรมบางส่วนเปลี่ยนไปในอัตราเร็วกว่าวัฒนธรรมบางอย่างซึ่งก่อให้เกิดความไม่สมดุลกัน (Theodorson & Theodorson 1969 : 99)

สรุปได้ว่าความเชื่อยทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) พัฒนารุดหน้าไปเร็วกว่า วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture) แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือค้นพบความรู้ใหม่ ในความหมายของผู้วิจัยครั้งนี้หมายความว่าความร้าวฉานเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างกระทันหัน เช่น การที่สตรีมุสลิมเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับต่าง ๆ ที่พวกเขาไม่เคยปฏิบัติมาก่อนทำให้ปรับตัวไม่ทัน ผลก็คือเกิดช่องว่างระหว่างคนงานกับเจ้าของโรงงาน ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5

ผลกระทบอันเนื่องมาจากการเข้ามาทำงานในโรงงาน

จากนิยามศัพท์เฉพาะการวิจัยครั้งนี้ที่ว่าวิถีชีวิตหมายความถึงกิจวัตรประจำวันในครอบครัวการประกอบพิธีทางศาสนาและขนบประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น จะพบว่าวิถีชีวิตของสตรีไทยมุสลิมเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมโดยตรง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตจึงหมายความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมส่วนหนึ่งด้วย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นจะแยกวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบออกเป็น 2 ประเด็นตามแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังต่อไปนี้

ผลกระทบต่อกีฬาวีถีทางสังคม

ภาพรวมของสังคมชาวไทยมุสลิมที่ตั้งใจกล่าวในบทที่ 2 นั้น เป็นสังคมชาวนา (Peasant Society)¹ หรืออีกแง่หนึ่ง เป็นสังคมเกษตรกรรมเหมือนกับสังคมมุสลิมในมาเลเซีย สมาชิกในสังคมมีวัฒนธรรมร่วมกันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเป็นเครือญาติกัน มีประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสื่อประสานความสัมพันธ์ให้สังคมเป็นปึกแผ่น บทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปตาม สถานภาพทางสังคมผู้นำ หมู่บ้าน และ/หรือคนเฒ่าคนแก่หรือโต๊ะครูเป็นตัวแปรสำคัญต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ลูกบ้านหรือคนหนุ่มมักจะ เชื่อฟังหรือเกรงใจและเคารพบุคคลเหล่านี้ ดัง จะ เป็นได้จากคนงานบางคนไม่ยอมแต่งชุดทำงานในโรงงานออกจากบ้านเพราะกลัวว่าคนแก่ จะหา เป็นมุสลิมที่ไม่ดี เป็นต้น

การปะทะสังสรรค์ภายในครอบครัว เครือญาติ และ เพื่อนบ้าน มีทั้งในด้านการ ท้าทายหากิน การประกอบพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ อาทิ การไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างถิ่น งานวันฮารีรายอ เป็นต้น ความสัมพันธ์ เช่นนี้เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่าสมาชิกทุกคน ในสังคมควรปฏิบัติตามขนบประเพณีปฏิบัติของสังคม หากละเมิดกฎก็จะ เกิดผลกระทบความ สัมพันธ์

ในกรณีของสตรีไทยมุสลิมที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนมากสตรี เหล่านี้มาจากสังคมที่มีความสัมพันธ์ดังกล่าว เมื่อต้องทำงานนอกหมู่บ้านเวลาที่จะอยู่กับ ครอบครัวหรือญาติมิตรก็น้อยลง ก่อให้เกิดผลกระทบตามมา คือ เกิดการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติในการอยู่ร่วมกัน ผู้วิจัยพบว่า คนงานคบเพื่อนในหมู่บ้านน้อยลง แต่ได้เพื่อนนอกหมู่บ้าน

¹สังคมชาวนา หมายถึง สังคมที่พัฒนามาจากสังคมเผ่า (Tribal society) แต่ยังไม่พัฒนาเป็นสังคมอุตสาหกรรม เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์และต้องพึ่งพาสังคมเมือง (นิวัฒน์ ฉิมพลี 2532 : 168)

(คือ เพื่อนที่ทำงานในโรงงานด้วยกัน) มากขึ้น เกิดกลุ่มเกิดพวกขึ้น เช่น ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีกลุ่มคนงานหรือที่เรียกกันว่า "พวกสาวโรงงาน" กับกลุ่มที่ไม่ใช่สาวโรงงาน กลุ่มสาวโรงงานเมื่ออยู่ในชุมชนของตนก็มักมีการปะทะสังสรรค์พูดคุยกันในกลุ่ม ส่วนกลุ่มที่ไม่ใช่สาวโรงงานซึ่งส่วนมากมีการศึกษาทางศาสนาในระดับสูงและปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดก็จะไปมาหาสู่กันในกลุ่มเช่นกัน กลุ่มที่ไม่ใช่สาวโรงงานบางคนบอกว่าพวกสาวโรงงานเป็นมุสลิมที่ไม่ดี เพราะออกไปทำงานนอกบ้าน มุสลิมที่ดีในทัศนะของกลุ่มที่ไม่ใช่สาวโรงงานต้องอยู่กับบ้านเป็นแม่บ้าน อย่างไรก็ตามปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทั้งสองยังไม่ถึงขั้นเกิดความขัดแย้งรุนแรงในชุมชน ในชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสาวโรงงานกับเพื่อนบ้านยังเหมือนเดิม เพียงแต่ไม่ค่อยมีเวลาไปพูดคุย รับประทานอาหาร เหมือนตอนที่ยังไม่ได้ทำงาน โอกาสที่คนงานจะได้ปะทะสังสรรค์กับเพื่อนบ้านมักจะ เป็นวันหยุดหรือช่วงหลังเลิกงานตอนเย็นหรือในเทศกาลประเพณีประจำปี สาวโรงงานคนหนึ่งเล่าว่า

"เลิกงานมาก็เหนื่อยมาก ไม่อยากไปไหน อยู่ในบ้านดูทีวีดีกว่า ไม่ค่อยได้ไปหาเพื่อน ๆ เหมือนแต่ก่อน บางทีเพื่อนแต่งงานก็ไม่ได้ไปร่วมงานเพราะจำเป็นเรื่องทำงาน ถ้าไม่ได้ไปงานก็จะฝากของไปแทน"

จะเห็นว่านอกจากการเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะทำให้การปะทะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนบ้านลดลงแล้ว การรับสิ่งใหม่ซึ่งต่อไปอาจจะกลายเป็นรูปแบบที่เป็นปรกติในสังคม คือ โทรทัศน์ และการเอาเงินใส่ซองนั้นยังเป็นปัจจัยเสริมไม่ทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์กันบ่อยครั้งอีกด้วย

การเอาเงินใส่ซองฝากคนอื่น ไปให้เพื่อนบ้านเมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ เป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทยมุสลิม แต่ก่อนนี้เมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ เพื่อนบ้านที่ไปร่วมพิธีจะนำข้าวสาร ขนม อาหารดาว-หวาน ฯลฯ ไปร่วมงานด้วยเพื่อแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือ

(คือ เพื่อนที่ทำงานในโรงงานด้วยกัน) มากขึ้น เกิดกลุ่มเกิดพวกขึ้น เช่น ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีกลุ่มคนงานหรือที่เรียกกันว่า "พวกสาวโรงงาน" กับกลุ่มที่แม่ค้าสาวโรงงาน กลุ่มสาวโรงงานเมื่ออยู่ในชุมชนของตนก็มักมีการปะทะสังสรรค์พูดคุยกันในกลุ่ม ส่วนกลุ่มที่แม่ค้าสาวโรงงานซึ่งส่วนมากมีการศึกษาทางศาสนาในระดับสูงและปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดก็จะไปมาหาสู่กันในกลุ่มเช่นกัน กลุ่มที่แม่ค้าสาวโรงงานบางคนบอกว่าพวกสาวโรงงานเป็นมุสลิมที่แม่ค้าดี เพราะออกไปทำงานนอกบ้าน มุสลิมที่ดีในทัศนะของกลุ่มที่แม่ค้าสาวโรงงานต้องอยู่กับบ้านเป็นแม่บ้าน อย่างไรก็ตามปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทั้งสองยังไม่ถึงขั้นเกิดความขัดแย้งรุนแรงในชุมชน ในชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่มีผู้วิจัยเข้าไปศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสาวโรงงานกับเพื่อนบ้านยังเหมือนเดิม เพียงแต่แม่ค้าไม่ค่อยมีเวลาไปพูดคุยได้บ่อยครั้งเหมือนตอนที่ยังไม่ได้ทำงาน โอกาสที่คนงานจะได้ปะทะสังสรรค์กับเพื่อนบ้านมักจะ เป็นวันหยุดหรือช่วงหลังเลิกงานตอนเย็นหรือในเทศกาลประเพณีประจำปี สาวโรงงานคนหนึ่งเล่าว่า

"เลิกงานมาก็เหนื่อยมาก ไม่อยากไปไหน อยู่บ้านดูทีวีดีกว่า
ไม่ค่อยได้ไปหาเพื่อน ๆ เหมือนแต่ก่อน บางทีเพื่อนแต่งงานก็
ไม่ได้ไปร่วมงานเพราะจำเป็นต้องทำงาน ถ้าไม่ได้ไปงานก็จะฝาก
ของไปแทน"

จะเห็นว่านอกจากการเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะทำให้
การปะทะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนบ้านลดลงแล้ว การรับสิ่งใหม่ซึ่งต่อไปอาจจะกลายเป็น
รูปแบบที่เป็นปรกติในสังคม คือ โทรทัศน์ และการเอาเงินสดของนั้นยังเป็นปัจจัยเสริมไม่
ให้เกิดการปะทะสังสรรค์กันบ่อยครั้งอีกด้วย

การเอาเงินสดของฝากคนอื่น ไปให้เพื่อนบ้านเมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ เป็นสิ่ง
ใหม่ในสังคมไทยมุสลิม แต่ก่อนนี้เมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ เพื่อนบ้านที่ไปร่วมพิธีจะนำข้าวสาร
ขนม อาหารคาว-หวาน ฯลฯ ไปร่วมงานด้วยเพื่อแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือ

เพื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ในปัจจุบันมีผู้นิยมมาให้เงินสดมากกว่า โดยเอาเงินสดของคิดค่าไปงานไม่ต้องถือข้าวของอะไรไปด้วย ชาวบ้านจึงมักเรียกการให้เงินสดว่า "ให้ซอง" รูปแบบปฏิบัติเช่นนี้เริ่มแพร่กระจายออกไปยังหมู่บ้านชนบทมากขึ้นทุกวัน

การเข้ามาของโทรทัศน์ก็เช่นเดียวกัน ท้าให้คนงานบางคนมักจะดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้าน เมื่อไม่ได้ออกไปทำงานไม่ค่อยออกไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านท้าให้ไม่ค่อยรู้จักใครมากนักเหมือนกับที่สตรีไทยมุสลิมอาวูรุลถานหนึ่ง กล่าวว่ โทรทัศน์ท้าให้เด็กซี้เกียจและไม่ค่อยได้รู้จักเพื่อน ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าคนงานที่เป็นวัยรุ่นและยังไม่แต่งงานส่วนมากจะชอบดูทีวีอยู่ที่บ้านในวันหยุดส่วนคนงานที่แต่งงานมีครอบครัวมักชอบไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านเสมอเมื่ออยู่ในหมู่บ้าน

ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัวก่อนที่จะเข้ามาทำงานในโรงงานของสาวโรงงานมีรูปแบบที่คล้ายกัน คือ ตั้งแต่เข้าเวลาประมาณ 04.00-06.00 นาฬิกา ล้างหน้าล้างมือ-เท้าแล้วทาละหมาด จากนั้นจึงไปอาบน้ำแต่งตัวที่เรียบร้อยก่อนมาก็หุงข้าว ท้าอาหารรับประทานอาหารร่วมกันในบ้าน ล้างจาน ซักเสื้อผ้าให้สมาชิกในบ้าน เช่น เสื้อผ้าของพ่อแม่พี่น้อง ลูก หลาน ถ้าในบ้านมีสมาชิกหลายคนลูก ๆ ก็จะช่วยกันซัก งานที่กล่าวมานี้ถือเป็นงานบ้านที่ลูกผู้หญิงควรจะทำหรือต้องปฏิบัติ เสร็จจาก "งานบ้าน" จึงจะท้า "งานทุ่ง" หรืองานอื่นต่อ ดังผู้วิจัยพบว่าสตรีไทยมุสลิมเมื่อทำงานบ้านเสร็จแล้วบางคนก็ไปปลูกข้าว ปลูกมัน ปลูกผัก ท้านา ท้าสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ หรือขายอาหารรวมทั้งดูโทรทัศน์ที่บ้าน จนกระทั่งตกเย็นจึงจะกลับสู่เรือนชาน พร้อมหน้ากันอีกครั้ง วิถีชีวิตจะเวียนอยู่อย่างนี้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวของสตรีมุสลิมกับพ่อแม่และญาติมีความผูกพันแน่นแฟ้น

เมื่อจากบ้านเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของสตรีมุสลิมส่วนหนึ่งจึงเปลี่ยนแปลง เช่น ต้องออกจากบ้านแต่เช้ามืดเกือบทุกวัน กินข้าวนอกบ้าน และเวลากลับบ้านม่แน่นอนขึ้นอยู่กับว่าต้องทำงานล่วงเวลาหรือเบส่า บางวันกลับถึงบ้านหกโมงเย็น บางวันถึงห้าทุ่ม เป็นต้น คนงานคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า

"ต้องตื่นแต่เช้ามาก รับประทานอาหาร บางวันก็ได้ละหมาด บางวันก็
ไม่ บางทีพ่อแม่ยังนอนอยู่เลย ไม่มีใครตื่น ไปหาข้าวกินนอกบ้าน
บางทีก็ไปกินที่โรงงาน ตอนเที่ยงก็กินที่โรงงาน กลับบ้านตอนเย็น
จึงได้กินข้าวกับครอบครัว แต่บางวันก็ไม่ได้กินเพราะกลับดึก
คนที่บ้านเข้านอนหมดแล้ว"

คนงานอีกคนบอกว่า

"ตื่นตีห้า ล้างมือล้างเท้าแล้วละหมาด รีบไปหุงข้าวไว้กินข้าวเช้า
ตอนหกโมงเช้า แต่ก่อนนี้กินข้าวตอนเจ็ดโมง พร้อมครอบครัว
บางวันก็ห่อข้าวไปด้วย วันไหนตื่นสาย (เพราะเหนื่อย) ก็ต้อง
ห่อข้าวมากินบนรถของโรงงานเลย วันไหนทำโอทีจะเหนื่อย
มาก อาบน้ำแล้วกินข้าวรีบเข้านอนเลย ไม่ได้คุยกับใคร งาน
บ้านแม่เป็นคนทำหมด"

จากสภาพการณ์เช่นนี้ จะเห็นว่า เวลาหรือโอกาสที่คนงานจะพบปะพูดคุยกับ
สมาชิกในครอบครัวมีน้อยลง อย่างไรก็ตามความความต่างเห็นเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ลบ
ระหว่างคนงานกับครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าในสังคมมุสลิม
ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่เด่นในเชิงเศรษฐกิจอยู่แล้ว การออกไปทำงานในโรงงานก็เป็นการ
"ไปทำงาน" ธรรมดาเหมือนเมื่อตอนอยู่ในหมู่บ้าน คนงานหลายคนบอกว่าพ่อแม่เข้าใจจึง
ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านแต่อย่างใด คนงานบางคนกล่าวว่า การตัดสินใจเข้ามาทำงานในเชิงลบ
เช่น ค่าว่า และห้ามไม่ให้ไปทำงาน แต่พอทำงานได้สักระยะปฏิกิริยานั้นก็หายไปเพราะ

- 1) การไปทำงานของลูกสาวสามารถหารายได้เลี้ยงครอบครัวและช่วยแบ่งเบาภาระได้ส่วนหนึ่ง เช่น ซื้ออาหาร ซื้อเสื้อผ้าให้พ่อแม่พี่น้อง ำให้เงินน้องสำหรับไปโรงเรียน เป็นต้น
- 2) รับผิดชอบภาระส่วนตัวได้บางส่วน คนงานหลายคนเมื่อตอนอยู่บ้านมีภาระที่พ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อาทิ ซื้อเครื่องแต่งตัว การทำบุญ การเดินทางไปต่างจังหวัด ฯลฯ แต่เมื่อมาทำงานคนงานสามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายส่วนตัวได้

"อยู่บ้านไม่มีอะไรทำ ต้องขอเงินพ่อแม่อยู่เรื่อย ๆ ก็เลยคิดว่า
เข้าไปทำงานดีกว่า ำได้เงินมาใช้ ำได้ซื้อเสื้อผ้า ำให้ตัวเองและพ่อแม่
เมื่อวานนี้เบิกเงินก็ไปซื้อกางเกงตัวหนึ่ง เงินบางส่วนเก็บไว้
ที่แม่ ำให้แม่ไว้ซื้อทอง"

- 3) ยิ่งไปกว่านั้นคนงานบางคนเป็นเสมือนหลักค้ำจุนความมั่นคงทางการเงินของครอบครัว เพราะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครอบครัว

"เงินเดือนที่ได้รับมาใช้จ่ายภายในบ้านหมด ซื้อข้าวสารบ้างเพราะ
ไม่มีที่นา ไม่มีเงินเก็บ มีพอใช้จ่ายเป็นวัน ๆ เท่านั้น วันหยุดก็อยู่บ้าน
ไม่เคยไปดูหนังในเมือง เครื่องสำอางไม่เคยซื้อ ส่วนมากดูโทรทัศน์
ที่บ้าน"

จะเห็นว่าคนงานไทยมุสลิมเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากสังคมบางกลุ่มคือ พ่อแม่ และญาติ เพราะความกตัญญู เคารพกึ่งบังคับ ความยากจนและการรับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตามเข้ามาทำให้การเข้าสู่อาชีพที่ต้องทำงานนอกบ้านเริ่มเป็นที่ยอมรับแม้จะยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพที่สังคมมุสลิมยอมรับโดยไม่มีข้อแม้ แต่ก็ไม่มีปฏิสัมพันธ์อันเชิงต่อต้านอย่างรุนแรง พ่อแม่ของคนงานบางคนบอกว่าจริงแล้วอยากให้ลูกสาวอยู่บ้านมากกว่าแต่ก็ทำไม่ได้ แนวโน้มของอาชีพนี้จะเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นตราบดีที่การเปลี่ยนแปลงที่มีผลให้คนหันมาให้ความสำคัญกับวัตถุหรือเงินตราและแข่งขันกันสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อจะได้มีสถานภาพสูงเด่นในสังคมมากกว่าที่จะช่วยให้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและชุมชนเป็นกลุ่มแน่นแฟ้นและผูกพันในสังคม

ผลกระทบต่องีวีชีวิตทางวัฒนธรรม

การเข้ามาทำงานในเมืองทุกวันหรือการที่ต้องพบปะเพื่อนฝูง จากหมู่บ้านต่าง ๆ ย่อมส่งผลไม่ทางใดก็ทางหนึ่งต่องีวีชีวิตของคนงาน คนงานหลายคนได้พบปะเพื่อนฝูงมีคนรู้จักมากขึ้นและได้เงินเข้า จุดนี้ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อหรือค่านิยมที่ว่าผู้หญิงต้องอยู่บ้านเป็นผู้ดูบ้าน (Home Guardian) ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สตรีมุสลิมคนหนึ่ง ซึ่ง เคยทำงานในโรงงานแห่งหนึ่งปัจจุบันเธอออกจากงานเพราะเธอแต่งงานแล้วและแฟนไม่ยอมมาให้มาทำงานในโรงงาน เธอบอกว่าชอบทำงานในเมือง เพราะรู้สึกว่ามีอิสระ ถ้าแฟนอนุญาตให้ไปทำงาน เธอก็จะไปสมัครงานในโรงงานแห่งนั้นอีก เธอบ่นเสียตายที่ไม่มีโอกาสกลับไปทำงานอีก

ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามบทบาทด้านศาสนาก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยพบว่าได้รับผลกระทบจากการที่สตรีมุสลิมเข้ามาทำงานในโรงงาน ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้วว่าตามหลักศาสนาอิสลาม มุสลิมทุกคนต้องละหมาดหรือมาซวันละ 5 ครั้ง ข้อมูลจากการวิจัยพบว่าคนงานส่วนมากไม่ได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดทั้งนี้ เป็นเพราะว่าคนงานต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงงาน (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) เช่น ออกจากบ้านแต่เช้าเพื่อไปทันเวลาทำงาน ทำงานล่วงเวลาจนตึกตื่น ยืนทำงานทั้งวัน เป็นต้น เมื่อกลับถึงบ้านก็เหนื่อยและเพลีย ต้องรีบเข้านอนจึงไม่ค่อยได้ละหมาดตามจำนวนและเวลาที่กำหนด อีกทั้งสถานที่ละหมาดในโรงงานบางแห่งก็คับแคบ ไม่เป็นสัดส่วนและกำหนดเวลาละหมาดสั้น คนงานหลายคนจึงไม่ละหมาด การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามหลักศาสนานี้อาจจะกล่าวได้ว่าไม่ก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงให้กับชุมชน จึงไม่มีการต่อต้านจนเกิดความขัดแย้ง คนงานหลายคนคิดว่า เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล คนที่เคร่งก็สาธิตตัวว่าเป็นมุสลิมที่ดี คนที่ไม่เคร่งก็คิดว่ามีเหตุผลจำเป็น เช่น เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์บางอย่างกับงานชนบประเพณีที่คนงานร่วมทำบุญโดยใช้เงินนำของ นอกจากนี้แล้ว บางคนยังรับเอารูปแบบวิถีชีวิตบางอย่างจากสังคมเมืองมาปฏิบัติ

เช่น การเที่ยวติสโก้เฮด ดูภาพยนตร์ หรือเดินเที่ยวห้างสรรพสินค้า เป็นที่น่าสังเกตว่าคนงานมักจะออกนอกบ้านมาเที่ยวในเมืองกับเพื่อนที่ทำงานในโรงงานเดียวกันแต่เป็นบุคคลที่อยู่คนละหมู่บ้าน เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับคนที่อยู่นอกกลุ่มเครือญาติซึ่งบางครั้งส่งผลให้มีการรับเอาทัศนคติและค่านิยมซึ่งกันและกัน และละเลยรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนโดยมีสื่อในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ โทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ฯลฯ เป็นสิ่งเร้า การแต่งกายตามสมัยนิยมเช่นใส่กางเกงยีนส์ หรือเสื้อผ้าที่หาซื้อได้ตามห้างร้านค้าต่าง ๆ เป็นตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุด คนงานบางคนชอบใส่ชุดทำงานหรือนุ่งกางเกงยีนส์ เพราะ "ใส่แล้วเดินในเมืองไม่อายใคร เวลาอยู่บ้านจึงนุ่งผ้าถุง"

ธรรมเนียมปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่เปลี่ยนไป คือ บทบาทในครัวเรือนที่ปกติลูกจะต้องปรนนิบัติพ่อแม่ เช่น ทำความสะอาดบ้าน หุงข้าว ทำอาหาร ซักเสื้อผ้า ฯลฯ เมื่อเข้ามาทำงานในโรงงาน บทบาทเหล่านี้ตกเป็นของแม่เป็นส่วนใหญ่เพราะคนงานไม่มีเวลาอย่างไรก็ตามบางคนยังคงช่วยทำงานเหล่านี้บ้างเมื่อมีเวลาว่าง บางครั้งผู้ชายจะช่วย เช่น สามี หรือพ่อ จะช่วยทำงานเหล่านี้ แต่ก็พบน้อยมาก การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่กล่าวนี้ไม่ขัดต่อบรรทัดฐานทางสังคมหรือกลไกของสังคมอย่างรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงชนบระเพ็ดบางอย่างก็อยู่ในภาวะสมดุลกับสภาพการสัที่เป็นอยู่ เช่น บทบาทหน้าที่ในครัวเรือนที่คนงานให้แม่รับผิดชอบแทนในขณะที่คนงานก็ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัวเป็นการทดแทน

ผลกระทบต่อวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าคนงานส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยังชีพด้วยการเกษตรกรรม และการประมง บทบาทและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจก่อนที่จะเข้ามาทำงานในโรงงานจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกษตรกรรมและการประมง เช่น ทำนา ปลูกพืช ทำสวน จับปลา เป็นต้น ซึ่งเป็นอาชีพที่ประกอบการตามฤดูกาลและรอเวลาจนกว่าจะได้ผลผลิต แต่เมื่อเข้ามาทำงานในโรงงานที่ไม่มีฤดูกาล และรอเวลาไม่ได้ต้องแข่งกับเวลา

ทำงานผลที่เกิดขึ้นคือการปรับตัวให้เข้ากับอาชีพใหม่ไม่ทัน ดังพบว่า คนงานส่วนมากไม่ชอบหัวหน้าระดับสูงที่คอยควบคุมการทำงาน บางคนบอกว่า "หัวหน้าขี้บ่น พูดตะคอกเสียงดังจึงไม่ชอบ นใครอบครัวไม่มีใครพูดอย่างนั้น" จากการวิจัยพบว่า สกิดิที่คนงานลาออกเมื่อเริ่มทำงานสูงมากเพราะยังปรับตัวเข้ากับงานไม่ได้ ฮัด คนงานคนหนึ่งกล่าวว่า "ยืนทั้งวันเหนื่อย หัวหน้าก็ชอบตำเรื้อยรู้จี้เวลาทำงานไม่ถูกชั้นตอนก็เลยออก" คนงานบางคนเมื่อลาออกไปแล้วก็ไปอยู่บ้านเลข ๆ ไม่ค่อยมีงานทำจึงตัดสินใจเข้ามาทำงานอีกครั้ง

ในขณะที่คนงานมีปัญหาเรื่องการปรับตัวไม่ทันจนต้องออกจากงานหรือหยุดงานกะหันหัน หรือไม่มาทำงานอีกนั้น ฝ่ายเจ้าของโรงงานหรือผู้บริหารก็มองว่า คนงานขี้เกียจ ไม่มีวินัยในการทำงาน นึกอยากหยุดก็หยุด การปฏิบัติต่อคนงานในบางครั้งจึงเข้มงวดกดขันมากจนบางครั้งคนงานรู้สึกอึดอัดฮัดงานการทำงาน จะเห็นว่า ความขัดแย้งของทั้งสามฝ่ายนี้เกิดจากความไม่เข้าใจพื้นฐานทางสังคม-วัฒนธรรมและ เศรษฐกิจของกันและกัน

มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ แม้ว่าคนงานจะถูกภาวะทางเศรษฐกิจทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกดดันให้เข้ามาทำงานในโรงงานจนในระยะแรกปรับตัวไม่ทันจนบางคนต้องออกไปแต่ในที่สุดก็กลับเข้าทำงานอีก คนที่ทำงานอย่างต่อเนื่องนานถึง 5 ปี ก็มีเมื่อทำงานนานเข้าเริ่มปรับตัวเข้ากับกลไกเครื่องมือและระเบียบต่าง ๆ ของโรงงาน คนงานก็เริ่มมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพใหม่ของตน และมีแนวโน้มว่าสตรีไทยมุสลิมต้องการเข้ามาทำงานในโรงงานอีกมากหากมีตำแหน่งงานในลักษณะนี้รองรับเพียงพอ

"ชอบงานที่ท้าวอยู่มากเพราะมีเงินใช้ มีเงินเก็บด้วย มีเพื่อนเยอะจากหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมคบกันได้หมด"

"ชอบงานนี้เหมือนกัน งานไม่หนัก เหมาะกับคนไม่มีความรู้ อย่างน้อยมีรถรับส่งถึงหมู่บ้าน"

"ชอบ บริษัทดี สะอาด มีที่ละหมาดเรียบร้อย"

เมื่อปรับตัวเข้ากับอาชีพได้แล้ว คนงานก็ปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับงาน ที่ทำและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไปด้วย เช่น กินข้าวนอกบ้าน ดื่นเช้า เข้านอนดึก คบ เพื่อนต่างหมู่บ้าน รวมทั้งการแต่งกายตามสมัยนิยม เป็นต้น คนงานมีความผูกพันกับ อาชีพใหม่มากกว่าบทบาททาง เศรษฐกิจหรือบทบาทเชิงการผลิตเดิมในชุมชนของตน ดังนั้นจึงพบว่าคนงานจะไม่เปลี่ยนอาชีพจากการทำงานในโรงงานมาเป็นอาชีพเกษตรกรรม อีกหากไม่จำเป็น ทั้งนี้มีเหตุผลว่างานในโรงงานสบายกว่างานในทุ่งนาหรือสวนผลไม้ ที่ต้องตากแดดลมฝน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบลักษณะระหว่างงานที่ทำในโรงงานกับงานที่ทำ ในครอบครัวพบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ เป็นงานที่ใช้ทักษะพื้นฐาน ไม่ซับซ้อน ไม่ต้อง อาศัยการเรียนรู้ทางทฤษฎีมาก แต่ต่างกันในรูปแบบของงาน (ดูตาราง 14) ฉะนั้นคนงานจึงมีทัศนคติหรือความรู้สึกต่องานที่ทำว่าสามารถปฏิบัติได้ไม่ยาก เพียงแต่ ปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบของงานและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ให้ได้เสีย ก่อนคนงานรู้สึกว่างานในโรงงานเป็น "งานสบาย ไม่ต้องตากแดด ไม่ร้อน ถึงหัวหน้าจะจู้จี้ขี้บ่น เราก็ ทำเป็นไม่สนใจ เพื่อนอีกคนอยู่โรงงานอื่นบอกว่าหัวหน้าใจดีก็มี"

กล่าวสรุปได้ว่า ผลจากการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทำให้สตรี ไทยมุสลิมเริ่มเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตทาง เศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็น การประกอบ อาชีพเพื่อมุ่งหาเงินตราเป็นหลัก และละเลยต่อรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรมมากขึ้น

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

พิจารณาจากภาพรวมของสังคมไทยในปัจจุบัน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ มุ่งเน้นการเติบโตทางวัตถุและเงินตราเป็นหลักได้กระจายไปทั่วภูมิภาค ส่งผลให้เกิด ปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการล่มสลาย ของชุมชน เป็นต้น ในกรณีของการศึกษาร้อยครั้งนี้ ชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทั้งหมด

ตาราง 14 เปรียบเทียบลักษณะงานของสตรีมุสลิมที่พบจากการวิจัย

งานที่ทำเมื่ออยู่บ้านก่อนเข้ามาทำงานในโรงงาน	งานที่ทำในโรงงาน
<ul style="list-style-type: none"> - ทำความสะอาดบ้าน เช่น กวาด ถู - ล้างจาน - ซักผ้า - หุงข้าว ทำอาหาร - บดลูกข้าว - โถน - เกี่ยวข้าว - บดนมเม็ด - กรีดยาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ตัดเลือกขนาดกุ้ง - ปลาหมึก - ชั่งน้ำหนัก - ดัดฉลากผลิตภัณฑ์ - ล้าง-เรียงปลาหมึก - บรรจุปลาใส่กระป๋อง - ตากปลา - เก็บเศษเปลือกปูและหอย - ตัดหัวปลา - ล้างตะกร้า - แฉงตากปลา

ส่วนเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทาง เศรษฐกิจจนก่อให้เกิดภาวะล่มสลายในชุมชน เช่น กรณีชุมชนบ้านดาโต๊ะ อาเภอยะหริ่ง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณอ่าวปัตตานี ประชากรส่วนมากดำรงชีพด้วยการประมงชายฝั่ง เกิดปัญหาวิกฤติทรัพยากรอันเนื่องมาจากนายทุนใช้เรืออวนรุนเข้ามาจับปลาในพื้นที่ประมงของชาวบ้าน เรืออวนรุนสร้างความเสียหายอย่างมหาศาลต่อทรัพยากรสัตว์ทะเล เช่น จับสัตว์น้ำทะเลทุกชนิดทุกประเภททั้ง เล็กและใหญ่ ทาลายอวนของชาวบ้าน ทาลายห้วยทะเลซึ่งเป็นอาหารของปลา ทำให้ชาวบ้านจับปลาได้น้อยลงจนเกือบไม่พอยังชีพ คอรีเยาะ เ็นอาลามีน จากบ้านดาโต๊ะ เธอเป็นอดีตคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง กล่าวว่า พ่อของเธอมีอาชีพจับปูขาย เมื่อพ่อได้ปูมา เธอก็จะช่วยต้มปูและแกะเปลือกออกให้เหลือแต่เนื้อ จากนั้นแม่ของเธอก็จะนำเนื้อปูขายในตลาด

ต่อมาเมื่อปัตตานีมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ชำบูและกุง เป็นวัตถุประสงค์บ่อนโรงงานปรากฏว่าสัตว์น้ำทะเลในบริเวณอ่าวปัตตานีลดลงอย่างมากเพราะนายทุนชำเรืออวนรุนจับปูปลาครวละมาก ๆ พ่อของเธोजับปูได้น้อยลงมากจนบางวันเธอไม่มีปูให้ต้มแกะเปลือกทานให้เธอยู่บ้านว่างงาน น้องสาวอีกคนก็ว่างงาน จนานที่สุดต้อง เธอพร้อมกับน้องสาวก็เข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ ส่วนพ่อก็เปลี่ยนอาชีพจากการจับปูมาเป็นการชุดบ่อเลี้ยงปลาตก นอกจากนี้ผู้หญิงอีกหลายคนในหมู่บ้านที่ประสบปัญหาเดียวกันก็พากันตัดสินใจเข้ามาทำงานในโรงงานจนปัจจุบัน

กรณีชุมชนอื่น เช่น บ้านบาราเฮาะ อ่าเภอเมือง ซึ่งเป็นชุมชนชาวนา ยังชีพด้วยการเพาะปลูก ก็ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวบ้านที่เคยทานาได้ปีละ 2 ครั้ง ปัจจุบันทานาได้ปีละครั้งเท่านั้น บางปีจึงจะมีหน้าให้ทานาได้ 2 ครั้ง เมื่อไม่ได้ทานาก็เกิดภาวะว่างงานในชุมชน คนหนุ่มสาวก็เข้ามาหางานทำในเมือง โดยเฉพาะผู้หญิงเข้ามาทำงานในเมืองมากที่สุด กล่าวได้ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่เป็นสาเหตุให้สตรีไทยมุสลิมเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ผลจากการเข้ามาทำงานในโรงงานก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ ดังได้กล่าวมาแล้ว และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็มีสาเหตุมาจากการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมาปรับใช้ในชีวิตรประจำวัน ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันเนื่องมาจากการเข้ามาทำงานในโรงงานของสตรีไทยมุสลิมในปัตตานียังไม่มีผลกระทบร้ายแรงต่อบรรทัดฐานทางสังคม-วัฒนธรรมของชุมชนไทยมุสลิม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในวงกว้างทั่วประเทศ

ขนบธรรมเนียมประเพณียังคงมีบทบาทในการรวมกลุ่มเครือญาติและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอยู่ แต่แนวโน้มอาจจะลดน้อยลงหากยังมีสตรีมุสลิมออกไปทำงานในเมืองมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน อิทธิพลวัฒนธรรมสังคมเมืองจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเท่าที่มองเห็นได้จากการวิจัยครั้งนี้ก็คงเป็นเรื่องของข้อคิดงาน การพัฒนาประเทศ เพราะการเข้ามาทำงานในโรงงานหรือในเมืองนั้นเป็นผลพวงของการพัฒนาที่มุ่งด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ผู้วิจัยเห็นว่าการจะพัฒนาประเทศจะต้องมีการศึกษาวิจัย ด้านสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในพื้นที่แต่ละแห่ง มาใช้การพัฒนาที่มีนโยบายมาจากส่วนกลาง มากำหนดขั้นตอนการพัฒนาจากบนสู่ล่าง (Top-down Approach) แต่ควรจะเป็นแบบข้างล่าง ขึ้นบน (Bottom-up Approach) ซึ่งก็คือศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สภาพแวดล้อม ฯลฯ จากชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศก่อนแล้วจึงหาแนวทางพัฒนาเพื่อให้สอดคล้อง กับสภาพที่แท้จริงและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และวิธีการพัฒนาจะต้องเน้น ให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ แต่สภาพการณ์ในปัจจุบัน สังคมชนบทหรือสังคมชานา ต้องพึ่งพาสังคมเมืองทุกอย่างตลอดเวลา แม้แต่ทางเลือกในการประกอบอาชีพ สวรรโรงงาน คนหนึ่งพูดกับที่เล่นที่จริงผู้วิจัยว่า "ถ้าโรงงานทุกแห่งปิดหมด พวกหนูคงต้องไปขายตัวละมัง"

ข้อเสนอแนะเฉพาะการทำงานในปัจจุบัน เจ้าของโรงงานหรือผู้เกี่ยวข้องควร จะศึกษาลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรมของคนงานด้วยเพื่อจะได้วางกฎระเบียบของโรงงานให้ สอดคล้องกับชนบทประเพณีบางอย่างของคนงาน เช่น การสร้างสถานที่ละหมาดให้เป็นสัดส่วน และสะอาด การออกแบบเครื่องแต่งกายที่ไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมของคนงาน รวมทั้งการ ปฏิบัติต่อคนงาน คนงานก็ควรจะได้เข้าระบบการทำงานที่ต้องแข่งขันเวลา กฎระเบียบ ต่าง ๆ โดยการสอบถามผู้ที่ทำงานอยู่ก่อนแล้ว ก่อนจะตัดสินใจเข้าทำงาน หรืออาจจะ จัดตั้งกลุ่มผู้ทำงานในโรงงานด้วยกันเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นต่าง ๆ และช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาวิจัยสังคม ชาวไทยมุสลิมอื่น ๆ ที่ไม่มีสตรีมุสลิมเข้ามาทำงานหรือเข้ามาน้อยเพื่อศึกษาดูว่าเป็นเพราะ เหตุใด เช่น ชุมชนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ชุมชนที่อยู่ห่างไกลตัวเมืองหรือชุมชนที่มีการ ต่อ กับสังคมเมือง เพื่อที่จะทราบข้อมูลครอบคลุมมากกว่านี้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน พัฒนาต่อไป

หนังสือ

งามพิศ สัตย์สงาน. หลักมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2534.

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. ปัตตานี : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2524.

ชนัญ วงศ์วิภาค. ชาวน่าน คนหนุ่มมากและชนกลุ่มน้อยในเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2530.

ชาลีอง วุฒิจันทร์. ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานสารนิเทศ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2531.

ดลมนรรัตน์ บากา และ แออุเซ็ง มะแอเฮาะ. อิสลามศึกษาเบื้องต้น. ปัตตานี : โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2529ก.

ดลมนรรัตน์ บากา และ แออุเซ็ง มะแอเฮาะ. สถานภาพสตรีไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2529.

นักศึกษาคณะที่ 5 รุ่นที่ 20, การศึกษาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, 2519.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2524.

ประมุล อุทัยพันธ์. ฝากไว้ที่ปัตตานี. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2532.

พจนจิตต์ อธิคมนันท์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531.

~~พจนจิตต์ อธิคมนันท์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2516.~~

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. การศึกษาเบื้องต้น

เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวสศล บัตตานี ยะลา นราธิวาส. บัตตานี : คณะฯ, 2531.

มุฮัมมัดกามิล บิน ฮัจญ์อับดุลมูดี "สิทธิมนุษยชนตามพระศนะอิสลาม" ใน อิสลามะวิถีการ

ดำเนินชีวิต บัตตานี : โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลา-

นครินทร์ วิทยาเขตบัตตานี, 2529.

มูลนิธิสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจราชการ

หัวเมืองปักษ์ใต้ พ.ศ. 2529 (รศ.115). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระยาด

ดำรงราชานุภาพ, 2534.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. แผนงานเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ 5 จังหวัด

ชายแดนภาคใต้. ยะลา : ศูนย์อำนวยการฯ, 2535

สนิท สวัสดิการ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาของสังคม. กรุงเทพฯ :

โอเดียนสโตร์, 2525.

สว่าง เลิศภักดิ์. เมืองโบราณยะรัง. บัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตบัตตานี, 2530.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 6. (2530-2534). มปป.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดบัตตานี. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดบัตตานี

พ.ศ. 2532. บัตตานี : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดบัตตานี, 2533.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี. ภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี ปี 2534.

ปัตตานี : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, 2534.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. กลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ : กองทุนสง่าารุจิอัมพร,
2531.

หอการค้าจังหวัดปัตตานี. รายงานประจำปี 2532. ปัตตานี : หอการค้าจังหวัดปัตตานี,
2532.

วิทยานิพนธ์

ดลมนรจณ์ บากา. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบ
ที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวทางดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมใน
ชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสายบุรี จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ) วิทยาลัยอิสลามเมืองนราธิวาส,
2523.

นิคม สุวรรณรุ่งเรือง. ชนชั้นและโครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สุภา ไชรสุม. คำข้อมติภาษามลายูท้องถิ่นปัตตานีในภาษาไทยถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
2534.

วารสาร

ข่าวพิเศษ ปีที่ 12 ฉบับที่ 701 พฤศจิกายน 2533

จิตติมา ระเด่นอาหมัด. "การแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้"

รัฐมะลิแล ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - สิงหาคม 2529.

ข่าวตानी ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กันยายน 2508

นิคม กุสกูลสุข. "ชาวประมงเล็กสงขลาแก้ปัญหาเรืออวนรุน" แลใต้.

พฤษภาคม - มิถุนายน 2534.

นิวัฒน์ นิมพาสี. "สังคมชาวไร่-นาไทย : สภาพข้อเท็จจริง การศึกษาวิจัยและพัฒนา"

วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2531 - พฤษภาคม 2532.

เพิ่ม นิลรัตน์ "ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดปัตตานี" เก้าสน ปีที่ 1 ฉบับที่ 3

พฤศจิกายน 2522 - กุมภาพันธ์ 2533 (หน้า 35-42)

ไพบูลย์ ดวงจันทร์. "คือศรี ดนตรีรักษาใจของชาวไทยมุสลิม" วัฒนธรรมไทย (7-10)

ปีที่ 21 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม 2535.

หนังสือพิมพ์ภาคใต้ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม 2534

BIBLIOGRAPHY

- Che Man, W.K. Muslim Separatism : The Moros of Southern Philippines and The Malays of Southern Thailand. Singapore : Oxford University Press, 1990.
- Deaver, Sherri. "The Contemporary Saudi Woman"., in A World of Women : Anthropological Studies of Women in the Societies of the World. pp. 19-42. New York : Praeger, 1980.
- Fraser, Thomas M., Jr. Rusembilan : A Malay Fishing Village in Southern Thailand. New York : Cornell University Press, 1960.
- Haviland, William A. Cultural anthropology 3re..ed., New York : Holt, Rinehart and Winston, 1981.
- Imran, Muhammad. Ideal Woman in Islam 2nd ed.. Lahore : Islamid Publications Ltd, 1981.
- Le Roux, Pierre et. al. The Golden Forest : Report of An Anthropological Socio - Economic and Technical Survey on Rubber Plantation in the Provinces of Pattani, Yala, Narathiwat, and Songkla (Southern Thailand) April 1988 - December 1989. Part I General Report. Pattani : SERIA PSU., 1991.
- Provencher, Ronald. Mainland Southeast Asia : An Anthropological Perspective. California : Goodyear Publishing, 1975.
- Suhrke, Astri. "The Muslims of Southern Thailand" in The Muslims of Thailand Vol.2 Politics of The Malay-Speaking South. Andrew D.W. Forbes ed., (pp.1-18) Gaya : Center for South-East Asian Studies, 1989.

- Syukri, Ibrahim. History of the Malay Kingdom of Pattani,
Thranslated by Conner Bailey and John N. Miksic, Athens : Ohio
University, Center for International Studies, 1985.
- Theodorson, George A. and Theodorson, Achilles G. A Modern
Dictionary of Sociology. New York : Thomas Y. Crowell Co.,
1969.
- Wayne, Bougas. "Some Early Islamic Tombstones in Pattani."
Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society
Vol. 59 No. I, 1986.
- Welch, D.J. and McNeill, J.R. " Archaeological Investigations of
Pattani History." Journal of Southeast Asian Studies,
Vol. xx, No.1 (March 1989).

แบบบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ชุดที่ 1

สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรมในปัตตานี : ศึกษาผลกระทบต่องานวิถีชีวิต

ผู้สัมภาษณ์.....ผู้บันทึก.....

ผู้ให้ข้อมูล.....ตำแหน่ง.....

วันที่สัมภาษณ์.....

ชื่อโรงงาน.....

ผลิตภัณฑ์.....

ที่ตั้ง.....

ก. ประวัติการก่อตั้ง.....

.....
.....
.....
.....

ข. การจัดองค์กร

1. แผนกต่าง ๆ และคนงาน

.....
.....
.....

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (ห้องอาบน้ำ, โรงอาหาร, การปฐมพยาบาล, การขนส่ง)

.....
.....
.....

3. การฝึกอบรม

.....
.....
.....

ค. กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ

1. คุณสมบัติของผู้สมัคร

.....
.....
.....
.....

2. การจ่ายเงินเดือน

.....
.....
.....
.....

3. เวลาทำงาน

.....
.....
.....
.....

4. วันหยุด

.....
.....
.....
.....

5. การทำงานล่วงเวลา

.....
.....
.....
.....

ง. คนงาน

1. จำนวน.....

.....

2. เพศ-ไทยพุทธ ช.....ญ.....

-ไทยมุสลิม ช.....ญ.....

3. ศาสนา.....

.....

4. ภาษาพื้นบ้าน.....

5. อายุ.....

6. สถานภาพการสมรส.....

7. แหล่งแรงงาน.....

8. การคมนาคม.....

จ. ข้อมูลเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

แบบบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ชุดที่ 2

สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรมในปัตตานี : ศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ผู้สัมภาษณ์.....ผู้บันทึก.....

วันที่สัมภาษณ์.....

ผู้ให้ข้อมูล.....

อายุ.....ภาษา (พื้นบ้าน).....

(อื่น ๆ).....

การศึกษา.....

.....

สถานภาพทางการสมรส.....

จำนวนบุตร.....

ที่อยู่.....

.....

ที่ทำงาน.....

.....

ตำแหน่ง.....

แผนก.....

หน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย.....

.....

.....

.....

เข้าทำงานในโรงงานได้อย่างไรและทำไม

.....
.....
.....
.....

ประสบการณ์ก่อนมาทำงานในโรงงาน (เมื่อไหร่/ที่ไหน/ทำเกี่ยวกับอะไร)

.....
.....
.....
.....

งานที่รับผิดชอบที่บ้าน

ก่อนที่จะทำงาน.....

.....
.....
.....

หลังจากทำงานแล้ว.....

.....
.....
.....

ทำไมคนจึงตัดสินใจออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน

.....
.....
.....

ชอบงานที่ทําอยู่หรือไม่ เพราะอะไร.....

.....
.....
.....
.....

จัดการงานบ้านของคุณอย่างไร เมื่อคุณไม่ได้กลับบ้าน

.....
.....
.....
.....
.....

ใช้จ่ายเงินรายได้อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ถ้ามีบุตร ใครจะเป็นผู้เลี้ยงดูหรือดูแล

.....
.....
.....
.....

งานมีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมหรือความเป็นอยู่หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....